

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра публічного управління, адміністрування та права

Кваліфікаційна робота

на тему: **«УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ
ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ»**

Виконала:

студентка академічної групи 202м – ДС
освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 281

«Публічне управління та адміністрування»

_____ О. П. Пічка

Науковий керівник:

доцент кафедри публічного управління,
адміністрування та права, кандидат наук з
державного управління, доцент

_____ І. О. Кульчій

Бібліографічний опис та анотація кваліфікаційної роботи

Бібліографічний опис: Пічка Олена Павлівна. Удосконалення державної політики у сфері природних ресурсів в Україні. Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування». Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права. Кафедра публічного управління, адміністрування та права. Науковий керівник: Кульчій Інна Олексіївна, кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права. Полтава. 2021 рік.

Зміст роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків.

Анотація. У роботі розглянуто теоретичні засади реалізації державної політики в сфері природних ресурсів в Україні; охарактеризовано основні моделі втілення державної політики в сфері природних ресурсів в Україні; визначено фактори впливу на становлення вітчизняної державної політики в сфері природних ресурсів; проаналізовано загальнодержавний та регіональний аспекти державної політики в сфері природних ресурсів в Україні; визначено стратегічні цілі та інструменти реалізації державної політики в сфері природних ресурсів в Україні; досліджено стан євроінтеграційних процесів в сфері природних ресурсів, запропоновано напрямки вдосконалення державної політики в сфері природних ресурсів в Україні.

Ключові слова: державна політика, природні ресурси, атмосферне повітря, регіональна політика, нормативно-правове регулювання, євроінтеграція, інструменти реалізації, моделі втілення, економіка, природокористування, сучасні тенденції розвитку.

ЗАВДАННЯ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ООН	Організація Об'єднаних Націй
ЄСВС	Європейська спільнота з вугілля та сталі
НУО	Неурядова організація
ВВП	Внутрішній валовий продукт
ГЗК	Гірничозбагачувальний комбінат
ПРООН	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй
ЮНЕСКО	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури
ФАО	Продовольча та сільськогосподарська організація Організації Об'єднаних Націй
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
РКЗК	Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату
ЮНЕП	Програма Організації Об'єднаних Націй з довкілля
КП	Комунальне підприємство
ВАТ	Відкрите акціонерне товариство
ПЗФ	Природно-заповідний фонд
Мінприроди	Міністерство екології та природних ресурсів України

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ	12
1.1. Державна політика в сфері природних ресурсів в Україні: сутність та зміст.....	12
1.2. Основні моделі втілення державної політики в сфері природних ресурсів в Україні	30
1.3. Фактори впливу на становлення вітчизняної державної політики в сфері природних ресурсів	42
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ	53
2.1. Стратегічні цілі та інструменти реалізації державної політики в сфері природних ресурсів в Україні	53
2.2. Аналіз загальнодержавного та регіонального аспектів державної політики в сфері природних ресурсів в Україні.....	66
2.3. Стан євроінтеграційних процесів в сфері природних ресурсів	77
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ.....	89
3.1. Економічні засади (механізми) природокористування та охорони довкілля в державі.....	89
3.2. Формування нормативно-правового забезпечення державної політики в сфері природних ресурсів в Україні	101
3.3. Перспективи (сучасні тенденції) розвитку вітчизняної державної політики в сфері природних ресурсів	113
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	122
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	134

ДОДАТКИ	147
Додаток А. Наукові праці автора за темою кваліфікаційної магістерської роботи	148
Додаток Б. Проект Порядку планування та фінансування природоохоронних заходів з фонду охорони навколишнього природного середовища Полтавської області розроблений на основі Порядку планування та фінансування природоохоронних заходів, затвердженого наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 12.06.2015 № 194	163

ВСТУП

Навколишнє природне середовище в Україні протягом останніх десятиріч піддається значному навантаженню внаслідок антропогенного тиску, що призводить до порушення рівноваги та в свою чергу загострює соціально-економічні проблеми в суспільстві, підриває природно-ресурсний потенціал розвитку держави, а також негативно впливає на добробут та здоров'я населення країни.

Формування та реалізація вираженої довгострокової політики в сфері природних ресурсів суб'єктами на різних рівнях за допомогою сукупності методів, засобів та інструментів державно-управлінського впливу відіграє важливу роль у забезпеченні екологічного добробуту суспільства.

Політика в сфері природних ресурсів – це визначений державою напрям дій, що базується на сукупності нормативно-правових норм, використанні заходів, засобів та інструментів державного управління з метою забезпечення збалансування інтересів стейкхолдерів шляхом визначення цілей у сфері раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки, на основі моніторингу стану та ситуації щодо показників екологічного середовища та його впливу на здоров'я населення, збільшення тривалості життя, відтворення рослинного і тваринного світу, збереження екологічної, генетичної і матеріальної основи життя, а також історичної спадщини і культури [2].

Збереження навколишнього середовища та його складових є однією із основних засад внутрішньої та зовнішньої політики України, що є життєвонеобхідним для існування людини, її нинішнього й майбутніх поколінь. З метою виконання цього Україна визнає забезпечення екологічної безпеки одним із основних напрямів державної політики національної безпеки України. По своїй суті державна політика в сфері природних ресурсів, серед іншого, спрямована на вирішення існуючих проблем в галузі екології, що

призводять до негативних екологічних, соціальних та економічних наслідків, а також на попередження їх виникнення й поширення.

На стратегічному рівні основні цілі і завдання державної екологічної політики втілені в Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року. Однак формальне закріплення в чинному законодавстві цілей і завдань охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки є недостатнім для створення ефективної системи охорони довкілля і раціонального природокористування [75].

Подолання екологічної кризи, що є метою державної політики в сфері природних ресурсів, можливе лише за умови комплексного і системного підходу до формування та реалізації політики держави у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки. Досягнення цілей і завдань державної політики в сфері природних ресурсів потребує реформування сфери охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, в тому числі створення та вдосконалення відповідної правової бази, системи державного екологічного управління та контролю, системи моніторингу стану навколишнього природного середовища, системи екологічної освіти та просвіти тощо.

Реформування системи нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію державної політики в сфері природних ресурсів, має відбуватись за усіма пріоритетними напрямками, зокрема, такими як запобігання змінам клімату, збереження біорізноманіття, удосконалення системи поводження з відходами, забезпечення біологічної і генетичної безпеки, відновлення навколишнього природного середовища територій, що зазнали забруднення внаслідок надзвичайних ситуацій, створення дієвої системи доступу до

екологічної інформації, підвищення якості атмосферного повітря, води, земельних ресурсів, управління природними ресурсами.

Актуальність роботи: високий рівень вимог до державної політики в сфері природних ресурсів визначається значущістю питань безпечного довкілля. Безконтрольність процесів в цій сфері може мати серйозні ризики й незворотні наслідки для різних соціальних груп, держави в цілому. Створення дієвого механізму державної політики у сфері природних ресурсів з урахуванням європейської інтеграції України обумовлено несформованістю дієвої та послідовної державної політики в сфері природних ресурсів, яка передбачає реалізацію принципів раціонального природокористування та мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище господарської діяльності. Не зважаючи на сформовану нормативно-правову базу та приєднання України до низки міжнародних документів, конвенцій, угод, налагоджену співпрацю з міжнародними інституціями у сфері охорони природних ресурсів, стан дотримання відповідного національного законодавства є незадовільним. На сьогодні триває реформування системи державного управління в сфері екологічної безпеки, а отже детальний аналіз і запропоновані напрямки удосконалення державної політики в сфері природних ресурсів в Україні дозволять забезпечити невиснажливе стале природокористування та охорону довкілля, покращити економічні засади природокористування та визначити сучасні тенденції розвитку вітчизняної політики в сфері природних ресурсів в Україні

Розгляду сучасних проблем у сфері довкілля в Україні та визначенню особливостей формування та реалізації державної політики в сфері природних ресурсів присвятили свої публікації такі вчені, як Г. Балюк [6, 7], О. Заржицький [26], Д. Зеркалов [29], Т. Перга [56], М. Хвесик [95], В. Шевчук [97] та інші. Однак чимало питань стосовно визначення напрямків удосконалення механізму реалізації державної політики в сфері природних ресурсів в Україні залишаються недостатньо дослідженими.

Метою дослідження є удосконалення державної політики у сфері природних ресурсів в Україні шляхом формування та актуалізації нормативно-правового забезпечення, втілення економічних засад природокористування.

Для досягнення мети були поставлені наступні *завдання*:

- розкрити сутність та зміст державної політики в сфері природних ресурсів в Україні;
- охарактеризувати основні моделі втілення державної політики в сфері природних ресурсів в Україні;
- визначити фактори впливу на становлення вітчизняної державної політики в сфері природних ресурсів;
- дослідити стратегічні цілі та інструменти реалізації державної політики в сфері природних ресурсів в Україні;
- проаналізувати загальнодержавний та регіональний аспекти державної політики в сфері природних ресурсів в Україні;
- дослідити стан євроінтеграційних процесів у сфері природних ресурсів;
- визначити економічні засади (механізми) природокористування та охорони довкілля в державі;
- запропонувати оптимізувати формування нормативно-правового забезпечення державної політики в сфері природних ресурсів в Україні;
- розкрити перспективи (сучасні тенденції) розвитку вітчизняної державної політики в сфері природних ресурсів в Україні.

Об'єкт – вплив державної політики на сутність відносин у галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні.

Предмет – удосконалення механізму формування та реалізації державної політики в сфері природних ресурсів в Україні.

Методи дослідження – у роботі використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу для розкриття сутності та інституційного забезпечення державної політики в сфері природних ресурсів в Україні; теоретичного

узагальнення – для розкриття нормативно-правового забезпечення державної політики в сфері природних ресурсів в Україні; в роботі використовується метод статистичних порівнянь при розгляді динаміки змін показників забруднення навколишнього природного середовища за 2018 – 2020 роки.

Практична значимість – результати роботи можуть бути застосовані при внесенні поправок до чинного нормативно-правового законодавства, що застосовується у сфері охорони навколишнього природного середовища та використанні під час проведення заходів щодо підвищення рівня ефективності державної політики в сфері охорони навколишнього природного середовища на території України. Матеріали кваліфікаційної магістерської роботи апробовані на VIII Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції за міжнародною участю «Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні», 29 квітня 2021 року, м. Полтава та на VI Всеукраїнській за міжнародною участю науково-практичній конференції «Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти», 17 листопада 2021 року, м. Полтава.

Структура кваліфікаційної магістерської роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

1.1. Державна політика в сфері природних ресурсів в Україні: сутність та зміст

На даний час не зважаючи на стрімкий розвиток політології, термін «політика» залишається не в повній мірі визначеним. Політика асоціюється як середовище взаємодії між різними соціальними групами, партіями, націями, народами, державами, владою і населенням, а також громадянами та їх об'єднаннями.

Сучасні політологи, досліджуючи праці філософів минулого (Аристотель визначав політику як мистецтво управління державою, Демокрит вважав таке мистецтво найвищим із усіх мистецтв) зазначають, що політика – це також мистецтво можливого, мистецтво компромісів, мистецтво узгодження бажаного та об'єктивно досяжного [45].

Політика є можливістю досягати цілей мирними засобами, а не завдяки застосуванню сили. Це стосується різноманітних суб'єктів, як відносин між великими державами, так і вирішення внутрішньонаціональних регіональних, локальних, конфліктів. Політика є збалансованою системою цілей, інтересів і пріоритетів. Це насамперед боротьба інтелектів, державних умів, ідей, а також пошук компромісів та згоди.

Під державною політикою необхідно трактувати сукупність цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень і системи державного управління розвитком країни.

Тобто, державною політикою є практична діяльність політичних суб'єктів і органів державної влади з реалізації розробленого політичного курсу та досягнення конкретних політичних цілей.

Необхідно відмітити, що органи державної влади відіграють важливу роль у підготовці та виконанні державної політики. Саме в діяльності глави держави, уряду та парламенту знаходять практичне вираження сутність і роль держави в суспільстві, види цілеспрямованого впливу на нього.

Розкривши терміни «політика» та «державна політика» та дослідивши їх сутність спробуємо також розглянути відповідним чином термін «природні ресурси».

Природними ресурсами є об'єкти природи, що використовуються людиною у виробничих та інших різноманітних потрібних для неї цілях для задоволення відповідних потреб [92].

Усі природні ресурси мають суттєве значення за своїми властивостями та характеристиками. Але якщо їх класифікувати за ступенем важливості, необхідності та корисності у життєдіяльності людей, то їх можна розділити на природні ресурси загальнодержавного та місцевого значення (Табл. 1.1).

Табл. 1.1 – Класифікація природних ресурсів
(складено автором на основі [79])

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ	
Загальнодержавного значення	Місцевого значення
внутрішні морські води та територіальне море	природні ресурси, не віднесені законодавством України до природних ресурсів загальнодержавного значення.
природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони;	
атмосферне повітря;	
підземні води;	
поверхневі води, що знаходяться або використовуються на території більш як однієї області;	
лісові ресурси державного значення;	
природні ресурси в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;	
дикі тварини, які перебувають у стані природної волі в межах території України, континентального шельфу виключної (морської) економічної зони	

Продовження Табл. 1.1	
інші об'єкти тваринного світу, на які поширюється дія Закону України «Про тваринний світ» і які перебувають у державній власності, а також об'єкти тваринного світу, що у встановленому законодавством порядку набуті в комунальну або приватну власність і визнані об'єктами загальнодержавного значення;	
корисні копалини, за винятком загальнопоширених.	

Відповідно до статті 4 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» природні ресурси України – власність Українського народу. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування виступають певними посередниками від народу України, адже саме через них і реалізується право власності на природні ресурси у межах встановлених чинним законодавством [79].

Відповідно до статті 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» використання природних ресурсів в Україні здійснюється в порядку загального і спеціального використання природних ресурсів.

Законодавством України громадянам закріплено право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво важливих потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за тими чи іншими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених законодавством України.

В порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам, установам, організаціям передаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у відповідному встановленому законодавством порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, – на пільгових умовах.

Політика та природні ресурси взаємопов'язані між собою шляхом застосування різноманітних політичних механізмів, заходів державного примусу для впорядкування суспільних відносин в сфері природних ресурсів, узгодження екологічних інтересів. Внаслідок цього еколого-значущі суспільні відносини набувають політичного змісту, а політична діяльність набуває екологічного значення. Здійснювана державою політика в сфері природних ресурсів є складовою державної політики. Вони є співмірними та взаємопов'язаними як частина та ціле, як окреме і загальне [46].

Державна політика беззаперечно є важливим елементом системи державного управління, яку співвідносять з мистецтвом управління державою та суспільством.

Зі сторони здійснення державно-управлінського впливу у визначеній сфері, державна політика окреслює позицію державних владних структур стосовно вибору варіантів вирішення суспільних проблем, а також методів та інструментів реалізації певних політичних рішень.

«Державна політика» не є новим поняттям та відповідно широко застосовується у всіх сферах суспільної організації, де є потреба у збалансуванні інтересів членів суспільства чи їх окремих груп.

Таким чином, можна підсумувати наступне – першочерговим завданням політики є досягнення суспільного балансу інтересів зацікавлених суб'єктів відповідної сфери політики. В свою чергу, в залежності від переважаючого чинника, пошук балансу інтересів базуватиметься на принципах та здійснюватиметься у межах відповідного системоутворюючого вчення.

Поява концепцій розвитку та їх переваги у певному періоді є наслідком існування проблем у тій чи іншій сфері суспільного життя, тобто це відповідь на: неефективність певних державно-управлінських дій; неможливість вирішення таких проблем шляхом продовження реалізації тієї самої політики; появу нових об'єктів чи проблем, що потребують вирішення у межах системи державного управління [40].

Беручи до уваги сукупність чинників, що обумовлюють процес формування та реалізації державної політики в цілому, також визначають цілі політики, які спрямовані на розкриття особливостей та вимог зовнішнього та внутрішнього середовища у конкретному періоді.

З метою побудови правового механізму, формування та реалізації державної політики в сфері природних ресурсів, а також ідентифікації взаємозв'язків між елементами цього механізму доцільно розкрити сутність державної політики в сфері природних ресурсів.

На думку О.С. Заржицького, політикою у сфері природних ресурсів є сукупність засобів і заходів, спрямованих суспільством і державою на охорону та оздоровлення довкілля, ефективне поєднання природокористування і природоохоронних потреб та забезпечення нормальної життєдіяльності громадян [25].

Політика у сфері природних ресурсів має два виміри, що відображені в наступній таблиці (Табл. 1.2.).

Табл. 1.2 – Виміри політики у сфері природних ресурсів
(складено автором на основі [20])

Нормативний	Система правил і норм, спрямованих на забезпечення сталого розвитку та невиснажливого користування навколишнього природного середовища та врегулювання міри відповідальності за правопорушення в сфері природокористування.
Регуляційний	Конкретні дії, що необхідні для охорони навколишнього середовища, що забезпечуються завдяки усталеним та відповідним чином закріпленим норм і правил.

Як система політика у сфері природних ресурсів включає в себе такі елементи: принципи, пріоритети, цілі, суб'єкти, об'єкти, механізми реалізації, інструменти тощо.

Підсумовуючи викладене необхідно зазначити, що державна політика у сфері природних ресурсів – це складова частина політики держави, що відображає сукупність її цілей і завдань у сфері природних ресурсів та

формується політичною системою держави відповідно до її соціального призначення і реалізуються нею за допомогою певних механізмів.

Основою для формування політики у сфері природних ресурсів держави повинна стати система знань, що є результатом міжгалузевих наукових досліджень у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Політика у сфері природних ресурсів – сукупність заходів, що здійснюються державою та спрямовані на охорону навколишнього природного середовища, збереження і відновлення природних ресурсів, запровадження екологічно чистих технологій, розвитку природоохоронної освіти і виховання, забезпечення оптимальних умов природокористування [54].

Метою державної політики у сфері природних ресурсів є досягнення покращеного стану довкілля завдяки впровадженню екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України для забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадженню збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екологічних систем.

Державна політика з охорони навколишнього природного середовища України здійснюється у межах реалізації екологічної функції держави. Вона охоплює діяльність в інтересах суспільства, використання природних ресурсів, що знаходяться у власності держави (та інших суб'єктів), а також діяльність, спрямовану на забезпечення раціонального використання природних ресурсів з метою попередження їх виснаження, деградації якості довкілля і, на кінець, діяльність по охороні екологічних прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Екологічна функція держави здійснюється у забезпеченні збалансованого співвідношення екологічних та економічних інтересів суспільствата надання необхідних гарантій для реалізації і захисту правлюдини на сприятливе для життя навколишнє середовище [14].

Реалізація засад державної екологічної політики базується за наступними принципами, окресленими на Рис 1.1.

Рис.1.1 – Принципи реалізації засад державної екологічної політики (складено автором на основі [99])

Складниками політики в сфері природних ресурсів в демократичному суспільстві є: належна та ефективна система державного управління у сфері охорони, невиснажливе використання та відтворення природних ресурсів; належний державний та громадський контроль у сфері природних ресурсів; державний та громадський нагляд за дотриманням чинного природоохоронного законодавства та міжнародних природоохоронних зобов'язань країни; належна інформаційна політика щодо довкілля; належний рівень екологічної експертизи екологічно небезпечних проектів; належна система прийняття державних рішень з питань, що стосуються довкілля, яка б передбачала обов'язкове залучення громадськості; належна система відповідальності влади, конкретних

посадових осіб та громадян за порушення принципів збалансованого розвитку, норм та положень природоохоронного законодавства; належна освітня та просвітницька діяльність [9].

Екологічні та економічні складові розвитку взаємопов'язані та переплітаються у сучасному житті, екологічна ефективність поєднується із економічною, економічна безпека неможлива без екологічної складової, показники розвитку та безпеки держави поєднують, як економічні так і екологічні показники [15]. Таким чином, сталість екологічного розвитку, який більшою мірою визначається ефективністю політики у сфері природних ресурсів, є невід'ємною складовою економічної безпеки держави.

Політика в сфері природних ресурсів здійснюється суб'єктами політики в сфері природних ресурсів (Рис 1.2).

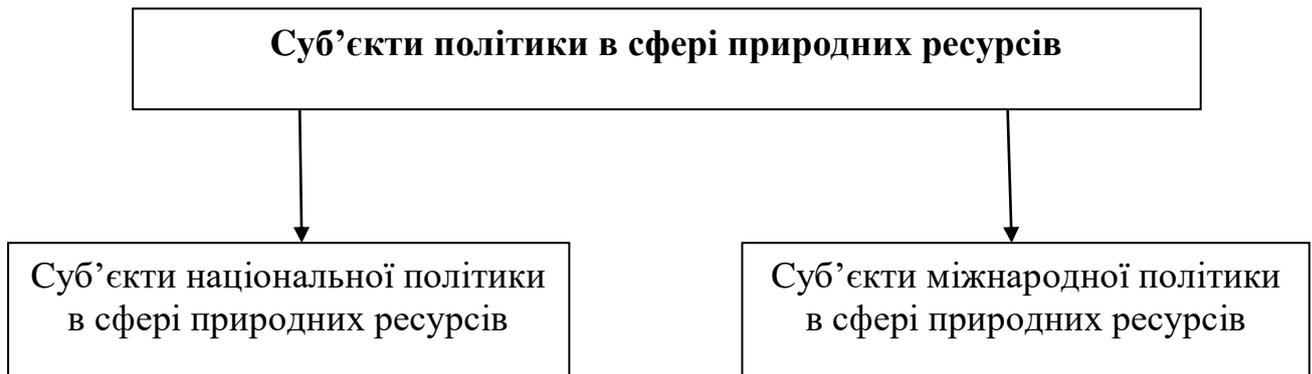

Рис. 1.2 – Види суб'єктів політики в сфері природних ресурсів (складено автором на основі [23])

Суб'єктами формування національної політики в сфері природних ресурсів України є: Верховна Рада України, що визначає основні напрями політики в сфері охорони навколишнього природного середовища, здійснює ратифікацію і денонсацію міжнародних договорів у сфері охорони навколишнього природного середовища, та затверджує національну стратегію охорони навколишнього середовища; місцеві ради – забезпечують реалізацію політики в сфері природних ресурсів України, проводять локальний та об'єктивний моніторинг, здійснюють державний контроль за дотриманням

природоохоронного законодавства, організують розробки місцевих екологічних програм і проектів; органи державного управління загальної компетенції: Президент України, Кабінет Міністрів України, Кабінет Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації; органи державної влади спеціальної компетенції – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Державне агентство земельних ресурсів, Державне агентство водних ресурсів, Державне агентство лісових ресурсів, Державна служба геології і надр України та інші центральні органи виконавчої влади спеціальної компетенції, до сфери діяльності яких належать питання реалізації політики в сфері природних ресурсів, виконання програм стратегічного розвитку, здійснення комплексного управління у галузі охорони довкілля, державний контроль за використанням природних ресурсів [41].

До суб'єктів національної політики в сфері природних ресурсів також можна віднести громадянські об'єднання (мають право створювати громадянські фонди охорони довкілля, проводити екологічну експертизу), суб'єкти господарювання (відображають свою політику в сфері природних ресурсів у довгострокових планах).

Суб'єкти міжнародної політики в сфері природних ресурсів – держави, міжнародні урядові та неурядові організації. Проте великий вплив на політику в сфері природних ресурсів також мають екологічні рухи, транснаціональні компанії тощо.

Держава як основний суб'єкт державної політики в сфері природних ресурсів має виділяти пріоритетні цінності – гарантування екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду Українського народу [46].

На стратегічному рівні пріоритети політики в сфері природних ресурсів розкрито в Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 [75].

Основними інструментами реалізації державної екологічної політики є:

1) міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін – орієнтоване на залучення фахівців із різноманітних галузей, покликаних сприяти реалізації відповідної політики;

2) інформування та комунікація – забезпечення обізнаності суспільства про діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері охорони навколишнього природного середовища, природних ресурсів, залучення громадськості до обговорення положень нових актів законодавства, спрямованих на розвиток сталого та невиснажливого природокористування з метою врахування можливих зауважень та пропозицій;

3) державне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища – можливість встановлення обґрунтованих обмежень, спрямованих на розумне невиснажливе користування природними ресурсами та запобігання забрудненню навколишнього природного середовища;

4) стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля – передбачений актами законодавства комплекс процедур, орієнтованих на запобігання негативному впливу на навколишнє природне середовище та встановлення відповідності запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки;

5) системи екологічного управління, екологічний аудит, екологічна сертифікація та маркування продукції – вдосконалення управління суб'єктами господарювання, що провадять екологічно небезпечну діяльність; поліпшення екологічних характеристик продукції, встановлення відповідності об'єктів екологічного аудиту вимогам природоохоронного законодавства;

6) екологічний облік – має бути спрямований на формування екологічної інформації для оптимізації природоохоронних витрат, підвищення ефективності використання матеріалів, зменшення відходів і викидів, зниження екологічного ризику і негативного впливу на навколишнє середовище, ухвалення обґрунтованих управлінських рішень;

7) технічне регулювання та облік у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки – впровадження безпечних для навколишнього природного середовища і здоров'я населення вимог до процесів, товарів та послуг, які відповідатимуть європейським нормам до аналогічних продуктів;

8) законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища, що наближене до законодавства Європейського Союзу;

9) освіта в інтересах збалансованого (сталого) розвитку – можливість запровадження безперервної екологічної освіти, орієнтованої на розширення знань суспільства у напрямку невиснажливого природокористування, розв'язок мережі профільних позашкільних закладів освіти природничого спрямування, еколого-натуралістичних центрів та профільних громадських організацій;

10) економічні та фінансові механізми, зокрема екологічна модернізація промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку);

11) комплексний моніторинг стану навколишнього природного середовища і нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів – реалізація відповідної системи нагляду (контролю) шляхом розроблення актів законодавства.

12) міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки – виконання міжнародних зобов'язань згідно із багатосторонніми та двосторонніми міжнародними договорами України, розширення співробітництва з питань запобігання транскордонному забрудненню навколишнього природного середовища [75].

Крім того, окремі напрями державної політики в сфері природних ресурсів в Україні визначені також і в інших актах законодавства та документах, що належать до регулювання відповідної сфери. Такими документами є Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030

року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 № 820-р [53], Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р [24], Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 № 932-р [38], Концепція створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 № 825-р [39], Концепція загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 .09.2004 № 675-р [37] тощо.

Метою таких документів є вдосконалення державної політики в сфері природних ресурсів як за окремими напрямками, так і в цілому у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, зокрема і через розроблення відповідних проєктів законів та інших нормативно-правових актів, планів заходів щодо їх реалізації.

На сучасному етапі розвитку в Україні відбуваються процеси реформування системи державного управління, основною метою яких є підвищення спроможності центральних органів виконавчої влади, тобто трансформація міністерств у певні центри, функціонування яких полягатиме у постійному аналізі проблем та пошуку можливих варіантів їх вирішення, формуванні та реалізації відповідних політик, а також оцінці ймовірних чи наявних наслідків реалізації цих політик.

Таким чином, відповідно до основних змін, що передбачає сучасний процес реформування системи державного управління, до функцій міністерств належать формування та реалізація державної політики на засадах аналізу політики як системного процесу, що полягає у здійсненні постійного моніторингу стану вирішення проблем, та оцінці ситуації у відповідній сфері

управління/регулювання та оперативного реагування на можливі наслідки впроваджених державно-управлінських рішень.

На сьогодні, основним суб'єктом формування та реалізації державної екологічної політики в Україні є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів.

Відповідно до даних щодо місії та стратегії Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, що наведені на офіційному вебсайті державного органу, у межах абсолютно усіх напрямів діяльності міністерство виконує функцію забезпечення нормативно-правового регулювання з питань, що належать до відповідної сфери діяльності органу, а також «розробляє та подає на розгляд Президентові України та Кабінету Міністрів України проекти законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України; готує в межах повноважень висновки і пропозиції до проектів законів, інших актів законодавства, які надходять для погодження від інших органів; узагальнює практику застосування законодавства, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення та вносить в установленому порядку проекти законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентові України і Кабінету Міністрів України». Розуміння сутності державної політики в сфері природних ресурсів як інструменту організації, регулювання, узгодження та збалансування екологічних та соціально-економічних інтересів суспільства дає можливість спрямувати й ефективно регулювати за допомогою правових засобів державну діяльність у сфері природних ресурсів, і це вимагає поглибленої уваги до нормативно-правового забезпечення державної політики в сфері природних ресурсів [52].

Також особливістю держави як політичного інституту є прерогатива на використання правових норм (створення, впровадження, реалізація і контроль за їх дотриманням).

Правове регулювання є одним із найважливіших і невід'ємних інструментів державної політики, адже саме цей інструмент дозволяє фактично застосовувати інші інструменти державної політики шляхом їх офіційного

декларування та прийняття у вигляді окремих нормативно-правових актів/окремих положень та засад у законодавчих документах. Фундаментальною основою нормативно-правової бази державної політики в сфері природних ресурсів є Конституція України.

Конституцією України закріплено обов'язок держави – «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу» (стаття 16); «право кожного громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, право вільного доступу до інформації, яка ніким не може бути засекречена, про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення» (стаття 50); закріплено «обов'язок кожного громадянина не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки [36].

У Конституції України визначено, що одним із повноважень Верховної Ради України є обов'язок дбати про охорону довкілля, визначати екологічну політику держави, яку реалізує Уряд України» (стаття 60) [36].

Сфера природних ресурсів та охорони навколишнього середовища з позицій державного управління є достатньо об'ємною, що обумовлює розгалуженість системи нормативно-правових актів, які забезпечуватимуть з одного боку, регулювання та управління у цій сфері за ключовими напрямми, а з іншого – визначатимуть правовий механізм формування та реалізації державної політики в сфері природних ресурсів [2].

Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» визначено, що одним із інструментів державної екологічної політики в Україні є законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке адаптоване до законодавства Європейського Союзу, спрямоване на досягнення національних пріоритетів та забезпечення його наближення до відповідних директив

Європейського Союзу впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), стороною яких є Україна. Адже нормативно-правова база в екологічній сфері, що адаптована до вимог Європейського Союзу, є важливою запорукою пришвидшення процесу інтеграції України до європейської спільноти [75].

Поряд з цим основоположним документом, який визначає засади державної політики в сфері природних ресурсів в Україні, є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ. Він запроваджує та закріплює систему управління в галузі природокористування. У ньому визначено, що наша держава здійснює на своїй території політику в сфері природних ресурсів, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захист життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів [79].

Важливими актами, що регулюють відносини у сфері природних ресурсів в Україні є також наступні кодекси: Водний кодекс України забезпечує правову охорону вод від засмічення, забруднення, вичерпання і регулює порядок їх використання [13]; Земельний кодекс України, який регулює охорону і раціональне використання земель [27]; Кодекс України про надра забезпечує раціональне, комплексне використання надр для задоволення потреб суспільства, їх охорону, гарантуючи при цьому безпеку людей та довкілля при користуванні надрами [33]; Кодекс цивільного захисту України регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій [34]; Лісовий кодекс України охоплює питання збереження, відновлення та раціонального використання лісів [49].

Природоохоронне законодавство доповнюють закони України «Про охорону атмосферного повітря» [77], «Про тваринний світ» [86],

«Про рослинний світ» [84], «Про аквакультуру» [60], «Про природно-заповідний фонд України» [81], «Про охорону земель» [78], «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [63], «Про відходи» [61], «Про екологічну мережу України» [66], «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [67], «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [71], «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» [80], «Про статус і соціальний захист громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [85].

Підзаконними нормативно-правовими актами загальнодержавного значення у сфері охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів розмежовуються повноваження між центральними та регіональними органами державної влади.

Людина як частина природи має певні права і обов'язки, в тому числі і право на гармонійне довкілля. Проте технологічне навантаження на природне середовище погіршує умови проживання людини, що потребує відповідного інструменту вирішення проблем у сфері природних ресурсів та поліпшення ситуації в Україні та світі [92].

Формування та реалізація виваженої довгострокової політики в сфері природних ресурсів суб'єктами на різних рівнях за допомогою сукупності методів, засобів та інструментів державно-управлінського впливу відіграє важливу роль у забезпеченні екологічного добробуту суспільства.

Політика в сфері природних ресурсів – це окреслений державою напрям дій, що ґрунтується на сукупності нормативно-правових норм, використанні заходів, засобів та інструментів державного управління з метою забезпечення збалансування інтересів осіб шляхом визначення цілей у сфері раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки, на основі моніторингу стану та ситуації щодо показників екологічного середовища та його впливу на здоров'я населення, збільшення тривалості життя, відтворення рослинного і тваринного світу, збереження

екологічної, генетичної і матеріальної основи життя, а також історичної спадщини і культури .

Особливістю держави як політичного інституту є можливість використання правових норм (створення, реалізація і контроль за їх дотриманням). Правове регулювання є важливим інструментом формування та реалізації державної політики в сфері природних ресурсів та основою її правового механізму [16].

Державну політику можна окреслити як організаційні, регулятивно-контрольні суспільні відносини уповноважених державних органів, посадових осіб щодо розробки та реалізації заходів державно-політичного впливу на суспільні відносини.

Основними принципами національної політики в сфері природних ресурсів є:

- посилення ролі екологічного управління в системі державного управління України з метою досягнення рівності трьох складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), яка зумовлює орієнтування на пріоритети сталого розвитку;
- врахування екологічних наслідків під час прийняття управлінських рішень, при розробленні документів, які містять політичні та програмні засади державного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку;
- міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін;
- запобігання надзвичайним ситуаціям природного і техногенного характеру, що передбачає аналіз і прогнозування екологічних ризиків, які ґрунтуються на результатах стратегічної екологічної оцінки, державної екологічної експертизи, а також державного моніторингу навколишнього природного середовища;
- забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи;

- відповідальність нинішнього покоління за збереження довкілля на благо прийдешніх поколінь;
- участь громадськості та суб'єктів господарювання у формуванні та реалізації політики у сфері природних ресурсів, а також урахування їхніх пропозицій при вдосконаленні природоохоронного законодавства;
- невідворотність відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- пріоритетність вимог «забруднювач навколишнього природного середовища та користувач природних ресурсів платять повну ціну»;
- відповідальність органів виконавчої влади за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації;
- доступність, достовірність та своєчасність отримання екологічної інформації;
- державна підтримка та стимулювання вітчизняних суб'єктів господарювання, які здійснюють модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище [99].

На ефективність державної політики в сфері природних ресурсів впливає екологічно налаштована свідомість особистості як суб'єкт екологічної дії. Тому і одним із завдань політики є формування «екологічного типу» особистості, адже для розв'язання гострих екологічних проблем сучасності і майбутнього потрібні не лише державні і соціальні механізми, а й новий тип особистості, такої, що спроможна на любов до всього живого на планеті і до відповідальності за його долю. Жодні закони чи обмежувальні заходи не зможуть самі по собі переорієнтувати суспільство з бездумного споживання на свідоме самообмеження в низці істотних моментів [9].

Таким чином, на сьогоднішній час державна політика в сфері природних ресурсів України будується з урахуванням міжнародних актів і в сфері права. У сфері права вона характеризується формуванням законодавчої і нормативної бази охорони навколишнього середовища, природокористування і,

встановленням відповідальності за порушення вимог екологічного правопорядку та безпеки, створенням спеціальних управлінських і охоронних структур, через участь у міжнародних і міждержавних заходах з охорони навколишнього природного середовища та іншими показниками.

1.2. Основні моделі втілення державної політики в сфері природних ресурсів в Україні

Держава для забезпечення збереження природних ресурсів як головного надбання та запорукою сталого розвитку держави, має впроваджувати ефективну політику розбудови природоохоронних галузей, які б слугували задоволенню генетичних потреб національної економіки. Це безпосередньо впливає на ефективність управління природними ресурсами, налагодження конструктивних міжнародних зв'язків у напрямку реалізації відповідних екологічних проєктів, які слугують результативною умовою цивілізаційного розвитку. Таким чином держава відіграє надзвичайно важливу функціональну роль у результативних екологічних процесах, які є визначальним фактором й структурною умовою переходу до сталого розвитку [11].

Діяльність сучасної держави має бути спрямована на реалізацію природоохоронної політики в інтересах суспільства, реалізацію екологічних прав громадян та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Тобто, функціональним результатом діяльності держави в умовах переходу до сталого розвитку є забезпечення «науково обґрунтованого, ефективного та оптимального співвідношення екологічних та економічних інтересів суспільства для забезпечення сталого розвитку держави, що передбачає створення необхідних гарантій для реалізації і захисту екологічних прав громадян та юридичних осіб, забезпечення належного рівня охорони навколишнього середовища, забезпечення раціонального використання природних ресурсів» [45].

При формуванні державної політики у сфері природних ресурсів України повинні враховуватися особливості розміщення, соціально-економічні процеси

кожного регіону та бути основою при розробці відповідних регіональних концепцій.

Державна політика у сфері природних ресурсів України повинна ґрунтуватися на пріоритеті безпеки життєдіяльності для населення кожної території завдяки впровадженню загальнодержавних науково обґрунтованих екологічних індикаторів, виконання яких є важливим для кожного регіону. Вона має бути направленою на усунення несприятливих наслідків минулого не раціонального використання природних ресурсів та екологізацію теперішньої господарської діяльності, невиснажливе користування для не допущення відповідних проблем в подальшому [40].

Реалізація екологічної функції політики сучасної держави зумовлює також доцільність детального аналізу основних моделей її реалізації, враховуючи різні методологічні аспекти їх застосування в межах різних національних практик публічного управління в екологічній сфері.

В країнах Європи виокремилися моделі втілення політики в сфері природних ресурсів, кожна з яких має свої характеристики, притаманні їй в залежності від соціально-економічних процесів (Рис. 1.3.)

Рис. 1.3 – Моделі політики в сфері природних ресурсів (складено автором на основі [14])

1. Актуально-ресурсна модель. Дана модель політики в сфері природних ресурсів характеризує політику ресурсних держав, які мають значні природно-ресурсні запаси та пов'язані з нагальними екологічними проблемами, для вирішення яких формується відповідний інституційний та технологічний потенціали національного й глобального управління у сфері охорони навколишнього середовища, що створює своєрідні орієнтири, які визначають стратегічні цілі забезпечення сталого розвитку залежно від певних соціально-економічних типів.

Виникнення актуально-ресурсної моделі Б. Коммонер пов'язує з проблемами кризи навколишнього середовища, які є актуальними та надзвичайно важливими, та не є засобом відволікання уваги від основних економічних, соціальних і політичних конфліктів, а навпаки, проблеми навколишнього середовища певним чином допомогли проникнути в саму суть тих проблем, які найбільше пригнічують сучасний світ, почавши з кризи навколишнього середовища, світ підійшов до більш глибоких питань, які зачіпають саму суть системи соціальної справедливості й кидають виклик основним політичним цілям сьогодення [99]. З огляду на це запровадження актуально-ресурсної моделі передбачає актуалізацію екологічної проблематики й перетворення її на основний інструмент стратегічного поступу держави в сучасному глобальному світі залежно від того, наскільки державі вдасться розбудувати свій потенціал реагування на відповідні екологічні виклики.

Доцільність актуально-ресурсної моделі екологічної політики держави Ш.Роун вбачає також у тісному взаємозв'язку з політичною системою держави. На його думку, досить часто природа страждає від політики, що зумовило значний блок політичних досліджень в сфері природних ресурсів та зумовило вироблення нових орієнтирів, що ґрунтуються на концепції сталого розвитку» [23]. Спираючись на це, в доповіді Комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє» (1987 р). було закладено принципи якнайшвидшого прийняття в усьому світі стратегії, що базується на концепції сталого розвитку, яка передбачала сукупність економічних, соціальних і

екологічних цінностей, на підставі цього було з'ясовано про необхідність перетворення будь-якого виду господарської діяльності в екологічно безпечну, яка відповідає базовим вимогам гармонійного розвитку суспільства та природи.

Тому запровадження актуально-ресурсної моделі політики в сфері природних ресурсів доводить те, що екологічний фактор дійсно увійшов до політичної сфери та перетворився на одну із умов формування базових інститутів суспільства, їх трансформації або руйнування.

2. *Споживацька (утилітарна) модель.* Дана модель характеризує детермінований взаємозв'язок реалізації політики в сфері природних ресурсів та комплексу реальних екологічних потреб суспільства (екологічні блага та екологічні послуги). Водночас варто враховувати той факт, що значимість екологічних потреб у системі соціальних і політичних пріоритетів суспільства переважною мірою залежить від рівня розвитку продуктивних сил в тій чи іншій країні.

Спираючись на споживацьку конструкцію політики в сфері природних ресурсів, досить чітко простежується оцінка її результативності залежно від того, наскільки вона слугує реальній реалізації екологічних потреб громадян. В умовах переходу до сталого розвитку, завдяки політиці в сфері природних ресурсів держави, на думку Т.Веблена, відбувається «активний перехід» від моделі «престижного споживання» до так званого «смайт-конс'юмеризму» та «зеленої економіки» [16].

Такий перехід обумовлений тим, що переважна більшість населення планети, спрямовуючи свої зусилля на задоволення базових потреб, отримують погіршену екологічну ситуацію, що загрожує дефіцитом природних благ. Це свідчить про те, що ефективна політика держави в сфері природних ресурсів, керуючись принципами утилітаризму, спрямовує населення на здобуття екологічних благ, які є життєво необхідними. Тому, особлива вага в даному відношенні належить саме соціальним інститутам та суспільним нормам, які забезпечують розподіл екологічних благ та задоволення екологічних потреб.

Враховуючи даний аспект, слід акцентувати увагу, що запровадження споживацької моделі політики в сфері природних ресурсів свідчить про її результативність на умовах задоволення екологічних потреб. Результативність споживацької (утилітарної) моделі в умовах переходу до сталого розвитку пов'язується з підвищенням показників економічного розвитку, що зумовлює збільшення споживання енергії та інших природних ресурсів. Завдяки цьому екологічні проблеми, які перетворюються у вагомий політичний фактор, проявляються як структурний компонент реалізації публічної політики.

3. Громадсько-партнерська модель. Ця модель спрямована на залучення до процесів реалізації політики в сфері природних ресурсів суб'єктів її реалізації. Змістовне наповнення зазначеної моделі базується на партнерській взаємодії держави, громадянського суспільства, бізнесу, міжнародних організацій до процесів реалізації політики в сфері природних ресурсів.

У підтвердження цього В. М. Жуйков, спираючись на те, що в сучасному світі з'явилося кілька глобальних центрів екологічної політики (національні та міжнародні екологічні рухи та організації), запропонував під нею розуміти «міжрівневу взаємодію таких політичних акторів, як держава, екологічні партії, екологічні рухи регіонального, національного і міжнародного рівнів» [45].

Основним призначенням міжрівневої взаємодії є налагодження паритетних партнерських відносин між суб'єктами реалізації екологічних інтересів у напрямку реалізації стратегічних цілей політики держави в сфері природних ресурсів. До таких цілей вчений безпосередньо відносить: 1) екологічну безпеку людства; 2) підтримання балансу інтересів різних соціальних груп; 3) організацію контролю над їх діями, який здійснюють для досягнення своїх цілей і завдань [1]. З огляду на це досягнення відповідних стратегічних цілей зумовлює запровадження відповідних ресурсних інструментів, серед яких: запровадження адміністративно-контрольних або економічних регуляторів, які дозволяють адекватно реагувати на мінливі зовнішні та внутрішні умови переходу до сталого розвитку.

Запровадження громадсько-партнерської моделі політики в сфері природних ресурсів передбачає запровадження відповідних технологічних прийомів забезпечення її результативності.

До таких прийомів Б.Вільямс безпосередньо відносить:

– управлінський, для якого характерна сконцентрованість осіб, які її здійснюють на технічних аспектах прийняття відповідних рішень, основну роль при цьому виконують експерти, які встановлюють як межі розгляду конкретного питання, так і ступінь його значущості;

– плюралістичний, характеризується участю в ухваленні рішень не лише експертів, а й представників громадянського суспільства, відповідно до цього екологічна політика здійснюється на основі взаємодії відповідних державних установ з неурядовими організаціями;

– колективний, базується на концепції «прав місцевого населення» відповідно до якого передбачається передача державою повноважень у прийнятті певних рішень групі громадян, яких це рішення стосується [16].

Доцільність запровадження таких технологічних прийомів громадсько-партнерської моделі політики в сфері природних ресурсів А.В. Корнев та В.М. Кузьмін пов'язують із загостренням екологічно конкурентної боротьби, внаслідок чого суб'єктами політики в сфері природних ресурсів можуть стати великі корпорації, які через інститути лобіювання в державних структурах і через вплив громадської думки здатні просувати свої інтереси та впливати на прийняття відповідних рішень.

З огляду на це, громадсько-партнерська модель політики в сфері природних ресурсів є своєрідною реакцією на запити суспільства й технологічні вимоги інституцій, включених у процеси її реалізації. У підтвердження цього, Д.Вейгел вказав на те, що політика в сфері природних ресурсів, що завжди реалізується певною соціальною групою, покликана задовольнити інтереси членів груп, які досить часто є суперечними між собою. Це залежить від того, що з одного боку інтереси полягають у забезпеченні

екологічної безпеки, а з іншого вони являють собою певну реакцію в конкурентній боротьбі за обмежені екологічні ресурси [45].

Зазначена модель екологічної політики формується як реакція на тиск певних соціальних груп, органів публічної влади, міжнародних організацій, і водночас вона є результатом екологічно конкурентної боротьби різних акторів політичного процесу, які забезпечують результативність реалізації екологічної політики.

У межах аналізу результативності громадсько-партнерської моделі реалізації політики в сфері природних ресурсів Г.В.Косов вказав на доцільність врахування ряду внутрішніх факторів, серед яких:

- суспільний лад і форма правління, що свідчить про те, що чим суспільний устрій ближчий до демократичного, тим більш «чуйною» в екологічному сенсі є формування державної політики;

- багатство, даний фактор підтверджує те, що більш багаті країни мають більше ресурсів для вирішення екологічних проблем, ніж бідніші, і перші можуть надавати більш високу оцінку екологічним благам;

- розмір території країни і щільність населення, вказує на те, що країни з досить великою територією, багатством природних ресурсів, об'ємним внутрішнім ринком не настільки жорстко обмежені у своїй політиці й економіці екологічними обмеженнями (чим вище щільність населення, тим швидше країна стикається з екологічними проблемами, які потребують миттєвого вирішення);

- культура, ступінь пріоритетності екологічних проблем у суспільстві і громадська підтримка екологічної політики, свідчать про те, що країни з прозорими правовими системами, які заохочують участь громадськості до прийняття вагомих управлінських рішень, матимуть більш сильні та спрямовані екологічні закони;

- увага до закону, адміністративна культура, є підтвердженням того, що в окремих країнах існує культура, в якій рівність перед законом стримує

взаємодії, особливо економічні, інші країни мають менш формальні системи, де писаний закон – це один з факторів, що впливає на комерційні відносини, а тому їх політика є менш прозорою й менше реагує на громадську думку, а тому вони не завжди підтримують високий рівень якості навколишнього середовища;

– взаємодія політики у сфері природних ресурсів з іншими політичними структурами, характеризує принцип розподілу відповідальності між різними міністерствами. (у всіх країнах становлення і розвиток різних напрямків державної політики – фінансової, технологічної, національної безпеки, підтримки споживання – відбувається без урахування екологічних проблем). Оскільки екологічні питання стають для суспільства стратегічними, вони мають бути включені до вже існуючих політичних структур;

– прозорість і відкритість для правового процесу, спрямовує до того, що правові системи є не просто об'єктивними, а й культурними утвореннями різних країн, вони розрізняються за своєю прозорістю і природою (формування системи державного екологічного управління являє собою складний, динамічний процес, який визначається як нормами міжнародної екологічної політики, так і специфікою кожної з країн) [17].

Фактичним прикладом громадсько-партнерської моделі екологічної політики держави є американська модель, яка передбачає тісну інституціалізовану взаємодію «державо-громадянське суспільство», відповідно до чого держава підтримує «ринкові правила гри», не стаючи при цьому на сторону екологічних організацій, промислового сектору.

Відповідно до зазначеної моделі держава ініціює створення інститутів, у межах яких пропонує представникам громадянського суспільства самостійно вирішувати їх суперечності».

Центральним питанням реалізації даної моделі політики в сфері природних ресурсів є створення екологічного законодавства, а тому результативність її функціонування передбачає відповідну стандартизацію та регламентацію процесів вирішення екологічних питань й обов'язково значну кількість акторів із боку держави, які володіють результативними процедурами

їх вирішення. Виходячи із цього, американська модель екологічної політики носить багатоманітний характер та здійснюється шляхом створення інституційних рамок для реалізації екологічних інтересів різних груп громадськості.

4. *Формально-інституційна модель.* Вказана модель політики в сфері природних ресурсів будується на лібералізації процедур реалізації екологічних інтересів. У даному відношенні йдеться про мінімізацію норм екологічного законодавства та представницьких інститутів, що розширює функціональний простір для діяльності бізнес структур, екологічної громадськості.

Дана модель реалізації екологічної політики реалізується в країнах Європейського Союзу, де «відбувається активне вдосконалення правового регулювання охорони навколишнього середовища, зокрема, оновленню піддалися акти, які заклали правову базу системи збору та обробки екологічної інформації, моніторингу навколишнього середовища, екологічної сертифікації, проведення оцінки впливу на навколишнє середовище, механізм фінансування екологічних заходів» [42].

Варто зазначити, що можливість утвердження даної моделі реалізації екологічної політики в європейських державах стала можливою завдяки їх відходу від жорсткого адміністрування даної сфери й переходу до більш гнучких методів реалізації екологічних інтересів та паритетного несення екологічної відповідальності між урядом, бізнесом, громадськістю та споживачами.

Зважаючи на це, запровадження формально-інституційної моделі передбачає активну участь приватних громадян у процесах підготовки, моніторингу, контролю за порушення екологічного законодавства. Тому громадяни здобувають право на інформацію, право на участь у підготовці правових актів, право у приватному порядку звертатися до суду з питань захисту навколишнього середовища» [26].

Водночас більшість європейських експертів відзначають декларативну результативність формально-інституційної моделі реалізації екологічної

політики. Такий аспект базується на тому, що в країнах Європейського Союзу функціонують розвинені екологічні інституції та розроблено більшість стратегічних екологічних документів, спрямованих на захист та збереження природних ресурсів, які й визначають світову результативну практику вирішення екологічних проблем. Однак, саме в країнах Європейського Союзу спостерігається загострення екологічних проблем, що є реальним підтвердженням декларативності результативності такої політики.

На різних етапах розвитку політики в сфері природних ресурсів виокремлювалися наступні моделі політики (Табл. 1.3).

Табл. 1.3 – Моделі державної політики сформовані в процесі розвитку (складено автором на основі [35])

<p>Модель державної бюрократичної політики в сфері природних ресурсів</p>	<p>Держава відіграє переважаючу роль та контролює усі сфери, плануються матеріальні та фінансові витрати, політика має зміст обмежень. Виробництво за незмінними технологіями дає прогнозовані за кількістю та якістю відходи; Не здійснювався інноваційний вимір у екологічній діяльності, гальмувалось формування екологічної свідомості та розвиток творчого потенціалу суспільства.</p>
<p>Модель політики в сфері природних ресурсів на принципах суспільної підтримки</p>	<p>Економічне зростання веде до збільшення техногенного тиску, зростає невдоволення населення якістю життя. Фінансування здійснюється державою та суспільними закладами. Регулюючі інструменти: планування та складання програм, узгоджених з потребами суспільства, стягування платні за природокористування, забруднення, штрафів за порушення нормативів з виробників. Держава фокусує свої інтереси на розвиток екологічної освіти та просвіти через освітянські заклади, засоби масової інформації тощо. Політика не стимулює творчий підхід до їх усунення.</p>

Продовження Табл. 1.3

<p>Модель політики перехідного періоду в сфері природних ресурсів</p>	<p>Властива державам під час трансформації від адміністративної до ринкової економіки. Реалізація навіть демократичних принципів відбувається через державні структури внаслідок тривалості періоду відмови від командно-бюрократичних методів управління.</p> <p>Не сформована суспільна екосвідомість та відповідальність у суб'єктів господарювання щодо обов'язковості додержання вимог екобезпеки гальмує розв'язання екологічних проблем.</p>
<p>Модель ринково орієнтованої політики в сфері природних ресурсів</p>	<p>Спрямована на економічний розвиток та на структурні перетворення.</p> <p>Зміна характеру участі держави у господарській діяльності, скорочення частки державної власності, орієнтація на ринкове регулювання створює економічні умови інноваційного вирішення проблем природокористування.</p> <p>Основною формою реалізації є екологічний менеджмент. Екологічна діяльність найбільш активна на місцевому рівні, зростає інтерес до її результатів, утворюються технопарки, орієнтовані на екоінноваційну діяльність.</p>

Аналіз екологічної ситуації в форматі соціально-економічної і політичної ситуації в Україні дозволяє виокремити п'ять основних моделей реалізації державної екологічної політики та виходу з екологічної кризи таких, як:

- технологічна модель (передбачає вдосконалення технологій природокористування і охорони навколишнього середовища. В основі її змісту лежить діяльність щодо створення екологічно чистих технологій природокористування, впровадження безвідходних та маловідходних виробництв, оновлення основних державних фондів і удосконалення технологічних процесів);

- економічна модель (впливає на розвиток і вдосконалення економічного механізму державного управління у сфері державної екологічної безпеки. Ця модель вирішує головну задачу: зробити охорону навколишнього природного

середовища складовою частиною виробничо-комерційної діяльності, щоб підприємці країни були зацікавлені в охороні навколишнього природного середовища не менше, ніж вони зацікавлені у випуску конкурентоспроможної продукції);

– адміністративно-правова модель (застосування заходів адміністративного припинення та заходів юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, зупинення, припинення діяльності підприємств, що порушують природоохоронне законодавство, притягнення до адміністративної, цивільної та кримінальної відповідальності осіб, винних у заподіянні шкоди природному середовищу);

– еколого-освітня модель (застосування заходів, спрямованих на підвищення рівня екологічної культури через екологічну освіту, виховання та інформування);

– міжнародно-правова модель (підвищення гармонізації екологічних міжнародних відносин, інтеграцію в міжнародні організації на шляху подолання екологічної кризи як однієї з глобальних світових проблем сучасного людства [50]).

Таким чином у складних сучасних умовах в Україні в цілях забезпечення екологічно безпечного сталого розвитку державне регулювання у сфері екологічної безпеки повинно здійснюватися шляхом проведення цілеспрямованої соціально-економічної та фінансової державної політики.

Успіх у подоланні екологічних проблем необхідно пов'язувати з регіональним компонентом, що враховує суттєві відмінності регіонів, місцеві умови життя. Тому й забезпечення екологічно безпечного розвитку країни пов'язано з рішенням міжрегіональних проблем загальнодержавного характеру спеціальними структурами, від яких залежить забезпечення довгострокового функціонування регіональних природно-соціальних економічних комплексів, поступового поліпшення умов і якості життя населення.

Отже, головним завданням державної політики в сфері природних ресурсів в Україні повинно бути забезпечення екологічної безпеки шляхом

активного державного регулювання природокористування та стимулювання природоохоронної діяльності. Для її реалізації необхідно насамперед вдосконалити нормативно-правову базу в галузі природоохоронної діяльності, систему державних стандартів, нормативів та екологічних вимог, враховуючи господарську діяльність кожного регіону на всій території країни, з метою забезпечення екологічно орієнтованої перебудови господарського комплексу всієї країни. Безумовно, економічно доцільною моделлю у сфері природних ресурсів є ринкова. Її запровадження потребує приділення відповідної уваги професіоналізації областей екологічної кризи, де держава постає в ролі керуючого на умовах повернення фінансової допомоги. Розв'язання місцевих екологічних проблем має відбуватися на інноваційній основі з наданням пріоритетів малозатратним або економічно вигідним заходам.

1.3. Фактори впливу на становлення вітчизняної державної політики в сфері природних ресурсів

На всіх етапах розвитку людського суспільства, його оточували природні ресурси, існування яких є необхідною запорукою становлення людства в усьому світі, тобто людство і природні ресурси є взаємопов'язаними, тому суспільство має бути зацікавленим у невиснажливому використанні природних ресурсів.

Навколишнє природне середовище та сукупність віднесених до нього природних умов і ресурсів – основа буття людського суспільства та є необхідною передумовою процесів відтворення. Роль природних ресурсів і умов у суспільному розвитку на різних історичних етапах була різноманітною, проте завжди суттєвою. Людство протягом усього свого існування відчувало вплив сприятливих або несприятливих природних умов, стикалося з обмеженістю природних ресурсів.

Глобальна актуалізація екологічної проблематики наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть, значимість екологічної складової людського буття

спричинила потребу збалансованого, цілісного, комплексного підходу до аналізу і розв'язання екологічних питань. Це підтверджують публікації результатів досліджень сучасних аспектів філософії політики, що стосується екологічної проблематики [22].

Перед тим як спрямувати зусилля на оптимізацію екологічних аспектів нашого життя, передусім слід визначитися з ними, одночасно усвідомлюючи гомогенність і нерозривність загальної екологічної проблеми суспільства. Для цього потрібно дослідити політичний чинник, оскільки саме він здебільшого визначає співвідношення й абсолютне значення техногенних, антропогенних та інших екологічних аспектів буття.

Дослідження природи державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища зумовлено також особливими соціально-економічними обставинами в Україні. Відомо, що там, де інститути громадянського суспільства мають тривалу історію і безапеляційний статус у соціумі і масовій свідомості, де екологічна культура спирається на надійне підґрунтя екологічних традицій, де екологічні права не лише передбачені, а й захищені, там потреба політичного чинника незначна [11]. За таких умов політичний фактор ніби розчиняється в інших – суспільно більш вагомих, прийнятних і звичних. На жаль, цього ще не можна сказати про українське суспільство. Отже дослідження, вивчення й аналіз політичного чинника, його ролі і значення в подоланні екологічної кризи є початковою потребою українського сьогодення.

Безпрецедентний антропогенний тиск на довкілля в Україні та в багатьох інших країнах не зменшується, незважаючи на численні спроби людської спільноти зробити його більш зваженим і толерантним. Водночас у світі за останні двадцять років відбуваються принципові зміни у сфері політики. Прагматизм і екстенсивне природокористування поступово змінюються на принципи гармонізації взаємин людини і довкілля, пошуки стратегії стійкого розвитку суспільства і біосфери. Екологія стає сферою політичних інтересів і рішень, а політика дедалі більше враховує екологічні чинники.

Саме політичні й соціально-економічні фактори мають стати визначальними чинниками зниження негативного антропогенного впливу на природне середовище в Україні. Політико-правовий механізм розбудови екологічної безпеки країни полягає, з одного боку, у взаємодії різних гілок влади, а з іншого – в активності самого громадянського суспільства.

Перш за все, слід мати на увазі, що політика держави має уособлювати досягнення науково-технічного потенціалу, а тому має стати осмисленим і цілеспрямованим напрямом діяльності України щодо вирішення реальних екологічних проблем, орієнтованих на забезпечення екологічної безпеки, захист навколишнього природного середовища та дотримання режиму використання природних ресурсів на основі впровадження багатогранності форм права власності і права користування і належного матеріально-технічного забезпечення.

По-друге, здійснення політики держави у сфері природних ресурсів має спиратися на основні засади та важелі соціально-економічного розвитку, тобто ґрунтуватиметься на реальній економіці і безумовній соціальній орієнтації. Тому в якості основних пріоритетів держава має визначати найважливіші соціальні цінності – гарантування екологічної безпеки і захист екологічних прав людини, зокрема на безпечне життя і здоров'я.

По-третє, реалізація політики проводиться на базі довгострокових науково-технічних та поточних програм, основу яких мають складати цільові заходи економічного, науково-технічного, організаційного, матеріально-технічного та державно-правового забезпечення охорони життя та здоров'я громадян від небезпечного середовища, створеного внаслідок антропогенної діяльності та аномальних природних явищ.

По-четверте, держава має запроваджувати систему гарантій і визначати основні засади права загального використання природних ресурсів своїм громадянам та створювати необхідні соціально-економічні умови для сприятливого спілкування людини із навколишнім природним середовищем

для задоволення рекреаційних, оздоровчих, біологічних та інших життєво необхідних духовних та майнових інтересів громадян.

По-п'яте, вирішення екологічних проблем доцільно забезпечити системою гарантій ощадливого використання та відтворення природних ресурсів на основі застосування і впровадження різноманітних форм права власності на землю та інші природні ресурси, права постійного та тимчасового природокористування, багатогранності форм господарювання з метою задоволення потреб виробників, інших верств населення у продуктах харчування природного походження [16].

Надзвичайно важливо, щоб прийняття та запровадження державної екологічної політики здійснювалось з дотриманням екологічних, соціальних, гуманітарних, еколого-правових принципів збереження, відтворення та поліпшення навколишнього природного середовища, безпечного і сприятливого для здоров'я та життя громадян України.

Розробка принципових засад державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища в частині забезпечення екологічної безпеки в значній мірі ускладнюється неоднорідністю та неоднозначністю підходів щодо виявлення змісту останньої. В літературних джерелах, екологічна безпека розкривається в декількох понятійних значеннях:

- 1) захист людини та навколишнього природного середовища від надзвичайної небезпеки;
- 2) умова збереження здоров'я людей і забезпечення сталого соціально-економічного розвитку;
- 3) гарантія попередження екологічних катастроф та аварій;
- 4) баланс розвитку екосистем [99].

При формуванні основ державної політики у сфері охорони довкілля в частині правового забезпечення екологічної безпеки слід враховувати, що чинне екологічне законодавство України в якості юридичних критеріїв безпечного навколишнього природного середовища передбачає спеціальні нормативи екологічної безпеки:

- гранично допустимі концентрації забруднених речовин природному середовищі;
- гранично допустимі рівні акустичного, електромагнітного, радіаційного та іншого шкідливого впливу на це середовище;
- гранично допустимий захист забруднюючих речовин у продуктах харчування.

Щодо двох перших нормативів, вони – характеризуються якісним рівнем зовнішньої екологічної безпеки людини, а останній вказує на його внутрішню безпеку. Зрозуміло, що наведена законодавча модель веде до дещо розширеного розуміння безпечного навколишнього середовища, в межах якого й повинна забезпечуватися екологічна безпека [31].

Методологічною основою державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища владних структур усіх рівнів є відповідні норми Конституції України [51].

Метою державної політики в сфері природних ресурсів в Україні на сучасному етапі має стати збалансування запитів людини, можливостей природи та технологій виробництва шляхом поступового формування навколишнього середовища, якість якого забезпечила б можливість сталого розвитку суспільства.

Основною ціллю державної політики в сфері природних ресурсів в Україні є покращення якості життя за умови оптимального використання та відтворення природних ресурсів.

З метою забезпечення реалізації ефективної державної політики в сфері природних ресурсів в Україні необхідно в основу професійної підготовки фахівців у всіх сферах діяльності (господарської, правової та екологічної) закласти основні системні принципи сталого розвитку. Основним суб'єктом державної політики в сфері природних ресурсів повинна бути держава, оскільки реалізація екологічної, як і будь-якої іншої політики, неможлива без підкорення волі окремих осіб спільним інтересам [14].

Основна роль у прийнятті рішень на національному рівні відводиться галузевим міністерствам, державним комітетам та іншим центральним органам державної виконавчої влади. Вони регулюють використання, відновлення і розміщення природних ресурсів, забезпечують екологічне обґрунтування доцільності господарських проектів, організацію постійного моніторингу довкілля, екологічної експертизи, екологічного контролю, екологічного виховання, екологічної освіти тощо.

За умов загальної екологічної кризи потрібна, насамперед, нова система вимог, що обмежує ту чи іншу систему діяльності людей. Усі гілки державної влади зобов'язані ефективно втручатися у виробничу діяльність, в економічний процес, невтручання в який було основою ідеологічного кодексу індустріального суспільства. Політика взагалі, а отже, й екологічна політика має своєю передумовою наявність своїх суб'єктів, завдяки участі й діяльності яких вона здійснюється на основі вихідних принципів і з використанням відповідних методів. На сьогодні в працях філософсько-правового напрямку екополітику вважають найважливішим засобом концентрації зусиль суспільства в напрямку оптимізації природоперетворювальної діяльності і гармонізації відносин із природою [9].

У сучасних умовах внаслідок значного погіршення екологічної ситуації забезпечення конституційного права громадян на сприятливе навколишнє природне середовище стає актуальним завданням органів державної влади, органів місцевого самоврядування, людства в цілому. Беручи за увагу специфіку розуміємо, що екологічна проблема актуальна для всіх рівнів організації публічної влади в Україні – державного, регіонального і місцевого, тому відповідно потребує взаємодії та координації діяльності при її вирішенні.

Сучасні екологічні проблеми України здебільшого зумовлені тим, що протягом радянського періоду розвитку її територія була однією з найбільш техногенно-навантажених.

Першопричинами екологічних проблем України є:

- структура економіки з переважаючою часткою ресурсо- та енергоємних галузей, негативний вплив якої був посилений переходом до ринкових умов;
- зношеність основних фондів промислової і транспортної інфраструктури;
- існуюча система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, регулювання використання природних ресурсів, відсутність чіткого розмежування природоохоронних та господарських функцій;
- недостатня сформованість інститутів громадянського суспільства;
- недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку;
- недотримання природоохоронного законодавства [95].

Фактори впливу на вітчизняну державну політику в сфері природних ресурсів в залежності від їх походження поділяються на:

національні – сукупність цілеспрямованої діяльності держави (економічної, соціальної, інноваційної тощо), її структур та інститутів орієнтованих на раціональне використання, збереження та відновлення ресурсів країни, а також на формування або підтримку певного ставлення громадськості до природних ресурсів країни;

міжнародні – регулюють взаємовідносини держави з іншими державами або міжнародними інститутами та компаніями у відповідності з йогопріоритетами, цінностями, цілями та принципами щодо використання, збереження та відновлення навколишнього середовища [16].

До національних факторів впливу на вітчизняну державну політику в сфері природних ресурсів слід віднести:

1) формування процесу децентралізації та реформування адміністративно-територіального устрою – зазначені процеси мають суттєвий вплив на фінансування природоохоронної діяльності, зокрема щодо розподілу та використання екологічного податку, ренти та інших податків, зборів. Процес

децентралізації сприятиме перерозподілу повноважень між центральними органами влади, місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування в екологічній сфері. Також децентралізація обумовить зміну ролі місцевих громад, їх впливу на природоохоронну сферу та управління природними ресурсами. Новоутворені територіальні громади матимуть можливості для реалізації профільних програм, спрямованих та орієнтованих на розв'язання проблемних питань у сфері природних ресурсів та фінансування природоохоронних заходів;

2) соціально-політичні чинники, зокрема, збройний конфлікт на Сході України – подальше збройне протистояння спричинить нівелювання вирішення пріоритетних екологічних питань на порядку денному держави та суспільства, оскільки, потреби держави будуть здебільшого орієнтовані на розв'язання збройного конфлікту. Для попередження екологічних проблем у вказаному регіоні необхідно впроваджувати системи моніторингу (віддаленого) забруднення довкілля на тимчасово окупованих територіях та в зоні Операції Об'єднаних сил;

3) політичний порядок денний країни буде орієнтований на економічний розвиток та дерегуляцію – зазначені напрямки залишатимуться пріоритетними завданнями державної політики. Внаслідок економічного зростання вірогідне посилення негативного впливу на довкілля. Реформа управління у сфері природних ресурсів буде складною, оскільки в пріоритеті залишатимуться інтереси бізнесу, інвесторів. Перехід на принципи зеленої економіки (чи орієнтованої моделі) може набути актуальності та підтримки, як майбутня модель, особливо на перетині питань енергоефективності, енергоємності економіки, безпеки;

4) особливості географічного розташування кожної адміністративно-територіальної одиниці – в залежності від розміщення необхідно орієнтуватися при виборі природоохоронних програм та інших заходів, спрямованих на збалансоване використання природних ресурсів [16].

До міжнародних факторів впливу на вітчизняну державну політику в сфері природних ресурсів належать наступні:

1) політичні чинники впливу – передусім зумовлені проголошеним курсом євроінтеграції, що вимагає певних кроків з боку держави, а також відносинами з іншими країнами;

2) вимоги міжнародних організацій та міждержавних об'єднань до яких прагне приєднатися держава;

3) інноваційно-інвестиційні чинники – характеризуються включенням показників екологічної відповідальності в рейтинги інвестиційної привабливості, підвищення ролі екологічного фактору у політиці публічних закупівель країн Європейського союзу й інвестиційній політиці приватних пенсійних фондів.

В довгостроковому плані стан навколишнього середовища в державі характеризується аномальним рівнем техногенних навантажень на земельні, водні, біотичні, мінерально-сировинні ресурси, а також зростаючим впливом наслідків глобальних змін клімату включаючи потепління, збільшення інтенсивності опадів [8].

Екологічні проблеми та невідкладність їх вирішення вимагає зміни екологічних уявлень громадян, дослідження екологічної свідомості та факторів впливу на неї. Формування в суспільстві екологічних цінностей та підвищення екологічної свідомості населення є важливим завданням державної екологічної політики.

Цінності, у яких зростає та перебуває людина, впливають на формування певного типу екологічної свідомості. В залежності від концепції світогляду, екологічна свідомість може бути антропоцентричного (людина і її потреби є на першому місці і вправі брати все необхідне від довкілля), природоцентричного (природа є вища по ієрархії і важливіша людини та її потреб), екоцентричного типу (збалансоване та гармонійне співвідношення між потребами, розвитком людини та довкіллям) [29].

В залежності від наявних знань, вмінь і навичок людини, які впливають на взаємозв'язок людини з природою, виділяють альтруїстичний (особи з цим типом володіють певними знаннями і використовують їх на практиці в інтересах довкілля), нейтральний (особи з цим типом не мають ні мотивації, ні бажання діяти в інтересах довкілля) та прагматичний (особи діють виключно у власних інтересах, у тому числі свідомо розуміючи про шкоду для довкілля) типи екологічної свідомості.

Рівень та тип екологічної свідомості людини впливає на її поведінку по відношенню до довкілля, на вибір дій, які можуть заподіяти шкоду довкіллю, або тих, які мінімізують негативний екологічний вплив. Отже стан довкілля залежить від рівня і типу екологічної свідомості населення.

Формування в суспільстві екологічних цінностей та підвищення екологічної свідомості населення є важливим завданням державної екологічної політики України, що визначене Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».

Отже, державна політика в сфері природних ресурсів в Україні здійснюється у межах реалізації екологічної функції держави. Вона охоплює діяльність по розпорядженню, в інтересах суспільства, використання природних ресурсів, що знаходяться у власності держави (та інших суб'єктів), а також діяльність спрямовану на забезпечення раціонального використання природних ресурсів з метою попередження їх виснаження, деградації якості довкілля і, на кінець діяльність по охороні екологічних прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Екологічна функція держави здійснюється у забезпеченні збалансованого співвідношення екологічних та економічних інтересів суспільства, та надання необхідних гарантій для реалізації і захисту прав людини на сприятливе для життя навколишнє середовище.

На сьогоднішній час державна політика з охорони навколишнього природного середовища України будується з урахуванням міжнародних документів і в сфері права. У сфері права вона характеризується формуванням законодавчої і нормативної бази охорони навколишнього середовища,

природокористування і встановленням відповідальності порушення вимог екологічного правопорядку та безпеки, створенням спеціальних управлінських і охоронних структур, через участь у міжнародних і міждержавних заходах з охорони навколишнього природного середовища та іншими показниками.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

2.1. Стратегічні цілі та інструменти реалізації державної політики в сфері природних ресурсів в Україні

Актуальним питанням сьогодення є безпека існування людства. Протягом двох останніх сторіч внаслідок значного технічного навантаження та антропогенного впливу виникають суттєві протиріччя між отриманням вигоди від використання природних ресурсів, застосуванням новітніх технологій та збитків для довкілля, безпечного існування людини в просторових межах природи та невиснажливим, сталим використанням природних ресурсів. Досягти рівноваги у взаємовідносинах між людством та природою можливо завдяки концепції сталого розвитку, що орієнтована на досягнення балансу між трьома її складовими частинами – екологічною, економічною, соціальною.

В останні роки світовою парадигмою в сфері природних ресурсів стала концепція сталого розвитку, за якої задоволення потреб нинішнього покоління здійснюється з врахуванням потреб майбутніх поколінь, що в свою чергу спонукає всі держави впроваджувати таку модель взаємодії людства і довкілля. Принцип сталого розвитку в Україні закріплено в законодавстві, зокрема, і в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» – де окреслюється, що охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини є ключовими умовами сталого економічного та соціального розвитку України [79].

Державна політика в сфері природних ресурсів покликана зберегти безпечно довкілля, захистити життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнути гармонійної взаємодії суспільства і природи, забезпечувати охорону, невиснажливе використання природних ресурсів.

Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697–VIII закріплено на стратегічному рівні основні цілі державної екологічної політики.

Стратегічними цілями прийнято вважати пріоритетні напрямки концепції просторового розвитку, що ґрунтуються на відповідних аналітичних показниках, тобто особливостях та потребах тієї чи іншої соціальної групи чи людства. Вибір конкретних стратегічних цілей залежить від напрямків, у яких планується розвиток [1].

Державна політика в сфері природних ресурсів в Україні, відповідно до Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 року № 2697–VIII [75], спрямована на досягнення стратегічних цілей, що зображені на Рис. 2.1.

Рис. 2.1 – Стратегічні цілі державної екологічної політики України (розроблено автором на основі [75])

Досягнення цілей державної політики в сфері природних ресурсів планується втілювати двома етапами:

до 2025 року планується стабілізація екологічної ситуації шляхом закріплення змін у системі державного управління, які відбулися завдяки

реформуванню системи державного екологічного управління, впровадженню європейських екологічних норм і стандартів, удосконалення систем екологічного обліку та контролю, впровадження фінансово-економічних механізмів стимулювання екологічно орієнтованих структурних перетворень в економіці, впровадження механізмів стимулювання підприємств до енергоефективності, впровадження електронного урядування, поширення екологічних знань, а також підвищення екологічної свідомості суспільства, інформатизація сфери охорони навколишнього природного середовища та природокористування усіх рівнів;

до 2030 року планується досягнення вагомих зрушень щодо покращення стану навколишнього природного середовища шляхом досягнення рівноваги між соціально-економічними потребами та завданнями у сфері збереження навколишнього природного середовища, забезпечення розвитку екологічно ефективного партнерства між державою, суб'єктами господарювання та громадськістю, сталого низьковуглецевого розвитку, який стане додатковим стимулом соціально-економічного розвитку України [76].

Оновлена Стратегія державної екологічної політики розроблялася за участю українських та міжнародних експертів із різних галузей економіки, завданням якої є не лише сприяння подоланню наслідків екологічних проблем, а і усунення передумов зазначених проблем.

Розроблений документ орієнтований та наближений до європейських екологічних стандартів, а також середньострокових пріоритетів дій уряду, оскільки успішними у майбутньому вважатимуться тільки ті економіки, що вчасно зуміли перейти до ресурсоефективної, циклічної, низьковуглецевої економіки.

Основою для формування політики держави в сфері природних ресурсів повинна стати система знань, що є результатом міжгалузевих наукових досліджень у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки [31].

Держава як основний суб'єкт державної політики в сфері природних ресурсів має виокремлювати пріоритетні цінності – гарантування екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду Українського народу.

Основними засадами державної політики в сфері природних ресурсів згідно із Законом є:

1) збереження такого стану кліматичної системи, який запобігає підвищенню ризиків для здоров'я та добробуту людей і навколишнього природного середовища;

2) досягнення Україною Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР), затверджених на саміті Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку у 2015 року;

3) сприяння сталому розвитку шляхом досягнення збалансованості складників розвитку (економічної, екологічної, соціальної), орієнтування на пріоритети сталого розвитку;

4) включення екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування, галузевого, регіонального та місцевого розвитку та в процесі прийняття рішень про провадження планованої діяльності об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля;

5) міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін;

6) запобігання виникненню надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, що включає аналіз і прогнозування екологічних ризиків, які базуються на результатах стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, а також комплексного моніторингу стану навколишнього природного середовища;

7) забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічного балансу на території України, підвищення рівня екологічної безпеки в зоні відчуження;

8) забезпечення невідворотності відповідальності за порушення природоохоронного законодавства;

9) застосування принципів превентивності (запобігання), пріоритетності усунення джерел шкоди довкіллю, «забруднювач платить»;

10) відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації;

11) надання підтримки державою вітчизняним суб'єктам господарювання, які скорочують викиди парникових газів, знижують показники енерго- та ресурсоемності, модернізацію виробництва, спрямованої на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище, у тому числі вдосконалення системи екологічного податку за забруднення довкілля та платежів за використання природних ресурсів;

12) впровадження нових прогресивних засобів і форм комунікацій та ефективної інформаційної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища [14].

Реалізація основних засад державної політики в сфері природних ресурсів передбачає застосування наступних інструментів, наведених у Табл. 2.1.

Табл. 2.1 – Основні інструментами реалізації державної політики в сфері природних ресурсів (складено автором на основі [75])

Найменування	Зміст
міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін	залучення до планування і реалізації політики усіх заінтересованих сторін (органи державної влади та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, приватний сектор, науковців, громадськість);
інформування та комунікація	забезпечення рівня обізнаності громадськості про діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища та ефективність втілення ними нормативно-правових актів, стан навколишнього природного середовища та рівні його забруднення, принципи та методи збалансованого споживання і виробництва, захисту довкілля та ощадливого ставлення до живої природи;

Продовження Табл. 2.1

державне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища	дотримання обґрунтованих обмежень на використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища та запровадження інтегрованого дозволу щодо регулювання забруднення навколишнього природного середовища відповідно до Директиви 2010/75/ЄС про промислове забруднення (комплексне запобігання і контроль за забрудненнями);.
стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля	запобігання негативного впливу на навколишнє природне середовище та встановлення відповідності запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам чинного законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки;
впровадження систем екологічного управління, екологічний аудит, екологічна сертифікація та маркування продукції	підвищення екологічної обґрунтованості політики та ефективності діяльності суб'єктів господарювання, вдосконалення екологічних характеристик продукції, встановлення відповідності об'єктів екологічного аудиту вимогам природоохоронного законодавства та поліпшення управління суб'єктами господарювання, що здійснюють екологічно небезпечну діяльність;
екологічний облік	зберігання та використання інформації про діяльність підприємств у природоохоронній сфері з метою передачі її внутрішнім і зовнішнім користувачам та сприяння прийняттю управлінських рішень з урахуванням економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної цілісності;
технічне регулювання та облік у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки	інтегрування вимог до процесів, товарів та послуг, які відповідатимуть європейським нормам та вимогам;
законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке адаптоване до законодавства Європейського Союзу	втілення національних пріоритетів та забезпечення наближення українського законодавства до відповідних директив Європейського Союзу, впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів), стороною яких є Україна;
освіта в інтересах збалансованого (сталого) розвитку	Запровадження безперервної екологічної освіти, орієнтованої на забезпечення знаннями, спрямованими на

	Продовження Табл. 2.1
	збалансоване (стале) природокористування, розвиток всеохоплюючого екологічного виховання підростаючого та дорослого покоління шляхом підтримки діяльності позашкільних закладів освіти.
економічні та фінансові механізми, зокрема екологічна модернізація промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку)	впровадження стабільного фінансування природоохоронної діяльності та стимулювання розвитку екологічного підприємництва, виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг природоохоронного призначення, а також сприяння створенню податкового, кредитного та інвестиційного клімату для залучення коштів міжнародних донорів та приватного капіталу в природоохоронну діяльність;
комплексний моніторинг стану навколишнього природного середовища і нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів	перехід до системи запобігання правопорушенням і моніторингу стану довкілля, зменшення тиску на бізнес-середовище, широкое залучення громадськості до природоохоронного контролю через побудову дієвої системи нагляду за дотриманням природоохоронного законодавства із залученням практики країн Європейського Союзу у відповідних галузях;
міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки	виконання міжнародних зобов'язань відповідно до багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів України, розширення співробітництва з питань запобігання транскордонному забрудненню у відповідній галузі.

Щодо вдосконалення законодавчої бази України у сфері охорони навколишнього природного середовища як одного з основних інструментів реалізації відповідної державної політики, то умовою такої ефективності є адаптація до відповідного законодавства Європейського Союзу. Реформування системи нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію державної екологічної політики, має відбуватись за усіма пріоритетними напрямками, зокрема, такими як запобігання змінам клімату, збереження біорізноманіття, удосконалення системи поводження з відходами, забезпечення біологічної і генетичної безпеки, відновлення навколишнього природного середовища територій, що зазнали забруднення внаслідок надзвичайних ситуацій,

створення дієвої системи доступу до екологічної інформації, підвищення якості атмосферного повітря, води, земельних ресурсів, управління природними ресурсами [42].

Вирішення екологічних проблем в Україні можливе тільки в умовах активного й широкого співробітництва всіх країн у цій сфері.

Державна екологічна стратегія, у тому числі, передбачає також і заходи для зменшення забруднення атмосферного повітря та води і загалом зміни в державному управлінні через впровадження екологічних норм та стандартів, оскільки фактично дві третини населення країни проживає на територіях, де стан атмосферного повітря не відповідає гігієнічним нормативам, а стан земельних ресурсів та поверхневих водних об'єктів, якість води в них за ступенем забруднення віднесені до забруднених і дуже забруднених.

Збереження та відновлення природного стану атмосферного повітря, правові і організаційні основи та екологічні вимоги в галузі охорони атмосферного повітря регламентується Законом України «Про охорону атмосферного повітря». У зазначеному Законі закріплюються заходи, спрямовані на створення сприятливих умов для життєдіяльності, забезпечення екологічної безпеки та запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище, заходи щодо охорони атмосферного повітря, визначаються нормативи, що використовуються в галузі охорони атмосферного повітря [77].

На законодавчому рівні прийнято низку інших актів законодавства, які регулюють дотримання безпечного природного стану атмосферного повітря та його нормативів, зокрема:

Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» – окреслює основні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності і встановлює порядок дій дозвільних органів, та адміністраторів Центру надання адміністративних послуг, в тому числі й при видачі документу дозвільного характеру – дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами;

Порядок проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ, організацій та громадян - підприємців, які отримали такі дозволи, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 № 302 – встановлює механізм проведення робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами;

Інструкція про загальні вимоги до оформлення документів, у яких обґрунтовуються обсяги викидів, для отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців, затверджена наказом Мінприроди України від 09.03.2006 № 108, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 29.03.2006 за № 341/12215 – закріплює загальні вимоги в частині побудови, оформлення та змісту документів, у яких обґрунтовуються обсяги викидів, для отримання дозволу на викиди існуючими та новоствореними об'єктами [91].

Щодо охорони водних ресурсів, слід наголосити, що Україна здебільшого нераціонально здійснює водокористування. Внаслідок впливу різноманітних забруднюючих факторів погіршується екологічний стан річкових басейнів, а також прибережних вод та територіальних вод Чорного і Азовського морів. Потрібно звернути увагу на незадовільний стан причорноморських лиманів, більшість з яких належать до природно-заповідного фонду і є унікальними рекреаційними ресурсами. Підземні води України в багатьох областях за своєю якістю не відповідають установленим нормам та показникам до джерел водопостачання, що пов'язано з навантаженням антропогенного впливу, а інтенсивне їх використання призводить до виснаження горизонтів підземних вод.

Основними джерелами забруднення вод є скиди з промислових об'єктів, неналежний стан інфраструктури водовідведення та очисних споруд,

недотримання норм водоохоронних зон, змив та дренажування токсичних речовин із земель сільськогосподарського призначення [20].

Сучасна система моніторингу вод є неефективною та застарілою, тому що не відповідає сучасним європейським нормам стандартам.

Система державного управління у сфері охорони вод потребує якісного реформування та переходу до інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом.

Щодо раціонального використання земельних ресурсів України, то нині вони не відповідають вимогам раціонального природокористування. Стан земельних ресурсів України є виснаженим.

Водною та вітровою ерозією уражені близько 57 % території України, понад 12 % території держави зазнають підтоплення.

За різноманітними показниками забрудненими є близько 20 % земель України. Щороку фіксується майже 23 тисячі випадків зсувів. Унаслідок абразії руйнується до 60 відсотків узбережжя Азовського і Чорного морів та 41 % берегової лінії дніпровських водосховищ. Більш як 150 тисяч гектарів земель порушені внаслідок гірничодобувної та інших видів діяльності. Кількість підземних і поверхневих карстопроявів становить близько 27 тисяч [90].

Причини виникнення вищезазначеної ситуації мають комплексний характер та історичні передумови. Передусім необхідно відзначити порушення екологічно збалансованого співвідношення між категоріями земель, надмірну розораність території та порушення природного процесу ґрунтоутворення, використання недосконалих технологій в сільському господарстві, промисловості, енергетиці, транспортній та інших галузях господарства, орієнтацію на досягнення коротко- та середньострокових економічних вигод, ігноруючи збалансоване природокористування, природоохоронну складову та негативні наслідки у довгостроковій перспективі [28].

Питання поводження з відходами теж потребують застосування механізмів, спрямованих на покращення показників цієї галузі. Значні обсяги накопичених в Україні відходів та відсутність ефективних механізмів, що

запобігають їх утворенню, переробленню, утилізації, знешкодженню та екологічно безпечному видаленню, є гальмівним фактором розвитку національної економіки, через що втрачається вагомий ресурсний потенціал, і погіршується несприятлива екологічна ситуація [53, 61, 68].

Відсутність дієвого контролю призводить до масового утворення несанкціонованих звалищ та численних порушень чинного законодавства під час поводження з небезпечними відходами. За відсутності роздільного збирання побутових відходів практично не розв'язується проблема поводження з небезпечними відходами, які містяться у складі побутових відходів [53].

У структурі загальних обсягів відходів, що утворилися в державі, відходи I-III класів небезпеки становлять менш як два відсотки загальної кількості [90].

В Україні частка гірничопромислових відходів (розкривних порід та продуктів збагачення корисних копалин) є високою – понад 75 % усіх утворених відходів, з яких на відходи комунальної сфери припадає менш як 2 %. Фактичні обсяги накопичених відходів перевищують ті, що відображені у статистичній звітності, оскільки збанкрутілі та непрацюючі підприємства, які раніше накопичили значні обсяги відходів, не враховуються під час проведення державних статистичних спостережень. Місця видалення відходів, які розташовані на території зазначених підприємств, негативно впливають на стан довкілля. Фіксується низький рівень заміщення первинних природних ресурсів за рахунок використання відходів виробництва чи побічних продуктів (у тому числі шлаків) [14].

На відміну від європейських держав в Україні дуже низький рівень перероблення та утилізації твердих побутових відходів і високий показник їх захоронення на полігонах. Більшість полігонів перевантажені і не відповідають природоохоронним та санітарним нормам.

Значну загрозу для навколишнього природного середовища та здоров'я людини становлять відходи, що утворилися у процесі медичного обслуговування, переробки сировини тваринного походження, фармакологічної та косметологічної промисловості, що містять небезпечні патогенні та умовно

патогенні мікроорганізми, а також відходи електричного та електронного обладнання.

Основною причиною такого стану є недосконала законодавча база, відсутність ефективної системи обліку та звітності, системи моніторингу у сфері управління відходами.

Для позитивного вирішення зазначених питань прийнято Національну стратегію управління відходами в Україні до 2030 року, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 року № 820-р. В даному документі, закріплено наступні першочергові заходи у сфері управління відходами загального характеру:

розроблення законопроектів щодо управління відходами, захоронення відходів, спалювання відходів, управління відходами видобувної промисловості, побутовими відходами, відходами упаковки, відпрацьованими нафтопродуктами, знятими з експлуатації транспортними засобами, батарейками, батареями та акумуляторами, відходами електронного та електричного обладнання тощо;

удосконалення нормативно-правової бази з питань організації роздільного збирання усіх відходів та їх перероблення і утилізації [53].

Прийняття нормативно-правових актів щодо управління окремими видами відходів – це спеціальні заходи, визначені в Національній стратегії управління відходами в Україні до 2030 року.

Розвиток системи нормативно-правових актів щодо управління відходами стає лише передумовою реалізації державної політики в сфері природних ресурсів у даній сфері, адже відсутність або ж неналежний стан (потреба в модернізації) об'єктів поводження з відходами, які використовуються для збирання, зберігання, сортування, оброблення, перероблення, утилізації, видалення, знешкодження та захоронення відходів, в умовах зростання обсягів накопичення відходів свідчить про проблеми фінансового, матеріально-технологічного, організаційного характеру [35].

Метою державної політики в сфері природних ресурсів в Україні, є збереження, невиснажливе використання природних ресурсів та своєчасне відновлення екосистеми по всій території України, що необхідне для гармонійного та сталого існування природи, досягнення рівноваги при використанні природних ресурсів, відновлення і розвитку суспільства, забезпечення права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, гарантованого Конституцією України, безпечного середовища для життя і здоров'я населення.

При формуванні та складанні нової Стратегії державної екологічної політики України було включено основні сучасні показники перетворення економіки та суспільства. Значний вплив також на формування мала адміністративно-територіальна реформа в Україні, в яку закладено принцип щодо оптимізації та вдосконалення структури та процесу управління розвитком територій, а також здійснення нового розподілу фінансових ресурсів між територіальними громадами. Також, це інформаційне та цифрове перетворення суспільства, посилення ролі кожного громадянина у покращенні добробуту своєї місцевості, поступовий перехід від локальної та короткострокової спрямованості програм та проєктів до впровадження таких заходів, які мають стратегічну перспективу [2].

Таким чином, формування та реалізація державної політики в сфері природних ресурсів в Україні має відбуватись у напрямку: стабілізації і поліпшення стану довкілля шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку країни; реалізації пріоритетних національних і державних програм з метою створення умов для сталого збалансованого розвитку держави; удосконалення існуючих інструментів формування та реалізації державної екологічної політики з метою створення державної системи регулювання екологічної безпеки, як неодмінної складової національної безпеки України; реалізації екологічних програм, спрямованих на поліпшення якості повітря, води, земельних ресурсів, розвиток заповідної

справи, створення цілісної екологічної мережі та єдиної системи державного екологічного моніторингу.

2.2. Аналіз загальнодержавного та регіонального аспектів державної політики в сфері природних ресурсів в Україні

Основну роль в реалізації політики в сфері природних ресурсів здійснює держава. Їй належить важливе місце в процесі забезпечення екологічних прав, що організовуються через органи державної влади та їх посадових осіб як суб'єктів державно-владної та виконавчо-розпорядчої діяльності.

Проте держава не є єдиним суб'єктом політики в сфері природних ресурсів. Поряд з державою реалізацію політики в сфері природних ресурсів забезпечують політичні партії, наукові організації, неурядові громадські організації та інші суб'єкти, що робить її об'єктом не лише державного, але й публічного управління.

В сучасних умовах на територіях України зберігається високий ступінь ризику виникнення надзвичайних ситуацій різного характеру, що вказує на необхідність нового погляду на екологічну політику на рівні регіону. Саме регіональний рівень повинен стати пріоритетним в цьому напрямку. Регіон повинен деталізувати ці положення для певних об'єктів і регіональних екологічних систем [9].

Зазначимо, що регіональну політику держави потрібно розглядати в контексті конкретності інтересів, які вона реалізує. Наскільки специфічними є інтереси регіонів, що відображають історичні, етнічні, природні, економічні, соціальні, культурні особливості територій, настільки конкретно диференційованими є інтереси держави щодо них [22].

Суть та зміст політики в сфері природних ресурсів необхідно розглядати крізь призму більш широкого поняття – регіональної політики. В той же час, зміщуючи акценти економічних реформ у регіони, держава аж ніяк не повинна знімати з себе відповідальність за їхній соціально-економічний та екологічний

стан. В такому випадку постає проблема пошуку компромісу між регіональними інтересами держави і місцевими інтересами регіону [9].

Саме на балансі цих інтересів і повинна ґрунтуватись регіональна політика.

В цьому контексті слід вказати на домінуюче місце політики в сфері природних ресурсів в системі регіональної політики, що пояснюється об'єктивною необхідністю екологізації всіх інших складових регіональної політики.

При розробці політики в сфері природних ресурсів на рівні регіону доцільно врахувати еколого-економічні особливості природних територій, що знаходяться в старопромислових і новоосвоюваних регіонах. Тобто потрібно орієнтуватися на певну методологічну відмінність та доцільність врахування типологічних особливостей функціонування районів при розробленні відповідних стратегій екологічного розвитку держави. Оскільки природні території в старопромислових регіонах традиційно мають комплекс складних екологічних та соціальних проблем, які необхідно негайно вирішувати для запобігання подальшого погіршення умов проживання населення і деградації навколишнього середовища [25].

Отже, державна політика в сфері природних ресурсів при розробленні та реалізації відповідного адміністративного інструментарію повинна базуватися на специфічних екологічних та соціальних умовах регіону, стані його природного середовища, демографічній ситуації. Такий підхід, на думку європейських експертів, мотивує доцільність запровадження державою стратегії комплексного освоєння природних ресурсів, що передбачає правові заходи та еколого-правові вимоги до здійснюваної господарської діяльності, спрямовані, насамперед, на забезпечення правового режиму територій, особливого порядку та умов користування природними ресурсами, їх комплексного, раціонального використання, охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки, обмеження негативного впливу

господарської діяльності на середовище проживання населення, реалізацію їх екологічних, соціальних та інших прав.

Зазначене стратегічне та функціональне спрямування державної політики в сфері природних ресурсів передбачає обов'язковість врахування сучасних індивідуально-типологічних екологічних умов життєдіяльності держави та регіонів.

Далі проведемо аналіз різноманітних показників на прикладі Полтавського регіону порівнюючи їх із загальнодержавними.

За даними Головного управління статистики у Полтавській області:

У 2020 році від стаціонарних джерел забруднення у повітря надійшло 52,156 тис. т забруднюючих речовин (без урахування викидів діоксиду вуглецю), що на 0,323 тис. т, або на 6,7 % менше, ніж у 2019 році. Із загальної кількості забруднюючих речовин, що надійшли в атмосферу, викиди метану та оксиду азоту, які належать до парникових газів, становили відповідно 6,519 тис. т (12,5 % обласних викидів) та 0,080 тис. т (0,14 % обласних викидів). Крім цих речовин, у звітному році в атмосферу було викинуто 3342,137 тис. т (менше ніж у попередньому році на майже 6 %) діоксиду вуглецю, який також впливає на зміну клімату [90].

Серед стаціонарних джерел головними забруднювачами є підприємства міст Кременчука та Горішні Плавні (колишній Комсомольськ). Значно менше викидів в обласному центрі – 2,13 % від загального обсягу викидів. На місто Кременчук припадало 29,67 % від усіх викидів забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами, на місто Горішні Плавні – 20,80 %.

Також, до лідерів щодо здійснення викидів в атмосферне повітря щорічно потрапляють райони, де розташовані об'єкти газотранспортних підприємств: – Лубенський (колишній – Лохвицький (9,18 % обласних викидів), Миргородський (колишній – Гадяцький (7,92 %), Миргородський (колишній – Зіньківський (4,12 %), Полтавський (колишній – Решетилівський (2,69 %), Миргородський (колишній – Шишацький (2,44 %), Полтавський (колишній – Диканський і Котелевський (по 2,35 %) та Лубенський (2,21 %). Обсяги викидів

в розрахунку на особу у зазначених районах становили: 115,1 кг, 145,9 кг, 64,0 кг, 54,3 кг, 64,1 кг, 66,3 і 63,6 та 37,3 кг відповідно [90].

Щільність викидів від стаціонарних джерел забруднення у розрахунку на квадратний кілометр території області становила 1,814 т шкідливих речовин (менше ніж середній показник в Україні (4,155 т) у 2,3 рази).

Обсяги викидів шкідливих речовин у розрахунку на одну особу області становили 37,07 кг (менше ніж середній показник в Україні в 1,6 разів). На кожного мешканця міста Горішні Плавні припадало 201,411 кг, Миргородського (колишнього – Гадяцького району – 145,9 кг шкідливих речовин, Лубенського (колишнього – Лохвицького – 115,1 кг забруднюючих речовин (це найвищі показники по області), але на кожного мешканця Кременчуцького (колишнього – Козельщинського району – лише 3,76 кілограм (найменший показник по області) [90].

Розрахунок обсягів викидів забруднюючих речовин та парникових газів в атмосферне повітря від пересувних джерел (в тому числі від автотранспорту) Головним управлінням статистики в Полтавській області за 2019 рік (як і за 2018 – 2017 роки) не здійснювався [90].

Порівняно з 2019 роком відмічається значне збільшення у викидах в атмосферне повітря фтору та його сполук (у перерахунку на фтор) – у 2,7 разів, фреонів – у 2,22 разів. Збільшення викидів хлору та сполук хлору (у перерахунку на хлор відбулося на 23,7 %, органічних амінів – на 11,7 %; на рівні попереднього року залишилися викиди неметанових летких органічних сполук (100,6 % обсягів 2019 року), речовин у вигляді суспендованих твердих частинок, мікрочастинок та волокон (101,9 % обсягів 2019 року), сполук азоту (102,7 % обсягів 2019 року) та оксиду вуглецю (104,7 % обсягів 2019 року) [90].

Щодо аналізу водних ресурсів потрібно зазначити, що Полтавська область розташована у водозбірному басейні річки Дніпро. Площі, зайняті водними об'єктами, складають 148,431 тис. га, або 5,2 % території області.

Територія області покрита густою мережею річок (близько 1780 річок), загальною протяжністю 13006 кілометрів.

Природні ресурси підземних вод є одним із основних джерел господарсько-питного водопостачання населених пунктів Полтавщини. Підземні води залягають у виді декількох водоносних горизонтів, які відрізняються по своїх запасах та хімічними показниками. Основними водоносними горизонтами, придатними до використання, на території області є: четвертинний (алювіальний) Полтавський, Харківський, Бучакський, Сінеман-нижньокрейдовий і Юрський. Найбільше розповсюджений Бучакський водоносний горизонт, який залягає на відносно невеликих глибинах і повсюди на території області [90].

За даними Відділу водокористування та обліку вод по Полтавській області Міжрегіонального офісу захисних масивів Дніпровських водосховищ: у 2020 році із природних водних об'єктів Полтавщини забрано 114,4 млн. м³, що менше ніж у попередньому році на 9,7 млн. м³ (або 7,8 %), в тому числі 73,12 млн. м³ (що на 3,24 млн. м³, або на 4,3 % менше ніж у 2019 році) з підземних водних об'єктів [88].

Використання свіжої води у порівнянні з попереднім роком зменшилося на 5,92 млн. м³ (6,4 %): у 2019 році 549 водокористувачами використано 86,49 млн. м³ води, у 2017 році 658 водокористувачами – 92,41 млн. м³ [88].

На побутові потреби надійшло: 41,33 млн. м³ води, зменшення майже на 7,3 % (2019 рік – 44,57 млн. м³); на виробничі потреби – 37,74 млн. м³, зменшення на 5,1 % (2019 рік – 39,76 млн. м³); на зрошення – 6,066 млн. м³, зменшення на 7,4 % (2019 рік – 6,549 млн. м³) [88].

Найбільше свіжої води використовується (без врахування потреб у сільськогосподарської галузі) у житлово-комунальному і побутовому господарстві – 44,81 млн. м³, що менше ніж у попередньому на 1,0% (у 2018 році – 45,26 млн. м³) та у промисловості 29,44 млн. м³ (збільшення у порівнянні з 2018 роком на 1,1 % від 29,11 млн. м³) [90].

Використання свіжої води у розрахунку на одну особу становило 61,47 м³ менше на 5,5 % (65,06 м³ – у 2017 році), в тому числі використання води на господарсько-питні потреби одним мешканцем зменшилося майже на 2,0 м³,

або на 6,4 % до 29,37 м³ на рік (2018 рік – 31,4 м³, 2017 рік – 32,38 м³, 2016 рік – 37,54 м³, 2015 рік – 34,0 м³, 2014 рік – 34,5 м³, 2013 рік – 34,5 м³, 2012 рік – 34,1 м³, 2011 рік – 35,5 м³, 2010 рік – 35,7 м³) [90].

У 2019 році загальне водовідведення Полтавської області становило 81,88 млн. м³ (83,53 млн. м³ – 2017 рік), що менше, ніж у 2018 році на 1,65 млн. м³, або на 2,0 % [90].

У поверхневі водні об'єкти скинуто очисними спорудами 49 підприємств області 71,2 млн. м³ стічних вод, що на 0,6 млн. м³, або майже на 1,0 % більше ніж у 2017 році (46 підприємствами – 70,6 млн. м³) [90].

Збільшення пов'язане з нарощуванням скиду колекторно-дренажних вод Товариства з обмеженою відповідальністю «Єривський ГЗК» м. Горішні Плавні.

Також відомо, що 2,174 млн. м³ (3,1 % від загального скиду усіма очисними спорудами) – недостатньо очищені стічні води, що на 0,606 млн. м³, або на 27,9 % більше ніж у 2019 році (зростання за рахунок КП «Лубни-водоканал»). Усі ці скиди приходяться на очисні споруди житлово-комунального господарства [90].

Маса забруднюючих речовин, скинутих за рік у поверхневі водні об'єкти, становила 32,18 тис. т, що на 1,69 тис. т менше (або 5,0 %) ніж у попередньому році (2019 рік – 33,87 тис. т, 2017 рік – 33,46 тис. т) [90].

Порівнюючи з даними по Україні, можна відмітити, що у 2018 році при загальному водовідведенні води на одного мешканця області меншому в 2,2 рази, скид забруднених стічних вод менше у 14,6 разів (для розрахунків використані дані за 2019 рік Відділу водокористування та обліку вод по Полтавській області Міжрегіонального офісу захисних масивів Дніпровських водосховищ та дані за 2019 рік Регіонального агентства водних ресурсів України, які розміщені на Єдиному державному вебпорталі відкритих даних).

Щодо ситуації з поводженням відходами на території Полтавської області наявні наступні показники. За даними (станом на 01 червня 2020 року) Головного управління статистики у Полтавській області, у 2019 році від

економічної діяльності підприємств та організацій і в домогосподарствах області утворилось 4891,344 тис. т * (у 2018 році – 4110,990 тис. т*; у 2017 році – 5421,2 тис.; у 2016 році – 4431,7 тис. т; у 2015 році – 5013,7 тис. т) відходів, що на 780,354 тис. т, або на 16,0 %, більше ніж у попередньому році (*Прим. разом з утворенням пустої породи від днопоглиблювальних робіт (30929,095 тис. т) кількість утворених відходів I-IV класів небезпеки у 2018 році становить – 35040,085 тис. т; у 2019 році разом з відходами (породи гірські, земля), що утворюються під час проведення розкривних робіт у процесі створення шахт (копалень) та кар'єрів (14942,342 тис. т) – 19833,686 тис. т) [88].

Основна частина утворених відходів – 4790,465 тис. т, або 97,9 % від загального обсягу, належить до IV класу небезпеки (у 2018 році – 4035,505 тис. т; у 2016 році – 5369,8 тис. т; у 2015 році – 4379,2 тис. т; у 2014 році – 4935,0 тис. т) [88].

За 2018 рік у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території підприємств області накопичилось ще 14,3 тис. т небезпечних відходів (I – III класу небезпеки) [90].

У загальній кількості відходів, що утворилися у 2018 році найбільшу питому вагу займають відходи рослинного походження (2604,6 тис. т, або 53,3 %). Найбільше й утилізовано рослинних відходів – 1956,7 тис. т (75,1 % з утворених – 2604,6 тис. т) [90].

З відходів рослинного походження, спалено, з метою отримання енергії – 43,0 тис. т, що складає близько ще 7,7 %. Також значний відсоток утилізації та перероблення від утворення відходів тваринних екскрементів, сечі та гною – 92,7 % (514,8 тис. т); відходів тваринного походження та змішаних харчових відходів – 86,3 % (142,1 тис. т); гумових відходів – 85,0 % (1,7 тис. т); відходів чорних металів – 29,3 % (24,4 тис. т) та інших мінеральних відходів – 13,9 % (20,9 тис. т) [88].

В області використовується вторинна сировина в обсязі знов утвореної сировини із таких видів відходів, як шини зношені, відходи графітовмісні,

лушпиння соняшникове, матеріали текстильні вторинні, канати сталеві відпрацьовані, породи розкривні, попутні скельні для будівництва гідроспоруд та інші.

Одна з суттєвих екологічних проблем області, від якої страждають майже усі регіони України – це накопичення та неналежне зберігання безхазяйних пестицидів та агрохімікатів. За підсумками виконання Регіональної цільової Програми поводження з непридатними хімічними засобами захисту рослин (далі – ХЗЗР) на 2011 – 2013 роки, затвердженої рішенням третьої сесії Полтавської обласної ради шостого скликання від 01.02.2011 (зі змінами), впродовж 2011-2013 років з території області вивезено на утилізацію 1509,7 тонн отрутохімікатів. Повністю очищені від небезпечних пестицидів 17 районів. У 2013 році ліквідована найбільш гостра проблема – повністю звільнений від пестицидів центральний склад ВАТ «Хорольська сільгоспхімія»: за три роки зі зазначеного складу вивезено 647,3 т непридатних агрохімікатів.

Станом на 01.11.2020 року на території області залишилося ще близько 160 тонн: в Гребінківському (64,4 т), Лохвицькому (55,9 т), Пирятинському (8,26 т), Чорнухинському (6,28 т) районах та залишки в Оржицькому (14,16 т) та Лубенському (11,0 т) районах [88].

Ситуація щодо охоплення області територіями та об'єктами природно-заповідного фонду виглядає наступним чином. Станом на 01.01.2020 (за уточненими даними спільно з Головним Управлінням Держгеокадастру у Полтавській області) природно-заповідний фонд (далі – ПЗФ) Полтавської області налічує 388 територій та об'єктів загальною площею 142473,3315 га, що складає 4,95 % від загальної площі області. З них 30 зі статусом загальнодержавного значення: 2 національні природні парки, 20 заказників, 1 ботанічна пам'ятка природи, 1 ботанічний сад, 2 дендрологічні парки, 4 – парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва [88].

Кількість територій та об'єктів ПЗФ зі статусом місцевого значення – 358, з яких: 5 – регіональні ландшафтні парки, 157 – заказники (51 ландшафтних, 3 лісових, 38 ботанічних, 7 загальнозоологічних, 2

орнітологічних, 4 ентомологічних та 52 гідрологічних), 134 – пам'ятки природи (12 комплексних, 108 ботанічних, 2 зоологічні, 3 гідрологічних, 9 геологічних), 48 заповідних урочищ, 1 дендрологічний парк та 13 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва [88].

Рішенням третього пленарного засідання вісімнадцятої сесії Полтавської обласної ради сьомого скликання від 16.02.2018 № 647 були оголошені природні території ландшафтним заказником місцевого значення «Піщанка» площею 26,0 га у Карлівському районі та комплексною пам'яткою природи місцевого значення «Кургани» площею 0,82 га у Зіньківському районі. Також вказаним рішенням скасовано статус ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Дуб черешчатий» площею 0,01 га у селі Максимівка Гадяцького району відповідно до погодження Мінприроди України від 26.05.2017 № 5/4.1-8/4216-17 [88].

Крім того у 2019 році природно-заповідний фонд Полтавщини поповнився ландшафтним заказником місцевого значення «Шафранова балка» загальною площею 76,8 га в межах населених пунктів Якимове та Балюки Великобагачанського району. Також оголошено дві пам'ятки природи місцевого значення – «Віковий дуб» (0,02 га) у місті Зіньків та «Дуб черешчатий» (0,04 га) у селі Новоаврамівка Хорольського району [88].

Політика в сфері природних ресурсів на рівні регіону – це розгалужена система механізмів, норм і правил, що визначають специфіку і пріоритети регіонального розвитку в контексті національної екологічної доктрини, мають на меті забезпечення охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів, екологічної комфортності середовища для проживання населення та враховують цінність екологічних ресурсів при вирішенні політичних, соціальних і економічних завдань [25].

До функцій такої політики належать: регулювання використання природних ресурсів місцевого значення; упровадження економічного механізму природокористування та проведення державної екологічної експертизи; здійснення моніторингу та обліку об'єктів природокористування і забруднення

довкілля; здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства; розробка програм упровадження природоохоронних заходів, визначення та реалізація інвестиційної політики; інформування населення та зацікавлених підприємств, установ, організацій з екологічних питань [5].

Таким чином, завданням регіональної політики є розроблення загальної стратегії й тактики узгодженого розвитку суб'єктів господарювання в інтересах прогресу всіх сторін регіонального життя й регіону в цілому та реалізація розроблених стратегії і тактики через свої особливі інститути та за допомогою специфічних методів.

Виходячи з цього, політику в сфері природних ресурсів на рівні регіону можна трактувати, як задекларовані цілі, пріоритети, принципи розвитку території, узгоджені з екологічними, економічними, соціальними процесами та спрямовані на забезпечення екологічної безпеки регіону.

В процесі формування політики в сфері природних ресурсів на рівні регіону існують загальносвітові принципи. Ці принципи були сформульовані на конференції в Ріо-де-Жанейро в 1992 році. Основні з них виглядають наступним чином: узгодження цілей економічного розвитку та охорони природи; розробка заходів раціонального використання природних ресурсів; впровадження у виробництво екологічно безпечної техніки та технологій [42].

Однією з головних причин погіршення екологічного стану довкілля в Україні є неефективне управління природокористуванням та природоохоронною діяльністю; відсутність єдиної послідовної державної екологічної політики; відсутність запровадження принципів раціонального природокористування та мінімізації негативного впливу на екологічні об'єкти при здійсненні антропогенної діяльності на регіональному рівні. Тому особливого значення на загальнодержавному та регіональному рівнях набуває питання своєчасного виявлення екологічних проблем, а також визначення шляхів їх запобігання та подолання.

При формуванні екологічної політики на рівні регіону, доцільно, орієнтуватися на вирішення проблем, що виникають при реалізації стратегій соціально-економічного розвитку регіону. Розробка екологічної політики дозволяє розставити пріоритети розвитку регіону в області охорони навколишнього середовища і природокористуванні та сконцентрувати зусилля системи управління на вирішенні конкретних проблем, які можуть виникати в процесі реалізації інвестиційних проектів і підвищити показники регіону в даній сфері.

Основним засобом досягнення ефективної політики в сфері природних ресурсів є правильний вибір регіональних механізмів управління цим процесом і механізми реалізації цієї політики. Оптимальний вибір механізмів реалізації політики в сфері природних ресурсів на рівні регіону дозволяє підвищити ефективність заходів, що реалізуються в регіоні, і оцінку їх результативності.

Для ефективного функціонування політики в сфері природних ресурсів на рівні регіону необхідно: реформувати інституціональну базу охорони навколишнього середовища й управління природними ресурсами; розробляти та реалізовувати програми, спрямовані на розвиток в регіоні систем екологічного менеджменту та аудиту, оцінки та попередження екологічних ризиків; сприяти розвитку послуг екологічного консалтингу та екологічного підприємництва; вдосконалювати процес управління цією галуззю на основі реалізації в регіоні нових ефективних інноваційних підходів, спрямованих на стабільний соціально-економічний розвиток регіону; розробляти та реалізовувати довгострокову стратегію економічного розвитку регіону з обов'язковим урахуванням в даній стратегії механізмів, спрямованих на вдосконалення системи управління природокористуванням та міжгалузевого впливу на екологічну ситуацію в регіоні; постійно впроваджувати політику запобігання забрудненню та оздоровлення довкілля у масштабі як держави, так і окремих регіонів [14].

Отже, потреба здійснення регіональної політики в сфері природних ресурсів виникає тоді, коли в умовах потреби змін екологічного простору стає

очевидною низька результативність уніфікованих механізмів регулювання стану довкілля. Процес формування та реалізації політики в сфері природних ресурсів провадиться за участю самих природокористувачів або суб'єктів політики в сфері природних ресурсів.

Таким чином, регіональна політика в сфері природних ресурсів – це система цілей і дій, що реалізуються органами державної влади і місцевого самоврядування, спрямованих на збереження довкілля та забезпечення екологічно безпечних умов життєдіяльності населення за допомогою методів, що враховують специфіку територій.

Положення політики в сфері природних ресурсів загальнодержавного рівня повинні бути інтегровані в політику в сфері природних ресурсів окремих регіонів з врахуванням специфіки їх соціально-економічного розвитку, техногенного навантаження на навколишнє природне середовище тощо.

На основі державної політики в сфері природних ресурсів України розробляються регіональні та місцеві плани дій з охорони навколишнього природного середовища. Попри відмінності, які є між регіонами, політика регіонів має відповідати загальнонаціональним підходам, стратегіям, планам та узгоджуватись з ними. Головним завданням державної політики в сфері природних ресурсів в Україні повинно бути забезпечення екологічної безпеки шляхом активного державного регулювання природокористування та стимулювання природоохоронної діяльності. Для її реалізації необхідно насамперед вдосконалювати нормативно-правову базу в галузі природоохоронної діяльності, систему державних стандартів, нормативів та екологічних вимог, враховуючи господарську діяльність кожного регіону на всій території країни, з метою забезпечення екологічно орієнтованої перебудови господарського комплексу всієї країни.

2.3. Стан євроінтеграційних процесів в сфері природних ресурсів

Європейський Союз вагомою складовою загальноєвропейської стабільності вважає екологічну безпеку, яка є частиною національної безпеки

кожної держави. Охорону навколишнього природного середовища окреслено пріоритетним напрямком співпраці між Україною та Європейським Союзом. Актуальними напрямками перш за все є: оцінка впливу на довкілля та видача дозволів на природокористування, коли при їх розгляді та підготовці до видачі враховуються всі компоненти довкілля, замість ізольованого їх розгляду, та всі види антропогенних впливів на їх стан, джерелами яких є всі галузі виробництва. В Україні у сфері стратегічного планування та управління переважає галузевий підхід, для якого нетиповим є імплементація екологічних аспектів у галузеві стратегії та програми. Стратегічне планування розвитку країни не зорієнтоване на планування збалансованого розвитку. При цьому планування розвитку галузевих політик враховує не повною мірою третю складову збалансованого розвитку – екологічну [91].

В Україні процес включення політики в сфері природних ресурсів розглядали переважно як процес екологізації, тобто постійне і послідовне запровадження правових, економічних, технічних, технологічних і управлінських рішень, які дають можливість підвищувати ефективність використання природних ресурсів, поліпшувати чи зберігати якість довкілля.

Природно-ресурсний потенціал України є частиною загальноєвропейських природних багатств, його збереження і відродження потрібно розглядати у рамках загальноєвропейських пріоритетів суспільного розвитку.

Враховуючи, що найбільш інтенсивно національне і міжнародне управління охорони навколишнього середовища здійснюється на європейському континенті та найуспішніше екологічна проблема вирішується в умовах європейської інтеграції, державно–правовий досвід реалізації державної політики в сфері охорони навколишнього середовища Європейського Союзу (ЄС) вартий особливої уваги [6; 9].

Екологічні проблеми стають тим чинником, під впливом якого все більше країн світу направляють свої зусилля в напрям забезпечення екологічної безпеки, формують та реалізують відповідну державну політику в сфері

природних ресурсів, основною ціллю якої є система так званої колективної відповідальності за стан навколишнього природного середовища, вирішення існуючих екологічних проблем та запобігання виникненню екологічних загроз.

Особливостями формування та реалізації державної політики в сфері природних ресурсів, проблемними її аспектами у різних країнах світу опікувалося багато вчених, які присвятили свої публікації цим питанням, однак чимало інших питань стосовно можливостей та напрямів адаптації існуючого зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики в сфері природних ресурсів в Україні залишаються недостатньо дослідженими. Передусім щоб визначити євроінтеграційні пріоритети формування політики в сфері природних ресурсів в Україні, необхідно розглянути історичний розвиток та формування політики у сфері природних ресурсів у Європейському Союзі. Виокремлюють п'ять етапів формування і розвитку політики у сфері природних ресурсів у Європейському Союзі, що наведені в Табл. 2.2.

Табл. 2.2 – Етапи формування і розвитку політики у сфері природних ресурсів у Європейському Союзі (складено автором на основі [96])

Етапи	Характеристика	Прийняті документи
Перший етап (1951–1971)	Відсутність в Європейському Союзі правової компетенції у сфері навколишнього середовища. Основні цілі: покращення, захист і збереження навколишнього середовища; захист здоров'я людей; досягнення раціонального використання природних ресурсів; сприяння на міжнародному рівні ініціатив для вирішення світових екологічних проблем.	Паризький засновницький договір про ЄСВС 1951 року; Римський договір 1957 року;
Другий етап (1972–1985)	Проведення початкових заходів щодо захисту навколишнього середовища країнами Європейського Союзу, поява перших програм дій у цій сфері, початок розвитку правового регулювання в області екології. На початку 70-х років відбувся	Закріплено міжнародні принципи охорони навколишнього середовища на Стокгольмській конференції ООН 1972 року; затверджено Перші екологічні програми ЄС на 1973–1977 роки; ЄС приєднався до Конвенції про охорону дикої флори і фауни і

		Продовження Табл. 2.2
	<p>перехід від багатосторонньої співпраці до постійної міжнародної співпраці.</p> <p>Екологічні програми не передбачають юридичних обов'язків і юрисдикції Суду ЄС, але вони зумовлюють загальні напрямлення розвитку, головні аспекти діяльності, загальну орієнтацію та стратегію Європейського Союзу в сфері охорони навколишнього середовища, розробку та прийняття законодавчих актів. Екологічні програми закріплюють основні принципи, цілі та завдання екологічної політики.</p> <p>Становлення політики ЄС стосовно відношення до навколишнього середовища і розробки основних засобів її правового регулювання.</p>	<p>природних місць мешкання в Європі (1979 р.), Міжнародної угоди з тропічної деревини (1983 р.), Конвенції про транкордонне забруднення повітря на великі відстані (1979 р.).</p>
Третій етап (1986–1991)	<p>Закріплення компетенції у сфері охорони навколишнього середовища за інститутами ЄС.</p> <p>У відносинах між ЄС і державами-членами у сфері охорони навколишнього середовища впроваджений принцип субсидіарності – цілі політики в сфері природних ресурсів ЄС можуть бути реалізовані краще, ніж окремими державами-членами.</p>	<p>Єдиний Європейський Акт 1986 року; Четверта екологічна програма 1987 року.</p>
Четвертий етап (1992–2002)	<p>Вдосконалення політики в сфері природних ресурсів ЄС. До заходів ЄС застосовується «горизонтальний» підхід, головним принципом якого є облік усього спектра галузей, що викликають забруднення навколишнього середовища.</p>	<p>Маастрихтський договір 1992 року, Амстердамський договір 1997 року, Ніщський договір 2001 року, П'ята екологічна програма 1993 року, У 1993 році Комісія видала Білу Книгу за результатами дебатів, присвячених проблемі відшкодування заподіяної шкоди навколишньому середовищу. Шоста програма дій Співтовариства 2002–2010 років в сфері навколишнього середовища затверджена Рішенням Європейського Парламенту і Ради № 1600/2002/ЄС від 22 липня 2002 року.</p>

		Продовження Табл. 2.2
П'ятий етап (2003 – до нашого часу)	Збереження природних екосистем, покращення здоров'я населення і демографічної ситуації, забезпечення екологічної безпеки ЄС і підвищення рівня життя та здоров'я європейців. Екологічна політика ЄС нерозривно пов'язана з іншими політиками, такими як соціальна, економічна, науково-технічна, а тому основна увага зосереджується на антропогенній та техногенній діяльності на навколишнє середовище у державах – членах ЄС.	Директива 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди від 21 квітня 2004 року.

У сучасних умовах постіндустріальне суспільство фактично сформувалося в більшості країн Західної Європи (Німеччині, Австрії, Великобританії, Австрії, та інших) а також у США, Канаді, Японії та інших країнах світу. Воно характеризується не тільки рівнем матеріального добробуту і технічного розвитку, але і жорстким законодавством у сфері екології та охорони довкілля [94].

Сучасною специфікою природоохоронного законодавства ЄС є орієнтація на забезпечення сталого розвитку країн-учасниць, за якого економічне зростання, соціальна згуртованість та охорона навколишнього середовища знаходяться в одній площині та є взаємопідтримуючими напрямками діяльності ЄС. Сталий розвиток належить до моделі людського розвитку, за якої використання ресурсів спрямоване на задоволення людських потреб нинішнього покоління з одночасним забезпеченням сталості природних систем та збереженням навколишнього середовища для закладання можливості задоволення потреб майбутніх поколінь.

Поміж основних принципів екологічної політики ЄС, дотримання яких є обов'язковою умовою для всіх членів та кандидатів на вступ до цього інтеграційного утворення, важливого значення набуває принцип субсидіарності, який спрямований на визначення рівня втручання ЄС. При цьому втручання ЄС при вирішенні екологічних проблем окремих держав-

учасниць вважається аргументованим за умов доведення більшої ефективності його дій порівняно з відповідними заходами держав-учасниць [42].

В основу функціонування Європейського Союзу закладений принцип верховенства права, що передбачає можливість діяльності Союзу виключно в межах договорів, які були добровільно та демократично затверджені усіма державами – учасницями ЄС. Взаємодоповнюючими можна вважати принципи пропорційності і «розумного регулювання». Пропорційність, згідно зі статті 5 Договору про заснування Європейського співтовариства, означає неможливість накладання органами влади на громадян зобов'язань, які перевищують установлені межі необхідності, що впливають з публічного інтересу. «Розумне регулювання» означає досягнення результатів найменш обтяжливим шляхом. Одним із ключових принципів, на яких заснована екологічна політика ЄС, є принцип «забруднювач платить», який несе у собі попереджувальну дію щодо випадків порушення стандартів екологічної безпеки і тим самим сприяє реалізації цілей та впровадженню відповідної політики ЄС у цій сфері [10].

Запозичення і реалізація основних принципів екологічної політики ЄС в Україні є нагальною потребою подальшого розвитку нашої держави на умовах сталості. Позитивним моментом є те, що здійснення екологічної політики ЄС покладена на природоохоронні інституції загальноєвропейського значення.

Підписання Угоди про асоціацію між Європейським Союзом і Україною активізувало подальшу співпрацю ЄС і України і в сфері модернізації державного управління екологічною політикою України.

Україною підписано документи Конференції ООН з довкілля та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) і Всесвітнього саміту зі сталого (збалансованого) розвитку (Йоганнесбург, 2002 р.), документи Конференції ООН зі збалансованого розвитку (Ріо-де-Жанейро, 2012 р.).

Україна схвалила Програму дій з подальшого впровадження Порядку денного на XXI ст., прийняту на дев'ятнадцятій спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН (1997 р.), та Декларацію Тисячоліття ООН (Цілі Розвитку Тисячоліття), ухвалену Генеральною Асамблеєю ООН (2000 р.). Це є

показником того, що Україна сприймає концепцію сталого (збалансованого) розвитку як основну парадигму розвитку людства у XXI столітті та підтверджує свою прихильність до принципів сталого. У вересні 2015 р. було ухвалено Резолюцію Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.». У грудні 2015 р. в місті Парижі була прийнята нова глобальна кліматична Паризька угода до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Паризької угоди».

Серед основних євроінтеграційних орієнтирів формування екологічної політики в Україні на регіональному рівні можна виділити наступні:

по-перше, адаптація і приведення національного екологічного законодавства до європейських стандартів;

по-друге, впровадження європейського досвіду застосування інноваційних механізмів реалізації екологічної політики (економічні інструменти, екологічний менеджмент, екологічний моніторинг і аудит, екологічні стандарти, електронне екологічне урядування тощо);

по-третє, міжсекторне соціальне партнерство як інструмент реалізації екологічної політики на загальнодержавному і на регіональному рівнях;

по-четверте, децентралізація управління в екологічній сфері.

Отже, імплементуючи міжнародні угоди і конвенції, Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватися основних принципів «екологізації» економіки і суспільства, відтворюючи їх основні положення у національній екологічній політиці.

Нині під егідою ООН розробляється концепція єдиного правового механізму екологічно безпечного планетарного природокористування, яке враховує природокліматичні й соціально-економічні особливості окремих регіонів і країн. Розв'язання міжнародних спорів і суперечностей у галузі екологічної безпеки відповідно до міжнародного екологічного права передбачає спільну цілеспрямовану діяльність зацікавлених сторін щодо відновлення сприятливого життєвого середовища [47].

Євроінтеграція в природоохоронній діяльності охоплює заходи та реформи в наступних галузях наведених на Рис. 2.1.

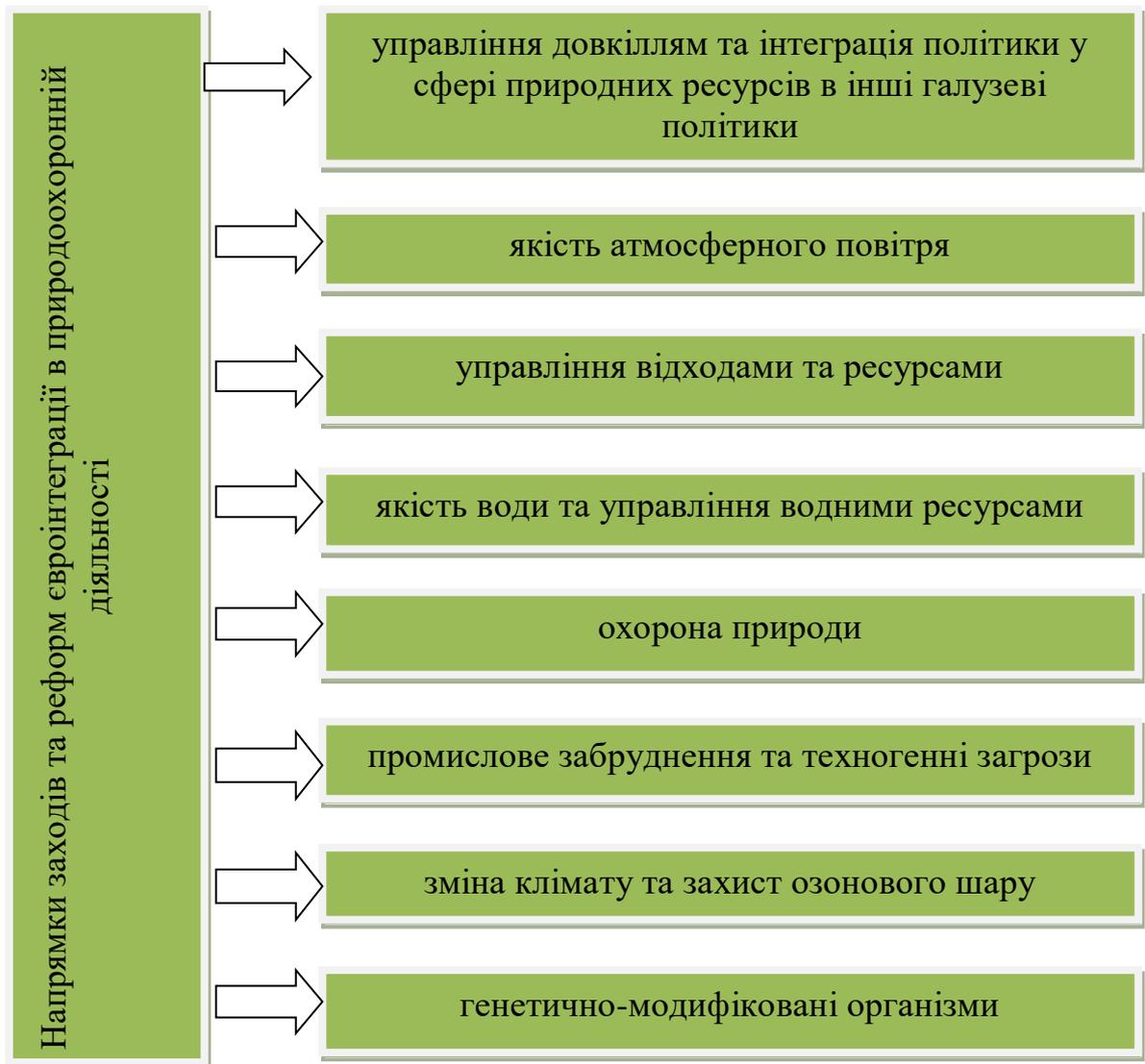

Рис. 2.1 – Галузі, що охоплюють заходи та реформи природоохоронної діяльності (складено автором на основі [43])

Основу інституційної архітектури глобального екологічного управління складають міжнародні структури різного рівня, підпорядкування та спеціалізації, однак ключовою є роль Організації Об'єднаних Націй. Одну зі своїх головних функцій – організацію міжнародної співпраці з охорони довкілля – ООН реалізує на основі концептуальних керівних принципів через різні загальносупільні фонди й організації (Міжнародний фонд дикої природи,

Міжнародний союз охорони природи, інші міжнародні структури) й організації системи ООН – ПРООН, ЮНЕСКО, ФАО, ВООЗ тощо [14].

Таким чином, міжнародні організації представляють найвищий рівень управління у сфері екологічної політики в Україні, що формує основні напрями її реалізації як на національному, загальнодержавному рівні, так і на регіональному, місцевому.

Щороку збільшується і вплив неурядових організацій (НУО) різного рівня. Сучасні неурядові міжнародні екологічні організації (яких нараховується понад 37 тис., із них в Україні екологічних – понад 500) відіграють не менш важливу роль, ніж державні чи міждержавні інституції. Неурядові структури впливають на світовий політичний процес як у глобальному, так і в регіональному вимірах; репрезентують широкі суспільні інтереси, що виходять за межі окремих держав; здійснюють безпосередній тиск на уряди; контролюють виконання міжнародних угод; забезпечують аналіз та експертну оцінку політичних проблем; сприяють ефективності й оптимізації міжнародного співробітництва, особливо у прикордонних територіях, де межі природних систем не збігаються з адміністративними кордонами [94].

На особливу увагу в цьому аспекті заслуговує модель «зеленої» економіки, яку на конференції Конференції ООН зі сталого розвитку було визнано орієнтиром глобальної екологічної політики на найближчі десятиліття. Запропонована світовій спільноті концепція має прагматичний характер і розроблена в руслі домінуючих поглядів на навколишнє середовище як основу для економічного зростання. Водночас вона містить багато конструктивних положень, які передбачають перетворення «розумного» та «відповідального» економічного розвитку з інструменту знищення природи на інструмент її відтворення [5].

Зелена економіка згідно із визначенням ЮНЕП – це «економіка, яка спрямована на зростання добробуту населення, ефективно використовує природні ресурси й одночасно зменшує екологічні ризики» [48]. Найпоширенішим є визначення «зеленої економіки» (англ. green economics) як

економіки, що веде до підвищення добробуту людей і зміцнення соціальної справедливості за одночасного зниження ризиків для довкілля і дефіциту природних ресурсів [47]. Доктрина «зеленої» економіки в контексті становлення загальнонаціональної стратегії сталого розвитку може розглядатися як найважливіша віха й основа державної політики на принципах екологобезпечного розвитку в масштабах єдиного еколого-економічного простору та сталого розвитку на найближчі роки.

Модель «зеленої» економіки має багато переваг у соціальному, економічному і довкільному плані та є найбільш дієвим інструментом боротьби з глобальними екологічними загрозами.

Співробітництво між Україною та ЄС має на меті:

- збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища;
- захист громадського здоров'я;
- розсудливе та раціональне використання природних ресурсів;
- заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища [91].

Юридичною засадою для євроінтеграційних процесів у природоохоронній галузі є Розділ V, Глава 6 Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. Вирішення екологічних проблем в Україні можливе тільки в умовах активного й широкого співробітництва всіх країн у цій сфері.

Відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (далі – Програма) така Програма визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. До зазначеного механізму входить адаптація законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. У Програмі окреслюється ряд положень, які є важливими для адаптації, в тому числі і екологічного законодавства, сама адаптація законодавства визначається як

«процес приведення нормативно-правових актів України у відповідність до правової системи Європейського Союзу, що включає акти законодавства Європейського Союзу, прийняті в рамках Європейського Співтовариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці. Елементом адаптації екологічного законодавства має стати створення механізму та прийняття порядку обміну на міжнародному рівні екологічною інформацією щодо прогнозування стихійних лих, природних катастроф, інших негативних факторів та ліквідації їх наслідків між зацікавленими компетентними органами України та відповідними органами сусідніх держав [12].

Реалізація екологічної політики потребує ефективного функціонування системи екологічного законодавства, спрямованого на досягнення національних пріоритетів. Основними вимогами до такого законодавства є його відповідність Конституції України, наближення до відповідних директив Європейського Союзу (ЄС), забезпечення впровадження та імплементації міжнародних екологічних угод, стороною яких виступає Україна. Таке законодавство повинно сприяти ефективному застосуванню відповідних економічних і організаційноуправлінських інструментів для стимулювання впровадження екологічних технологій, розв'язанню екологічних проблем на регіональному рівні.

Угода про асоціацію з ЄС як відкрила нові перспективи у соціально-економічному розвитку, так і обумовила появу нових викликів у процесах економічної модернізації України. Зокрема, Україна повинна узгодити свою національну стратегію розвитку із вимогами ЄС і міжнародними зобов'язаннями зі сталого розвитку загалом та екологічними. Таким чином, проголошений Україною курс на європейську інтеграцію, передбачає адаптацію вітчизняного природоохоронного законодавства та запровадження сучасних підходів до забезпечення екологічної безпеки відповідно до принципів Європейського Союзу.

Отже, багато директив ЄС вже імplementовано в українське екологічне законодавство, але такі напрями як управління відходами, промислове

забруднення включені до Закону України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року» та потребують подальшого впровадження. Питання імплементації екологічного законодавства ЄС є багаторівневим та різноаспектним та потребує багато зусиль, зокрема заходи щодо інтеграції України до Європейського Союзу в галузі охорони навколишнього середовища здійснюються шляхом розвитку двостороннього та багатостороннього співробітництва з країнами-членами ЄС, міжнародними організаціями, з країнами Центральної та Східної Європи, країнами Чорноморського регіону та країнами Балтії. Співробітництво із зазначеними країнами та організаціями спрямовано на охорону водних ресурсів, в тому числі акваторії Чорного моря, річок Дунай, Дніпро; оновлення та модернізацію споруд і технічного обладнання водоканалів; впровадження загальноєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття; розвиток регіональної системи управління промисловими відходами в Україні; захист ґрунтів; покращання технологій спалювання; енергозбереження; усунення ризиків стосовно накопичення пестицидів тощо.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

3.1. Економічні засади (механізми) природокористування та охорони довкілля в державі

Економічним механізмом природокористування є комплекс економічних структур, інститутів, форм і методів господарювання завдяки яким реалізуються чинні в конкретних умовах економічні закони та виконується узгодження і коригування суспільних, групових і приватних інтересів. Економічний механізм є надзвичайно важливим у реалізації цілей політики в сфері природних ресурсів в суб'єкта господарювання на будь-яких рівнях: держави, галузі, території, підприємства.

Метою економічного регулювання природоохоронної діяльності в Україні є спонукання природокористувачів до раціонального та ощадливого, невиснажливого використання природних ресурсів, збереження та відтворення довкілля, а також до фінансування природоохоронних заходів, спрямованих на покращення стану довкілля.

На рівні держави процедуру планування та фінансування природоохоронних заходів за відповідною бюджетною програмою за рахунок бюджетних коштів та контролю за їх використанням врегульовано Порядком планування та фінансування природоохоронних заходів, затвердженим наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 12.06.2015 № 194, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 18.08.2015 за № 994/27439 [59]. Основою для розгляду та включення природоохоронного заходу до плану є запит про виділення коштів для здійснення природоохоронних заходів за бюджетною програмою, що подається замовником природоохоронного заходу до органу, що планує відповідні заходи. Додатково до запитів подаються також обґрунтовуючі документи необхідні для виділення коштів та інші в залежності

від запланованого заходу (наприклад, при плануванні видатків, пов'язаних з фінансуванням об'єктів капітального будівництва, подається копія зведеного кошторису витрат на загальну кошторисну вартість природоохоронного заходу, експертний звіт щодо розгляду проектної документації відповідно до Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.05.2011 № 560, довідка про надходження та використання коштів з початку будівництва об'єкта) [58]. Запит аналізується на відповідність зазначеного у ньому природоохоронного заходу відповідно до Переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1147 [57].

Серед основних складників економічного регулювання природоохоронної діяльності в Україні доцільно виокремити наступні:

- правові основи здійснення економічної діяльності (права, обов'язки, ліцензії, обмеження, процедури та ін.);
- система відносин власності на основні засоби виробництва (державна, колективна, приватна);
- організаційна структура економіки, тобто система зв'язків, що формує економічні відносини між суб'єктами господарювання по вертикалі та горизонталі;
- система суспільних інструментів (традиції, моральні засади, порядки, звичаї, духовні цінності), що формують соціально-інформаційне поле економічної активності;
- економічні інструменти [89].

За допомогою зазначених компонентів держава намагається створити для регіонів, галузей та суб'єктів господарювання економічно сприятливе середовище для раціонального використання природних ресурсів, зменшення забруднення навколишнього природного середовища та ефективного впровадження природоохоронних заходів [14].

У процесі розробки економічних механізмів управління природноантропогенною та екологічною безпекою в Україні необхідно врахувати базові особливості її економіки.

Несформованість чіткої, відповідної сучасному ринку структури управління, інерційність, бюрократизм і відсутність гнучкості інституційної та правової систем також вкрай негативно позначаються на вирішенні всіх питань, включаючи гарантування екологічної безпеки. У свою чергу, такий менталітет і низький рівень культури, в тому числі інформаційної, екологічної та економічної, ускладнюють ситуацію [31].

За цих умов держава повинна визнати рівноправність соціальних, екологічних й економічних інтересів суспільства та виробити національну стратегію сталого розвитку України. Це забезпечить фундаментальну основу для формування стійкої економічної політики, при цьому зазначені цілі повинні бути конкретизовані, виражені чіткими параметрами, закріплені законодавчо та стати відповідно об'єктами контролю і передбачати юридичну та економічну відповідальність суб'єктів.

Завдання економічної складової механізму управління природноантропогенної та екологічної безпеки є складним завдяки своїй двоякості: з одного боку, метою є задоволення ресурсної потреби для підйому економіки, з іншого – збереження запасів ресурсів для майбутніх поколінь. За такої умови ні в якому разі не можна допускати безкоштовне користування природними ресурсами. Зазначений ризик особливо зростає в період, коли використовується занижена оцінка вартості ресурсів в процесі приватизації та угодах купівлі-продажу і має місце намагання максимізувати прибуток від їх використання в короткі терміни.

Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» формування економічного механізму охорони навколишнього природного середовища передбачає:

– взаємозв'язок усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій з раціональним використанням

природних ресурсів та ефективністю заходів щодо охорони навколишнього природного середовища на основі економічних важелів;

- визначення джерел фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища;

- встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та на утворення і розміщення відходів;

- встановлення нормативів збору і розмірів зборів (плати) за використання природних ресурсів, викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, на утворення і розміщення відходів та інші види шкідливого впливу;

- надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища;

- відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища [79].

Економічний механізм екологічного регулювання в Україні побудований на концепції платності природокористування. Він включає систему економічних інструментів, що орієнтовані на накопичення матеріальних ресурсів для реалізації природоохоронних програм та на спонукання товаровиробників до підвищення екологічності використовуваних технологій і власної продукції.

Зважаючи на вище описане складниками економічного механізму наразі мають бути:

- економічне оцінювання природних ресурсів;

- плата за спеціальне використання природних ресурсів;

- плата за забруднення навколишнього природного середовища та інші шкідливі впливи на довкілля;
- система фінансування і кредитування природоохоронних заходів;
- екологізація податкової та цінової систем;
- підтримка становлення і розвитку екологічної індустрії [15].

Економічний механізм природокористування на практиці спрямований розв'язати завдання ефективного використання природних ресурсів з метою задоволення виробничих потреб суспільства, формування екологічно безпечного середовища, забезпечення стабільного і достатнього фінансування природоохоронних програм. Базою ефективного функціонування економічного механізму природокористування є чинна система економічних інструментів екологічного регулювання.

Економічними інструментами вважаються засоби (заходи, методи, важелі) зміни фінансового стану економічних суб'єктів. Такі дії держави спонукають суб'єктів господарювання бережливо відноситися до використання вже вичерпаних природних ресурсів, впроваджувати матеріало- та енергозамінні технології, зменшувати обсяги шкідливих викидів, скидів і розміщення відходів [16].

Основні позитивні результати діючого економічного механізму екологічного регулювання направлені на те, що, по-перше, завдяки йому були опрацьовані основи платного природокористування, і, по-друге, притаманний економічний інструментарій є засобом, що забезпечує надходження фінансових ресурсів, необхідних для ліквідації забруднення навколишнього природного середовища. Проте окремі підсистеми та елементи цього механізму мають ступені розвиненості та практичної реалізації, що відрізняються один від одного. Нині чимало еколого-економічних інструментів існують лише на рівні законодавчих положень, не будучи втіленими у практику господарювання.

Діючий наразі в Україні економічний механізм природокористування здебільшого оперує групою таких регуляторів екологічної поведінки

товаровиробників, які змушують їх обмежувати свою природоруйнівну діяльність стосовно вимог нормативних актів, постанов і законів.

Якщо оцінювати ефективність існуючої системи економічних інструментів природокористування за критеріями екологічної доцільності й поліпшення якості довкілля, то необхідно підкреслити його недієвість стосовно розв'язання проблеми збереження навколишнього природного середовища та неспроможність забезпечити екологічно сприятливі умови господарювання. Але якщо оцінювати ефективність існуючого економічного механізму природокористування за критерієм наповнення державного бюджету (критерієм доходності), то слід підкреслити його безумовну результативність як дієвого засобу досягнення національно значимої цілі – задоволення фінансових потреб держави [29].

Недостатньо сформована економічна система України призвела до нераціонального використання природних ресурсів і надмірного споживання енергії. У системі державного та регіонального управління не було створено заохочувальних інструментів до збереження і заощадливого використання природних ресурсів, переважала орієнтація на екстенсивне виробництво та нарощування валових показників. Низький рівень екологічної свідомості суспільства спричинив деградацію довкілля України, забруднення поверхневих і підземних вод, повітря та земель, нагромадження у великих обсягах шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва. Зважаючи на це актуального значення набувають налагодження оптимальних взаємозв'язків між економікою і навколишнім природним середовищем, задоволенням потреб суспільства та захистом довкілля.

Вихід із екологічної кризи, що триває в Україні, можливий через екологічне оновлення устаткування, інфраструктури виробництва, реформування системи управління охороною навколишнього природного середовища, удосконалення законодавчого та економічного механізмів регулювання природоохоронної діяльності, використання природних ресурсів та їх відходів.

Первинним механізмом забезпечення переходу України до умов сталого економічного розвитку, на нашу думку, має стати втілення механізмів ресурсо-екологічного прогнозування. Методологічна й технологічна доцільність його запровадження полягає в умовах забезпечення переходу України до умов сталого економічного розвитку та зумовлена низкою багатьох факторів, серед яких: «нарощування масштабів використання природних ресурсів, промислового та агропромислового виробництва й викидів в атмосферу та природні водойми, істотне погіршення якості навколишнього природного середовища під впливом надмірних негативних антропогенних навантажень, його деградацією у деяких регіонах тощо» [26].

Зважаючи на це, прогнозування стану навколишнього природного середовища та його змін в Україні дозволить провести об'єктивне обстеження особливостей розвитку промислового та агропромислового виробництва й на цій основі визначити рівень технічної оснащеності та можливості переведення галузей економіки на екологічнобезпечні технології. Це свідчить про те, що запровадження відповідної методики у сфері забезпечення екологічного розвитку України, збереження та відновлення навколишнього природного середовища дозволить ідентифікувати показники впливу екологічнобезпечних й енергозберігаючих технологій і технічних засобів на антропоцентричні процеси в державі.

На цій основі стане можливим розроблення відповідних інструментів належного реагування на «вплив промислових та агропромислових відходів і викидів на якість довкілля, на відтворювальні, відновлювальні й асиміляційні процеси у природі і здоров'я людини; запровадження нових біотехнологічних методів очищення стічних вод, підготовки питної води та вилучення з промислових й агропромислових стоків цінних речовин і компонентів» [29]. Зважаючи на це, більшість вітчизняних вчених оптимізаційний інструмент переходу України до умов сталого економічного розвитку вбачають у формуванні принципово нового еколого-економічного мислення як «найважливішої передумови успішного переходу до цивілізованих ринкових

відносин та переведення національної економіки на модель сталого розвитку» [23]. Такий підхід потребує:

- комплексного використання природної сировини, включаючи вторинні матеріальні ресурси;

- максимального поєднання виробничих процесів та застосування в усіх галузях економіки безвідхідних і маловідходних технологій;

- запровадження економічних механізмів природокористування та охорони довкілля, які б стимулювали комплексне використання природних ресурсів і застосування ресурсо- та енергозберігаючих, безвідхідних (або маловідходних) технологічних процесів. Його впровадження в Україні в умовах переходу до умов сталого економічного розвитку сприятиме зменшенню негативного «антропотехногенного навантаження на природу», що дозволить зупинити зростання обсягів відходів, істотно знизити темпи споживання первинних природних ресурсів, насамперед, невідтворюваних і невідновлюваних, раціоналізувати природокористування і природоохорону.

Формування ефективної системи управління охороною довкілля неможливе без дослідження зарубіжного досвіду, тобто завдяки порівняльному аналізу даних стає можливим та достовірним виявлення специфічних особливостей та причин, які визначають вибір конкретних механізмів управління.

У зарубіжних країнах застосовують значний комплекс різноманітних економічних важелів та засобів регулювання, які є досить ефективними та дієвими. У результаті їх застосування підвищується значення стимулюючого впливу економічних інструментів екологічного регулювання на розвиток економіки [26].

Основними напрямами державної політики в сфері охорони навколишнього середовища Європейського Союзу, яка інтенсивно розвивається впродовж останніх тридцяти років, є: створення і підтримка організаційного та економічного механізмів охорони навколишнього середовища, захист екологічних прав. Останній зазначений напрямок є одним з найбільш вагомих

сучасних тенденцій розвитку екологічного законодавства і підсумком діяльності ЄС із вдосконалення якості навколишнього середовища і досягнення високого рівня її захисту [4].

ЄС у даний час є одним із світових лідерів у сфері міжнародного природоохоронного співробітництва. Захист навколишнього природного середовища став одним із пріоритетних напрямків діяльності ЄС поруч з іншими напрямками інтеграції. ЄС має широку компетенцію в області охорони навколишнього середовища, у цій сфері видається значна кількість загальноєвропейських нормативних актів.

Враховуючи окреслене, в нашому дослідженні щодо наближення іноземного досвіду до вітчизняного доцільно орієнтуватися на механізм державної політики в сфері охорони навколишнього середовища країнами Європейського Союзу.

Європейський вибір України обумовлений самим фактом цивілізаційної приналежності нашої держави до європейської спільноти та необхідністю її якнайшвидшої інтеграції до регіонального простору. Виходячи з цього, відносини з Європейським Союзом закріплені національним законодавством як пріоритетні напрями української зовнішньої політики.

Євроінтеграційний напрям України включає багато складових, серед яких важливе місце займає сфера охорони навколишнього природного середовища. Зараз цей аспект залишається поза увагою науковців і політиків, що є значною прогалиною, яка має бути усунена. Важливість цього завдання обумовлена невисоким пріоритетом екології у національній політиці, що має наслідком обмежене фінансування та виключеність із багатьох регіональних і світових процесів у цій площині.

Нині на шляху більш успішного зближення України та ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища постають наступні перепони. Основними з вище окреслених є:

1. Увага до державної політики в сфері природних ресурсів в Україні приділяється за «залишковим принципом», що як наслідок відображається як у політичних рішеннях, так і у фінансуванні її потреб.

2. Відсутність комплексного підходу в реалізації завдань у сфері охорони навколишнього середовища та зобов'язань у рамках двосторонніх відносин Україна – ЄС.

3. Низький рівень імплементації законодавства, планів, програм, стратегій, міжнародно-правових актів у сфері охорони навколишнього природного середовища.

4. Слабкість інституційного підходу в упровадженні багатьох екологічних пріоритетів, що актуалізує необхідність прийняття нового законодавства, а також широкого кола національних, регіональних та секторальних планів і програм.

5. Ускладнений доступ до інформації, включаючи екологічну, усунення громадськості від процесу обговорення та прийняття рішень [91].

Не менш важливим є завдання забезпечення доступу до інформації щодо навколишнього природного середовища та участі громадськості у процесі обговорення та прийняття рішень, а також необхідність та важливість виконання Конвенції про доступ до інформації (Орхуської конвенції). У цьому контексті необхідно:

– створити належний механізм реалізації права громадськості на участь у процесі прийняття рішень;

– сприяти в рамках виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» активному використанню державними структурами-носіями інформації інтернет-технологій і широкого кола соціальних медіа;

– удосконалювати правові рамки захисту персональних даних і комерційної таємниці з метою покращення доступу до екологічної інформації.

Права громадян на одержання інформаційних даних екологічного спрямування закріплено у низці нормативно-правових актів. Зокрема, статтю 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»

врегульовано право громадян на одержання у встановленому порядку повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища та його вплив на здоров'я населення; статтею 4 Закону України «Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань» закріплено інформацію про рівні опромінення людини та заходи захисту від впливу іонізуючих випромінювань у місцях їх проживання чи роботи; статтею 14 Закону України «Про відходи» визначено питання про безпеку об'єктів поводження з відходами [61].

Також доцільно більш детально зупинитися на виконанні Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (РКЗК) та Кіотського протоколу до неї.

Підтвердивши намір продовжити участь у Кіотському протоколі, Україна повинна ратифікувати поправки до Другого періоду зобов'язань цього протоколу, приєднатися до Дорожньої карти ЄС на шляху до конкурентної низьковуглецевої економіки та згідно з нею розпочати масштабну роботу з підготовки відповідної стратегії національного розвитку. У цьому напрямку буде корисним залучення експертів Європейського Союзу до роботи з підготовки законодавчої бази створення національного вуглецевого ринку з метою забезпечення можливості його з'єднання із Схемою торгівлі викидами ЄС [96].

Зрозуміло, що в цьому напрямку Україна повинна прийняти комплекс документів таких як: Національний план заходів з реалізації положень Рамкової конвенції, закону з урегулювання правовідносин у сфері зміни клімату, Національний і регіональний плани заходів з пом'якшення наслідків зміни клімату, правила, нормативи методик і порядків оформлення документів для отримання дозволів на викиди «парникових» газів, які вже прийнято в багатьох державах-сторонах РКЗК і Кіотського протоколу.

На жаль, у нашій країні поки, що мало уваги приділяється освітнім і просвітницьким заходам щодо боротьби з глобальними змінами клімату Землі, хоча досвід країн-членів ЄС свідчить про позитивні результати таких дій.

Запозичення і реалізація основних принципів державної політики ЄС в сфері охорони навколишнього середовища в Україні є нагальною потребою подальшого розвитку нашої держави на умовах сталості.

Отже, ефективний економічний механізм природокористування є необхідним у політиці кожної країни. Екологічна ефективність (результативність) екологічної політики завдяки використанню комплексу економічних механізмів полягає в наступному:

- підвищенні економічної результативності інструментів природокористування як регуляторів ефективності екологічної діяльності товаровиробників й споживачів та більш ефективного впровадження принципу «забруднювач та користувач платять повну ціну»;

- удосконаленні нормативно-правової бази щодо державної підтримки природоохоронної діяльності, включаючи розширення застосування ринкових механізмів у цій сфері та створення фінансового механізму залучення приватного капіталу в природоохоронну діяльність;

- забезпеченні стабільних джерел фінансування та розширенні бази фінансових ресурсів на здійснення природоохоронних заходів;

- збільшенні частки видатків на охорону навколишнього природного середовища у ВВП до оптимальних обсягів;

- підвищенні ефективності використання державних коштів на охорону навколишнього природного середовища;

- упорядкуванні та оптимізації системи державних видатків шляхом запровадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі, метою якого є встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання тощо [6].

Таким чином, в умовах стрімкого науково-технічного розвитку, коли у структурі економіки зростає питома вага промисловості, збільшується навантаження на природні екосистеми. Тому екологічні вимоги до природокористування, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки суспільства мають виконуватися незалежно

від форм власності, відомчої підпорядкованості та фінансових можливостей господарюючих суб'єктів. Для цього необхідно забезпечити ефективність і дієвість економічних регуляторів раціонального і збалансованого природокористування на державному рівні.

3.2. Формування нормативно-правового забезпечення державної політики в сфері природних ресурсів в Україні

Аналізуючи нормативно-правове забезпечення політики в сфері природних ресурсів в Україні та її оптимізаційні прийоми в умовах переходу до сталого розвитку потрібно розглянути необхідність деталізації основних нормативно-правових документів як інструментальної основи оптимізації державної політики в сфері природних ресурсів в Україні.

Визначальну роль у становленні та розвитку політики в сфері природних ресурсів в Україні відіграє Конституція України (статті 13, 16, 50, 92), якою визначається широке коло питань охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів [36].

Головним обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки, стале та невиснажливе природокористування, бережливе ставлення до навколишнього природного середовища. Руйнування природного середовища окреслюється як посягання на права людини, злочин проти довкілля та протиправне діяння. Право на здорове навколишнє природне середовище існування – одне з невід'ємних прав усіх громадян України [28].

Першим природоохоронним документом для нашої держави є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», в якому окреслено правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь й закріплено екологічні права громадян на:

- безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище;
- взяття участі в обговоренні проєктів законодавчих актів, а також матеріалів щодо розміщення, будівництва та реконструкції об'єктів, які можуть

негативно впливати на стан довкілля; участь у проведенні громадської екологічної експертизи;

– одержання повної і достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища та його вплив на здоров'я населення;

– подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян про відшкодування збитків, заподіяних здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє середовище та інші права.

Окресленим Законом визначено основні принципи охорони навколишнього природного середовища, серед яких:

– пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість дотримання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності;

– гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей;

– запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;

– екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій;

– збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів;

– науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук та прогнозування стану навколишнього природного середовища;

– обов'язковість проходження процедури оцінки впливу на довкілля [79].

Зазначеним Законом регламентуються встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та на утворення і розміщення відходів; екологічного податку, збору

за спеціальне використання води, збору за спеціальне використання лісових ресурсів, плати за користування надрами.

Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 № 2697-VIII визначено основну мету державної екологічної політики, що спрямована передусім на досягнення безпечного стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з необхідністю забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем [75].

Даним нормативним актом також визначено основні інструменти реалізації державної екологічної політики, серед яких:

– міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін, що надає можливість залучення до планування і реалізації політики усіх зацікавлених сторін;

– використання інформування та ефективної комунікації, що сприятимуть підвищенню рівня обізнаності громадськості про діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища;

– державне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, завдяки якому встановлюється науково обґрунтовані обмеження на використання природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища;

– стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля – надає змогу запобігти негативному впливу на навколишнє природне середовище;

– системи екологічного управління, екологічний аудит, екологічна сертифікація та маркування продукції – на основі чого підвищуються екологічна обґрунтованість і ефективність діяльності суб'єктів господарювання, покращуються екологічні характеристики продукції, встановлюються відповідність об'єктів екологічного аудиту вимогам

природоохоронного законодавства та вдосконалюються управління суб'єктами господарювання, що здійснюють екологічно небезпечну діяльність;

- екологічний облік, який забезпечить виявлення, реєстрацію, узагальнення, зберігання, оброблення та підготовку релевантної інформації про діяльність підприємства в природоохоронній сфері;

- технічне регулювання та облік у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки – надасть змогу впровадити науково обґрунтовані та безпечні для навколишнього природного середовища і здоров'я населення вимоги до процесів, товарів та послуг, які відповідатимуть європейським нормам та вимогам;

- законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке адаптоване до законодавства Європейського Союзу, – спрямоване передусім на досягнення національних пріоритетів та забезпечення його наближення до відповідних директив Європейського Союзу;

- актуалізація освіти в інтересах збалансованого (сталого) розвитку – встановлює методологічні основи та запроваджує безперервну екологічну освіту [75].

Наближення меж Європейського Союзу до кордонів України та проголошення нашою країною стратегічного курсу європейської інтеграції та підписання Угоди про асоціацію з ЄС актуалізує проблему її взаємовідносин з цим інтеграційним об'єднанням, вимагає визначення найбільш ефективної стратегії і тактики співпраці України та Євроспільноти, в тому числі в екологічній сфері.

Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 № 2697-VIII, що набрав чинності 31.03.2019, для виходу України на міжнародні та європейські ринки передбачено здійснення наступних заходів, що гарантують впровадження міжнародних стандартів управління довкіллям:

– нанесення екологічного маркування продукції, інтеграція інформатизації в сферу охорони довкілля та використання природних ресурсів, створення національної багаторівневої інфраструктури управління геоекологічними даними та загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації;

– створення умов для подальшого забезпечення розвитку екологічної мережі, створення репрезентативної та ефективно керованої системи територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі за рахунок екологічного відновлення порушених, засолених і деградованих ґрунтів а також розширення заповідних територій для збереження їх природного стану;

– запровадження розвитку екосистемних послуг з метою створення можливості для сталого розвитку суспільства та екосистеми. Біологічне різноманіття України, яке надає екосистемні послуги, до 2030 року повинно бути збереженим, оціненим і відповідним чином відновленим;

– розробка нормативно-правових актів для забезпечення розвитку транспортної та телекомунікаційної інфраструктури, будівництва об'єктів відновлюваної енергетики з урахуванням потреб міграції та вільного пересування тварин;

– напрацювання правової бази та умов для реалізації державної політики у сфері зміни клімату, запобігання подальшої деградації земель та опустелювання, зокрема шляхом ощадливого використання водних ресурсів і впровадження науково, екологічно та економічно обґрунтованих підходів до проведення меліоративних робіт;

– забезпечення умов для декарбонізації енергетичного сектору, активного впровадження технологій енергозбереження та підвищення енергоефективності, збільшення виробництва енергії за рахунок відновлювальних та альтернативних джерел, впровадження найкращих наявних низьковуглецевих, ресурсозберігаючих технологій виробництва, а також сучасних будівельних технологій з тепло- та енергозбереження, що спрямовані

на істотне зменшення обсягів викидів парникових газів та забруднюючих речовин в атмосферне повітря, а також скидання забруднюючих речовин у водойми;

– врахування при плануванні територіального розширення міст та інших населених пунктів можливості збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень, та відповідність вимогам адаптації до змін клімату при їх розбудові;

– вирішення нагального питання щодо накопичення твердих побутових відходів вирішуватиметься шляхом мінімізації їх утворення, забезпечення максимального використання ресурсоемних відходів, а проблема утилізації небезпечних відходів вирішуватиметься шляхом вдосконалення технологічних процесів та побудови високотехнологічних комплексів для їх утилізації [75].

Схваленням Стратегії Україною виконано головне зобов'язання в довгільній галузі в рамках реалізації пріоритетів Порядку денного Асоціації Україна – Європейський Союз.

Принципово важливим є завдання із стабілізації екологічної ситуації шляхом закріплення змін у системі державного управління, які відбулися шляхом реформування системи державного екологічного управління, впровадження європейських екологічних норм і стандартів, удосконалення систем екологічного обліку та контролю, втілення фінансово-економічних механізмів стимулювання екологічно орієнтованих структурних перетворень в економіці, введення механізмів стимулювання підприємств до енергоефективності, впровадження електронного урядування, поширення екологічних знань, а також підвищення екологічної свідомості суспільства, інформатизація сфери охорони навколишнього природного середовища та природокористування усіх рівнів [20].

Основними рушійними силами цього процесу мають стати:

– розробка Національної концепції політики сталого споживання таваробництва;

- імплементація ідеології «зеленої» економіки, впровадження та розвитку більш чистих виробництв, «найкращих доступних технологій» в секторальній політиці;
- визначення критеріїв екологізації споживчої політики в структурі пріоритетів сучасної секторальної політики України;
- формування свідомого менталітету еколого-збалансованого споживання та виробництва;
- активізація дієвих важелів переходу до сталого споживання та виробництва через запровадження інструментів екологічного аудиту, сертифікації, маркування тощо [26].

Характеризуючи структурну і змістовну відповідність законодавчої складової державної політики в сфері природних ресурсів в Україні відповідному законодавству Європейського Союзу, потрібно відзначити, що ні за одним з цих компонентів належної відповідності не простежується: кількість законодавчих актів в ЄС в кілька разів перевищує їх кількість в Україні, й додатково до більшості таких законодавчих актів в ЄС існує значна кількість додатків, дотримання вимог яких є обов'язковим. Структури екологічного законодавства України і ЄС істотно відрізняються одна від однієї, а їх порівняльний аналіз вказує на певні недоліки структури українського законодавства, а саме: відсутність таких розділів, як: управління відходами, контроль за промисловим забрудненням і управління ризиком, хімічні речовини і генетично модифіковані організми, шум від машин і механізмів, які існують в структурі законодавства ЄС [96].

Тому головними сферами, в яких необхідно здійснити зближення екологічного законодавства України із законодавством, закріпленим в природоохоронних директивах і нормативно-правових актах ЄС, є (Рис. 3.1):

Сфери, в яких необхідно здійснити зближення екологічного законодавства України із законодавством ЄС

Горизонтальне законодавство (оцінка дії на оточуючу середовище, екологічна інформація).	захоронення відходів, особливі відходи (відходи нафтопродуктів, пакувальних матеріалів, акумулятори, активний мул, відпрацьовані змащувальні масла, батареї), небезпечні відходи (транспортування, експорт,	Якість атмосферного повітря (викиди стаціонарних і мобільних джерел, стандарти якості повітря, контроль продукції (озоноруйнуючі речовини, продаж і використання небезпечних хімічних речовин).
Якість води (міські стічні води (побутові, промислові), водна політика, поверхневі води (води для купання і рибальства), підземні води, питна вода.	Жива природа (природне середовище існування дикої флори і фауни (птахи, захист лісів від атмосферних забруднень і пожеж), торгівля видами диких рослин і тварин.	Контроль промислового забруднення, контроль ризику від аварій (інтегроване запобігання викидів, скидань і відходів, контроль промислового ризику, екологічна безпека, система екологічного менеджменту і аудиту, контроль продукції (екологічне маркування).
Хімічні речовини і генетично модифіковані організми, використання генетично модифікованих організмів, контроль продукції, транспортування, експорт, імпорт небезпечних речовин.	Рівень шуму (транспортні засоби, машини, механізми, прилади і будівельна техніка.	Ядерна безпека і радіаційний захист (стандарти безпеки (охорона здоров'я персоналу і населення), транспортування радіоактивних речовин і відходів, контроль продовольства

Рис. 3.1 – Сфери, в яких необхідно здійснити зближення екологічного законодавства України із законодавством ЄС (розроблено на основі [96])

До першочергових дій щодо гармонізації екологічного законодавства України до вимог Європейського Союзу необхідно віднести наступні:

- розробка та затвердження нових нормативно-правових актів, зокрема про зони надзвичайних екологічних ситуацій, екологічне страхування, рибне господарство, рослинний світ, екологічна (природно-техногенна) безпека; рекреаційні зони, курортні, лікувально-оздоровчі зони і зони з особливими умовами природокористування; Екологічного кодексу, законів про екологічну інформацію, екологічну освіту;

- внесення змін і доповнень до законів України: «Про охорону навколишнього природного середовища» [79], «Про тваринний світ» [86], «Про природно-заповідний фонд України» [81], «Про екологічний аудит» [65],

а також в Лісовий кодекс України [49], Водний кодекс України [13], Кодекс України про надра [33], Земельний кодекс України [27];

– підготовка нормативно-правових актів, які затверджує Кабінет Міністрів України, а саме: Правила відшкодування збитків, заподіяних порушеннями екологічного законодавства, Положення про екологічний контроль, Положення про екологічний аудит, Положення про екологічне ліцензування, Положення про сертифікацію екологічно небезпечної продукції, Порядок видачі дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, Порядок встановлення лімітів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, рівнів шкідливого біологічного і фізичного впливу, Порядок ведення рибного господарства і здійснення рибальства, Порядок і нормативи платні за спеціальне використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду та інші;

– розробка і затвердження нормативно-правових актів спеціально уповноважених державних органів управління в сфері охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів, зокрема, Правил ввезення до України і вивозу за його межі об'єктів тваринного світу, Правил відшкодування збитків, заподіяних порушеннями законодавства про охорону навколишнього природного середовища, інших актів відповідно змінам в законодавстві України;

– внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення [32], Кримінального кодексу України [44], кодексу Цивільного захисту [34];

– внесення змін і доповнень до діючих законів, які визначають статус центральних і місцевих органів державної виконавчої влади в сфері охорони навколишнього середовища і використання природних ресурсів, регламентують здійснення підприємницької, інвестиційної, інноваційної, науково-технічної діяльності, проектування, містобудування, виробництво і реалізацію сільськогосподарської продукції, розвиток транспорту, зв'язку та інших видів діяльності, здатних негативно впливати на стан навколишнього середовища, а

також законів про розмежування функцій спеціально уповноважених органів державного контролю в сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки.

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС передбачено запровадження принципу розширеної відповідальності виробника в Україні протягом п'яти років, що передбачає в тому числі прийняття законодавчих рішень, щодо відповідальності підприємців за утилізацією упаковки, в якій знаходиться їх продукція. До речі, така система розширеної відповідальності виробника успішно функціонує в 27 країнах ЄС [96].

Саме тому в Україні необхідно запровадити принцип, за яким підприємець нестиме відповідальність за утилізацією упаковки, в якій знаходиться його продукція. Адже на сьогодні в Україні діє принцип, по якому підприємства не несуть відповідальності за утилізацію використаної упаковки, в якій знаходиться їхня продукція, що загрожує екологічній безпеці країни в довгостроковій перспективі. Для цього доцільно терміново прийняти розроблений законопроект «Про упаковку та відходи упаковки», яким передбачається створення системи роздільного збирання, комплексної переробки та утилізації відходів упаковки. Згідно із запропонованим проектом для збирання та утилізації відходів мають бути створені спеціальні акредитовані компанії, з якими підприємства укладатимуть договори щодо утилізації.

Метою створення організації розширеної відповідальності виробників є реалізація практичного впровадження системи роздільного збирання відходів упаковки на засадах розширення відповідальності виробника шляхом впровадження організації розширеної відповідальності виробників, що дозволить реалізувати наступні заходи (Рис. 3.2.):

Рис. 3.2 – Реалізація заходів організації розширеної відповідальності виробників (розроблено на основі [14])

В цілому, слід зазначити, що за оцінками експертів, адаптація екологічного законодавства України до стандартів Європейського Союзу може коштувати 50–100 млрд євро [91].

Тому важливим напрямом формування державної політики в сфері природних ресурсів в Україні в сучасних умовах є формування чіткої та прозорої програми адаптації екологічного законодавства з визначенням не тільки періодів і напрямів її реалізації, а також джерел фінансування і центрів відповідальності за належне використання виділених коштів.

Співпраця України з Європейським Союзом у сфері правового регулювання охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки повинно здійснюватися шляхом

створення гармонізованої з європейською правовою, нормативно-методичною і організаційною базою, яка має відповідати вимогам національної і загальноєвропейської екологічної безпеки. Також адаптація законодавчої складової державної політики в сфері природних ресурсів в Україні до стандартів Європейського Союзу повинна здійснюватися у напрямі корегування існуючих, розробки і затвердження нових екологічних норм природокористування (щодо надр, ґрунтів, води, повітря, рослинності, тваринного світу та ін.), а також нормативно-правових актів щодо державного контролю за станом навколишнього середовища, діяльністю господарюючих суб'єктів та населення [16].

Згідно зі світовою практикою та законодавством Європейського Союзу технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки безпосередньо пов'язане з механізмами державного економічного стимулювання впровадження технологій більш чистого виробництва та поліпшення екологічних показників продукції протягом її життєвого циклу.

Наразі найбільш актуальною є адаптація української системи технічного регулювання «Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища» до норм ЄС щодо охорони атмосферного повітря; якості питної води, стічних та поверхневих вод; контролю виробництва, торгівлі та використання хімікатів, задля захисту довкілля та здоров'я людей від «хімічних» ризиків. При цьому в основу євроінтеграційних прагнень України мають бути закладені процеси зближення українського законодавства із законодавством Європейського Союзу, що вимагає дотримання відповідних екологічних вимог, гармонізації у сфері правового регулювання охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. При цьому на позитивні зрушення в державній політиці в сфері природних ресурсів в Україні можливо розраховувати тільки в умовах партнерства усіх зацікавлених сторін (уряду, центральних органів виконавчої влади, місцевих органів влади,

громадськості, бізнесу, науки, освіти), а саме в питаннях переходу України до збалансованого розвитку, розробки та впровадження в Україні моделі «зеленої економіки», шляхом побудови якої вже тривалий час йдуть країни Європейського Союзу.

В процесі впровадження збалансованого розвитку потрібно орієнтуватися на практичну реалізацію принципу загальної, але диференційованої відповідальності. При цьому міжнародні зобов'язання у сфері охорони навколишнього середовища повинні фактично реалізуватися на внутрішньодержавному рівні, а міжнародно-правові норми мають бути враховані в національній нормативно-правовій складовій механізми формування і реалізації державної політики в сфері природних ресурсів.

Отже, на міждержавному рівні державна політика з охорони навколишнього природного середовища України повинна формуватись та реалізовуватись через зміцнення двосторонніх та багатосторонніх зв'язків з країнами-членами ЄС на основі вдосконалення існуючої законодавчої бази. Необхідно більш активно на національному рівні ініціювати нові форми співпраці з країнами ЄС, що дозволять акумулювати як зовнішні, так і внутрішні резерви України для збереження, відтворення, збалансованого управління довкіллям та вирішення екологічних проблем.

3.3. Перспективи (сучасні тенденції) розвитку вітчизняної державної політики в сфері природних ресурсів в Україні

Забезпечення сприятливого навколишнього середовища є однією із умов сталого економічного розвитку держави. Виходячи із цього, формування ефективного інструментарію забезпечення переходу України до умов сталого розвитку передбачає розроблення основних концептуальних конструкцій, підходів та напрямків, які б слугували утвердженню ситуації сталості, екологічної модернізації та екологічній безпеці. Це передбачає тактичне вирішення питань ефективної переробки, утилізації виробництва та споживання, запровадження всіх процедур процесу переробки відходів у

матеріал, який можна використовувати повторно (рециклінгу), вироблення зеленої енергетики [14].

У зв'язку з цим актуалізуються питання посилення державного впливу на регулювання процесів пов'язаних із підвищенням екологічної сталості територій шляхом збільшення обсягів переробки відходів як на центральному, так і на регіональному рівні публічного управління. Такий підхід свідчить про доцільність розвитку як горизонтальних, так і вертикальних зв'язків між суб'єктами забезпечення охорони навколишнього середовища, вдосконалення нормативно-правового забезпечення політики в сфері природних ресурсів та переходу держави до умов сталого екологічного розвитку.

До найважливіших передумов переходу України на модель сталого розвитку на національному та регіональному рівнях варто віднести:

- ефективне та екологічно безпечне функціонування економіки, що дасть можливість досягти вищих показників життєвого рівня населення, цілеспрямовано розв'язувати соціальні та ресурсо-екологічні проблеми розвитку суспільства;

- раціональне використання, збереження і відтворення природних ресурсів, всебічна охорона навколишнього природного середовища, як найголовніших передумов забезпечення ресурсо-екологічної безпеки нинішнього та майбутніх поколінь, підтримання у біосфері екологічної рівноваги, а отже, чистого і здорового довкілля;

- стабілізація демографічної ситуації та чисельності населення і встановлення у суспільстві принципів соціальної справедливості, тобто створення системи правових гарантій та ефективної демографічної політики для досягнення економічного, соціального та екологічного благополуччя кожної сім'ї;

- розширення масштабів міжнародного співробітництва у сфері ефективного розв'язання ресурсо-екологічних проблем і завдань сталого розвитку, підвищення його результативності та ефективності, застосування в

національній економіці сучасних світових досягнень науково-технологічного і соціально-екологічного прогресу [16].

З огляду на це більшість вітчизняних експертів наголошують на необхідності розробки інструментальної бази щодо забезпечення переходу України до умов сталого економічного розвитку шляхом здійснення «широкомасштабної реконструкції та модернізації всієї застарілої і відсталої матеріально-технічної бази суспільного виробництва з урахуванням ресурсо-екологічних вимог, факторів, критеріїв, стандартів та обмежень, запровадження на основі застосування екологічно безпечних технологій, безвідхідних або маловідходних замкнутих виробничих циклів, які дають можливість комплексно використовувати мінерально-сировинні ресурси та звести до мінімуму викиди забруднюючих речовин у довкілля або й повністю утилізувати їх [35].

Враховуючи вище зазначене, перехід України до умов сталого економічного розвитку стає можливим шляхом вирішення відповідних екологічних питань, серед яких:

- розробка очисних споруд нового покоління, методів очищення шкідливих викидів і стоків;
- запровадження результативних заходів з екологізації технологічних процесів, ресурсозберігаючих та екологічно безпечних видів техніки і технології, способів організації виробництва, форм господарювання тощо [50].

Окреслений підхід доводить пріоритетність державної політики в сфері природних ресурсів у всіх галузях і сферах економіки шляхом реалізації природоохоронних, екологічно безпечних та ресурсозберігаючих технологій, як структурної складової зміцнення інвестиційного та інноваційного потенціалу України.

Отже, першочерговими завданнями для України на етапі забезпечення її переходу до умов сталого економічного розвитку має стати подолання ресурсно-екологічної кризи та оздоровлення навколишнього природного

середовища шляхом врахування групи основоположних факторів, які визначають результативність її виконання. До таких факторів слід віднести:

- розвиток економічного і науково-технічного потенціалу держави шляхом вдосконалення техніко-технологічних процесів, впровадження принципово нових екологічно безпечних засобів виробництва, будівництва та реконструкції очисних споруд, застосування прогресивних способів і методів очищення відходів виробництва тощо;

- підвищення показників виробництва та якості вітчизняного екологічного обладнання, екологічно безпечних технічних засобів і технологій, що стало б інструментом для розширення та вкладення інвестування у природоохоронні програми й екологічні заходи, вдосконалення природокористування, спрямування на поліпшення відтворення природних ресурсів, запровадження екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій;

- оздоровлення природи і переведення економіки на модель сталого розвитку шляхом застосування принципово нового макроекономічного механізму регулювання соціально-економічних процесів у державі для розв'язання ресурсо-екологічних проблем, а також нових підходів і методів оцінки економічної ефективності витрат на ці заходи;

- запровадження комплексного підходу у вирішенні завдань раціоналізації природокористування та охорони природи, використання ресурсів і умов довкілля, їх охорони, збереження та відтворення, спрямованого на врегулювання якості навколишнього середовища як надзвичайно важливої передумови переходу на моделі сталого розвитку економіки [17].

Відповідно до Стратегії сталого розвитку України до 2030 року стратегічне бачення сталого розвитку України ґрунтується на забезпеченні національних інтересів та виконанні міжнародних зобов'язань України щодо переходу до сталого розвитку, що передбачає: подолання дисбалансів в економічній, соціальній та екологічній сферах; трансформацію економічної діяльності, перехід на засади «зеленої економіки»; побудову мирного та

безпечного, соціально згуртованого суспільства з належним врядуванням та інклюзивними інституціями; забезпечення партнерської взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, науки, освіти та організацій громадянського суспільства; повну зайнятість населення; високий рівень науки, освіти та охорони здоров'я; підтримання довкілля в належному стані, який забезпечуватиме якісне життя та благополуччя теперішнього і майбутніх поколінь; децентралізацію та впровадження регіональної політики, яка передбачає гармонійне поєднання загальнонаціональних і регіональних інтересів; збереження національних культурних цінностей і традицій [1].

З огляду на це первинним механізмом забезпечення переходу України до умов сталого економічного розвитку, на нашу думку, має виступати запровадження механізмів ресурсо-екологічного прогнозування. Методологічна й технологічна доцільність його запровадження в умовах забезпечення переходу України до умов сталого економічного розвитку зумовлена низкою факторів, серед яких: нарощування масштабів використання природних ресурсів, промислового та агропромислового виробництва й викидів в атмосферу та природні водойми, істотне погіршення якості навколишнього природного середовища під впливом надмірних негативних антропогенних навантажень, його деградацією у деяких регіонах тощо [16].

Виходячи із цього, прогнозування стану навколишнього середовища та його змін в Україні дозволить здійснити об'єктивне обстеження особливостей розвитку промислового та агропромислового виробництва й на цій основі визначити рівень технічної оснащеності та можливості переведення галузей економіки на еколого безпечні технології.

Це свідчить про те, що запровадження прогностичної методики у сфері забезпечення екологічного розвитку України, збереження та відновлення навколишнього середовища дозволить ідентифікувати показники впливу екологобезпечних й енергозберігаючих технологій і технічних засобів на антропоцентричні процеси в державі.

На цій основі стане можливим розроблення відповідних інструментів належного реагування на вплив промислових та агропромислових відходів і викидів на якість довкілля, на відтворювальні, відновлювальні й асиміляційні процеси у природі і здоров'я людини; запровадження нових біотехнологічних методів очищення стічних вод, підготовки питної води та вилучення з промислових й агропромислових стоків цінних речовин і компонентів [35].

Зважаючи на це, більшість вітчизняних вчених оптимізаційний інструмент переходу України до умов сталого економічного розвитку вбачають у формуванні принципово нового еколого-економічного мислення як найважливішої передумови успішного переходу до цивілізованих ринкових відносин та переведення національної економіки на модель сталого розвитку [23].

У контексті аналізу основних механізмів забезпечення переходу України до умов сталого екологічного розвитку доцільно окрему увагу приділити запровадженню екологічної політики на регіональному рівні. Її функціональним призначенням має виступати забезпечення раціонального природокористування та мінімізація негативного впливу на екологічні об'єкти при здійсненні антропогенної діяльності на регіональному рівні [9].

Виходячи із цього, йдеться про розширення функціональних повноважень екологічної політики на регіональному рівні, що передбачає її оптимізаційну спроможність:

- визначати та ранжувати за пріоритетністю місцеві екологічні проблеми шляхом аналізу накопиченої інформації та визначення пріоритетів;
- окреслювати найефективніші шляхи прийняття рішень з урахуванням першочерговості відповідальності муніципалітету за вирішення екологічних проблем;
- знаходити маловитратні та економічно ефективні рішення, спрямовані на охорону довкілля та підвищення рівня екологічної безпеки шляхом удосконалення управлінської практики, запобігання забрудненню, мінімізації відходів і підвищення економічної ефективності;

- підвищувати обмін інформацією між муніципалітетами з метою вдосконалення процесу прийняття рішень у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів;
- створювати механізми участі громадськості і промислових підприємств під час розроблення та впровадження місцевої екологічної політики;
- інформувати мешканців громади та залучати їх до процесу прийняття рішень [25].

Це свідчить про те, що результативність реалізації екологічної політики на регіональному Україні в умовах переходу до сталого розвитку базується на оптимальному поєднанні децентралізаційних прийомів з економічно ефективними заходами щодо розвитку екологічної сфери держави.

Одним із механізмів забезпечення переходу України до умов сталого екологічного розвитку є запровадження провідного європейського досвіду екологічної політики й відповідних екологічних програм, головною ідеєю якого є інтеграція екологічної політики в політику державного управління, зокрема, на місцевому рівні. У цьому відношенні йдеться про забезпечення відповідності якості навколишнього середовища України єдиним міжнародним стандартам. Це безпосередньо обумовлено тим, що управління природокористування не може відбуватись ідентично на різноманітних територіях, оскільки екологічні проблеми, як правило, виникають та розв'язуються спочатку на локальному рівні, а вже потім виходять на більш загальний рівень (регіон, країна, планета) [14].

Досвід екологічної політики провідних держав є цінним у розробленні оптимізаційних пріоритетів її реалізації в Україні, виходячи із врахування її спрямування на:

- визначення стратегічних напрямів сталого розвитку територій з оптимальним використанням природних ресурсів в умовах збереження довкілля;
- комплексне використання природних ресурсів;

– впровадження нових екологічних технологій, які виключають шкідливі відходи шляхом застосування біологічних засобів очищення водоймищ та біологічних засобів боротьби із сільськогосподарськими шкідниками, а також упровадженням нових енергоефективних програм;

– проведення досліджень та упровадження новітніх наукових розробок з метою сприяння вирішенню і ресурсо- та енергозбереженню;

– вироблення узгодженої стратегії в екологічній галузі, що відповідає об'єктивним потребам суспільства [96].

У межах аналізу основних механізмів забезпечення переходу України до умов сталого екологічного розвитку окрему увагу варто приділити механізмам забезпечення екологічної безпеки держави як стратегічної умови сталого розвитку, яка здійснюється на трьох рівнях: глобальному, регіональному та національному. Важлива роль у процесі забезпечення екологічної безпеки України належить запровадженню «Концепції сталого розвитку України», яка б передбачала запровадження рамкових вимог щодо запровадження відповідних інструментів, які б слугували покращенню навколишнього середовища та умов життєдіяльності населення. Інструментальна доцільність запровадження такої концепції зумовлена низкою об'єктивних факторів, які характеризують сучасний екологічний стан в Україні.

У контексті аналізу оптимізаційних механізмів забезпечення переходу України до умов сталого розвитку окрему увагу також варто приділити запровадженню стратегічно орієнтованої державної екологічної політики, спрямованої на створення та збереження сприятливих умов навколишнього природного середовища. Її оптимізаційними складовими має виступати: підвищення якості життя і поліпшення здоров'я населення, підтримання екологічної рівноваги на території відповідно до прийнятих міжнародних правових екологічних вимог, а також національних і локальних нормативно-правих актів. Запровадження такого оптимізаційного підходу в Україні передбачає зміцнення паритетності екологічної відповідальності між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства за стан екологічної

ситуації в державі. Це тим самим дозволить розподілити екологічну відповідальність між державою (включаючи муніципальний рівень), підприємницьким сектором, некомерційними структурами та конкретними людьми, які одноособово здійснюють відповідний вплив на розгортання екологічної ситуації в державі [14].

Отже, здійснений нами аналіз основних механізмів забезпечення переходу України до умов сталого економічного розвитку дозволив охарактеризувати завдання, передумови, фактори, інструментальну базу вирішення економічних питань забезпечення переходу України на модель сталого розвитку на національному та регіональному рівнях. Наведено основні прийоми оптимізації механізмів переходу України до умов сталого економічного розвитку, серед яких запровадження: екологічної політики на регіональному рівні; провідного європейського досвіду екологічної політики; «Концепції сталого розвитку України»; реалізації стратегічно орієнтованої державної екологічної політики.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В кваліфікаційній магістерській роботі згідно до поставленої мети проведено аналіз державної політики у сфері природних ресурсів в Україні та запропоновано напрямки підвищення рівня ефективності державної політики у сфері природних ресурсів, формування та оптимізації нормативно-правового забезпечення, втілення економічних засад природокористування.

1. З метою розгляду першого завдання кваліфікаційної роботи розкрито сутність та зміст державної політики в сфері природних ресурсів в Україні. Визначено, що державною політикою у сфері природних ресурсів в Україні є сукупність заходів, що здійснюються державою та спрямовані на охорону навколишнього природного середовища, збереження і відновлення природних ресурсів, запровадження екологічно чистих технологій, розвитку природоохоронної освіти і виховання, забезпечення оптимальних умов природокористування. Отже, державна політика у сфері природних ресурсів повинна базуватися на стабільній системі законодавства, актів, нормативів, але ця система, особливо у перехідний період має бути гнучкою, тобто мати здатність швидко реагувати на зміни навколишніх компонентів, пристосовуватися до змін занадто складного середовища.

2. З метою виконання наступного завдання поставленого при написанні кваліфікаційної роботи охарактеризовано основні моделі втілення державної політики в сфері природних ресурсів в Україні. Аналіз екологічної ситуації в форматі соціально-економічної і політичної ситуації в Україні дозволяє виокремити п'ять основних моделей реалізації державної екологічної політики та виходу з екологічної кризи таких, як:

технологічна модель – передбачає вдосконалення технологій природокористування і охорони навколишнього середовища;

економічна модель – впливає на розвиток і вдосконалення економічного механізму державного управління у сфері державної екологічної безпеки;

адміністративно-правова модель – застосовуються заходи адміністративного припинення та заходів юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, зупинення, припинення діяльності підприємств, що порушують природоохоронне законодавство;

еколого-освітня модель – підвищення рівня екологічної культури через екологічну освіту, виховання та інформування);

міжнародно-правова модель – підвищення гармонізації екологічних міжнародних відносин, інтеграцію в міжнародні організації на шляху подолання екологічної кризи як однієї з глобальних світових проблем сучасного людства.

Також під час виконання даного завдання з'ясовано, що в країнах Європи виокремлюють наступні моделі втілення політики в сфері природних ресурсів: актуально-ресурсна; споживацька (утилітарна), громадсько-партнерська; формально-інституційна, кожна з яких має свої характеристики, притаманні їй в залежності від соціально-економічних процесів.

Таким чином, використовуючи моделі держава забезпечує збереження природних ресурсів, впроваджує ефективну політику розбудови природоохоронних галузей, які в подальшому слугуватимуть задоволенню потреб національної економіки. Це безпосередньо впливає на ефективність управління природними ресурсами, налагодження конструктивних міжнародних зв'язків у напрямку реалізації відповідних екологічних проєктів, які слугують результативною умовою цивілізаційного розвитку.

3. З метою виконання наступного завдання поставленого при написанні кваліфікаційної роботи визначено фактори впливу на становлення вітчизняної державної політики в сфері природних ресурсів, що в залежності від їх походження поділяються на:

національні – сукупність цілеспрямованої діяльності держави (економічної, соціальної, інноваційної тощо), її структур та інститутів орієнтованих на раціональне використання, збереження та відновлення ресурсів

країни, а також на формування або підтримку певного ставлення громадськості до природних ресурсів країни;

міжнародні – регулюють взаємовідносини держави з іншими державами або міжнародними інститутами та компаніями у відповідності з йогопріоритетами, цінностями, цілями та принципами щодо використання, збереження та відновлення навколишнього середовища.

В довгостроковому плані стан навколишнього середовища в державі характеризується аномальним рівнем техногенних навантажень на земельні, водні, біотичні, мінерально-сировинні ресурси, а також зростаючим впливом наслідків глобальних змін клімату включаючи потепління, збільшення інтенсивності опадів.

Отже, екологічні проблеми та невідкладність їх вирішення вимагає зміни екологічних уявлень громадян, дослідження екологічної свідомості та факторів впливу на неї. Формування в суспільстві екологічних цінностей та підвищення екологічної свідомості населення є важливим завданням державної екологічної політики.

4. З метою виконання наступного завдання поставленого при написанні кваліфікаційної роботи досліджено стратегічні цілі та інструменти реалізації державної політики в сфері природних ресурсів в Україні, що закрілені Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697–VIII та є пріоритетними напрямки концепції просторового розвитку, що ґрунтуються на відповідних аналітичних показниках. Досягнення цілей державної політики в сфері природних ресурсів планується втілювати двома етапами:

– до 2025 року стабілізувати екологічну ситуацію шляхом закріплення змін у системі державного управління, що відбулися завдяки реформуванню системи державного екологічного управління, впровадження європейських екологічних норм і стандартів, удосконалення систем екологічного обліку та контролю, впровадження фінансово-економічних механізмів стимулювання екологічно орієнтованих структурних перетворень в економіці, впровадження

механізмів стимулювання підприємств до енергоефективності, впровадження електронного урядування, поширення екологічних знань, а також підвищення екологічної свідомості суспільства, інформатизації сфери охорони навколишнього природного середовища та природокористування усіх рівнів;

– до 2030 року досягнути рівноваги між соціально-економічними потребами та завданнями у сфері збереження навколишнього природного середовища, забезпечення розвитку екологічно ефективного партнерства між державою, суб'єктами господарювання та громадськістю, сталого низьковуглецевого розвитку, який стане додатковим стимулом соціально-економічного розвитку України.

Основними інструментами реалізації державної екологічної політики є:

- 1) міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін;
- 2) інформування та комунікація;
- 3) державне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- 4) стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля;
- 5) системи екологічного управління, екологічний аудит, екологічна сертифікація та маркування продукції;
- 6) екологічний облік;
- 7) технічне регулювання та облік у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки;
- 8) законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища, що наближене до законодавства Європейського Союзу;
- 9) освіта в інтересах збалансованого (сталого) розвитку;
- 10) економічні та фінансові механізми, зокрема екологічна модернізація промислових підприємств;
- 11) комплексний моніторинг стану навколишнього природного середовища і нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного

середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

12) міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Зважаючи на вище означене розроблений документ орієнтований та наближений до європейських екологічних стандартів, а також середньострокових пріоритетів дій уряду.

5. З метою виконання п'ятого завдання поставленого при написанні кваліфікаційної магістерської роботи проведено аналіз загальнодержавного та регіонального аспектів державної політики в сфері природних ресурсів в Україні. Суть та зміст політики в сфері природних ресурсів необхідно розглядати крізь призму більш широкого поняття – регіональної політики. В той же час, зміщуючи акценти економічних реформ у регіони, держава не повинна знімати з себе відповідальність за їхній соціально-економічний та екологічний стан. В такому випадку постає проблема пошуку компромісу між регіональними інтересами держави і місцевими інтересами регіону

Аналіз державної екологічної політики на регіональному рівні та проблем її реалізації показав, що стан навколишнього природного середовища у Полтавській області залишається відносно стабільним і у порівнянні з більшістю інших областей України доволі прийнятним. Проте є ряд недоліків та проблем у екологічній сфері, які безпосередньо залежать від регіональної екологічної політики, а саме: органами місцевої виконавчої влади та органами місцевого самоврядування не здійснюється ряд заходів щодо поліпшення екологічного стану регіону, часто не виконуються або ігноруються прямі обов'язки та повноваження в екологічній сфері що викладені в основних нормативно-правових актах. В роботі до вагомих екологічних проблем віднесено низький рівень фінансування екологічних програм та заходів.

Як видно із досліджень проведених в роботі, страхування екологічних ризиків в Україні, а також в області, не набуло поширення. З причин такого становища можна виділити, насамперед, законодавчі. Рівень нормативно-

правового забезпечення недостатній. Юридичні гарантії відшкодування збитків, завданих забрудненням довкілля та зниження якості природних ресурсів не забезпечені повністю.

При розробці політики в сфері природних ресурсів на рівні регіону доцільно враховувати еколого-економічні особливості природних територій. Тобто потрібно орієнтуватися на певну методологічну відмінність та доцільність врахування типологічних особливостей функціонування районів при розробленні відповідних стратегій екологічного розвитку держави. Оскільки природні території в старопромислових регіонах традиційно мають комплекс складних екологічних та соціальних проблем, які необхідно негайно вирішувати для запобігання подальшого погіршення умов проживання населення і деградації навколишнього середовища.

Отже, державна політика в сфері природних ресурсів при розробленні та реалізації відповідного адміністративного інструментарію повинна базуватися на специфічних екологічних та соціальних умовах регіону, стані його природного середовища, демографічній ситуації. До функцій такої політики належать: регулювання використання природних ресурсів місцевого значення; упровадження економічного механізму природокористування; здійснення моніторингу та обліку об'єктів природокористування і забруднення довкілля; здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства; розробка програм упровадження природоохоронних заходів, визначення та реалізація інвестиційної політики; інформування населення та зацікавлених підприємств, установ, організацій з екологічних питань.

6. З метою виконання шостого завдання поставленого при написанні кваліфікаційної магістерської роботи досліджено стан євроінтеграційних процесів у сфері природних ресурсів. Актуальними питаннями в даному напрямку перш за все є: оцінка впливу на довкілля та видача дозволів на природокористування, з врахуванням при їх розгляді та підготовці до видачі всіх компонентів довкілля, замість ізольованого їх розгляду, та всіх видів антропогенних впливів на їх стан, джерелами яких є всі галузі виробництва.

В Україні процес включення політики в сфері природних ресурсів доцільно розглядати як постійне і послідовне запровадження правових, економічних, технічних, технологічних і управлінських рішень, які дають можливість підвищувати ефективність використання природних ресурсів, поліпшувати чи зберігати якість довкілля. Природно-ресурсний потенціал України є частиною загальноєвропейських природних багатств, його збереження і відродження потрібно розглядати у рамках загальноєвропейських пріоритетів суспільного розвитку.

Серед основних євроінтеграційних орієнтирів формування екологічної політики в Україні потрібно виокремити: по-перше, адаптацію і приведення національного екологічного законодавства до європейських стандартів; по-друге, впровадження європейського досвіду застосування інноваційних механізмів реалізації екологічної політики (економічні інструменти, екологічний менеджмент, екологічний моніторинг і аудит, екологічні стандарти, електронне екологічне урядування тощо); по-третє, міжсекторне соціальне партнерство як інструмент реалізації екологічної політики на загальнодержавному і на регіональному рівнях; по-четверте, децентралізацію управління в екологічній сфері.

Реалізація екологічної політики потребує ефективного функціонування системи екологічного законодавства, спрямованого на досягнення національних пріоритетів. Основними вимогами до такого законодавства є його відповідність Конституції України, наближення до відповідних директив Європейського Союзу (ЄС), забезпечення впровадження та імплементації міжнародних екологічних угод, стороною яких виступає Україна. Таке законодавство повинно сприяти ефективному застосуванню відповідних економічних і організаційноуправлінських інструментів для стимулювання впровадження екологічних технологій, розв'язанню екологічних проблем на регіональному рівні.

7. Під час вирішення сьомого завдання кваліфікаційної роботи визначено економічні засади (механізми) природокористування та охорони довкілля в

державі. Недостатньо сформована економічна система України призвела до нераціонального використання природних ресурсів і надмірного споживання енергії. У системі державного та регіонального управління не було створено заохочувальних інструментів до збереження і заощадливого використання природних ресурсів, переважала орієнтація на екстенсивне виробництво та нарощування валових показників. Низький рівень екологічної свідомості суспільства спричинив деградацію довкілля України, забруднення поверхневих і підземних вод, повітря та земель, нагромадження у великих обсягах шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва. Зважаючи на це актуального значення набувають налагодження оптимальних взаємозв'язків між економікою і навколишнім природним середовищем, задоволенням потреб суспільства та захистом довкілля. Вихід із екологічної кризи, що триває в Україні, можливий через екологічне оновлення устаткування, інфраструктури виробництва, реформування системи управління охороною навколишнього природного середовища, удосконалення законодавчого та економічного механізмів регулювання природоохоронної діяльності, використання природних ресурсів та їх відходів. Первинним механізмом забезпечення переходу України до умов сталого економічного розвитку, на нашу думку, має стати втілення механізмів ресурсо-екологічного прогнозування.

8. Під час вирішення передостаннього завдання кваліфікаційної роботи було враховано актуальність теми наближення меж Європейського Союзу до кордонів України. Європейські екологічні норми і стандарти мають стати основою для розвитку екологічно ефективного партнерства між державою, суб'єктами господарювання та громадськістю.

Співпраця України з Європейським Союзом у сфері правового регулювання охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки повинно здійснюватися шляхом створення гармонізованої з європейською правовою, нормативно-методичною і організаційною базою, яка має відповідати вимогам національної і загальноєвропейської екологічної безпеки. При цьому адаптація законодавчої

складової державної екологічної політики України до стандартів Європейського Союзу повинна здійснюватися у напрямі коректування існуючих, розробки і затвердження нових екологічних норм природокористування (щодо надр, ґрунтів, води, повітря, рослинності, тваринного світу та ін.), а також нормативно-правових актів щодо державного контролю за станом навколишнього середовища, діяльністю господарюючих суб'єктів та населення.

Пропонується віднести до дій щодо гармонізації екологічного законодавства України до вимог Європейського наступні позиції:

- розробка і затвердження нових законів, зокрема про зони надзвичайних екологічних ситуацій, екологічне страхування, рибне господарство, рослинний світ, екологічна (природно-техногенна) безпека; рекреаційні зони, курортні, лікувально-оздоровчі зони і зони з особливими умовами природокористування; Екологічного кодексу, законів про екологічну інформацію, екологічну освіту;

- внесення змін і доповнень до законів України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Про природно-заповідний фонд України», «Про екологічний аудит», а також в Лісовий кодекс України, Водний кодекс України, Кодекс України про надра, Земельний кодекс України;

- підготовка нормативно-правових актів, які затверджує Кабінет Міністрів України, а саме: Правила відшкодування збитків, заподіяних порушеннями екологічного законодавства, Положення про екологічний контроль, Положення про екологічний аудит, Положення про екологічне ліцензування, Положення про сертифікацію екологічно небезпечної продукції, Порядок встановлення лімітів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, рівнів шкідливого біологічного і фізичного впливу, Порядок ведення рибного господарства і здійснення рибальства, Порядок і нормативи платні за спеціальне використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду та ін.;

– розробка і затвердження нормативно-правових актів спеціально уповноважених державних органів управління в сфері охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів, зокрема, Правил ввезення до України і вивозу за його межі об'єктів тваринного світу, Правил відшкодування збитків, заподіяних порушеннями законодавства про охорону навколишнього природного середовища, інших актів відповідно змінам в законодавстві України;

– внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема шляхом підвищення штрафних санкцій за екологічні правопорушення;

– внесення змін і доповнень до діючих законів, які визначають статус центральних і місцевих органів державної виконавчої влади в сфері охорони навколишнього середовища і використання природних ресурсів, регламентують здійснення підприємницької, інвестиційної, інноваційної, науково-технічної діяльності, проектування, містобудування, виробництво і реалізацію сільськогосподарської продукції, розвиток транспорту, зв'язку та інших видів діяльності, здатних негативно впливати на стан навколишнього середовища, а також законів про розмежування функцій спеціально уповноважених органів державного контролю в сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки.

Отже, на міждержавному рівні державна політика у сфері природних ресурсів в Україні повинна формуватись та реалізовуватись через зміцнення двосторонніх та багатосторонніх зв'язків з країнами-членами ЄС на основі вдосконалення існуючої законодавчої бази. Необхідно більш активно на національному рівні ініціювати нові форми співпраці з країнами ЄС, що дозволять мобілізувати як зовнішні, так і внутрішні резерви України для збереження, відтворення, збалансованого управління довкіллям та вирішення екологічних проблем.

9. Під час вирішення останнього завдання кваліфікаційної роботи варто звернути увагу на досвід екологічної політики провідних держав, що є цінним у

розробленні оптимізаційних пріоритетів її реалізації в Україні, виходячи із врахування її спрямування на:

- визначення стратегічних напрямів сталого розвитку територій з оптимальним використанням природних ресурсів в умовах збереження довкілля;
- комплексне використання природних ресурсів;
- впровадження нових екологічних технологій, які виключають шкідливі відходи шляхом застосування біологічних засобів очищення водоймищ та біологічних засобів боротьби із сільськогосподарськими шкідниками, а також упровадженням нових енергоефективних програм;
- проведення досліджень та упровадження новітніх наукових розробок з метою сприяння вирішенню і ресурсо- та енергозбереження;
- вироблення узгодженої стратегії в екологічній галузі, що відповідає об'єктивним потребам суспільства.

У межах аналізу основних механізмів забезпечення переходу України до умов сталого екологічного розвитку окрему увагу варто приділити механізмам забезпечення екологічної безпеки держави як стратегічної умови сталого розвитку, яка здійснюється на трьох рівнях: глобальному, регіональному та національному. Важлива роль у процесі забезпечення екологічної безпеки України належить запровадженню «Концепції сталого розвитку України», яка б передбачала запровадження рамкових вимог щодо запровадження відповідних інструментів, які б слугували покращенню навколишнього середовища та умов життєдіяльності населення. Інструментальна доцільність запровадження такої концепції зумовлена низкою об'єктивних факторів, які характеризують сучасний екологічний стан в Україні.

У контексті аналізу оптимізаційних механізмів забезпечення переходу України до умов сталого розвитку окрему увагу також варто приділити запровадженню стратегічно орієнтованої державної екологічної політики, спрямованої на створення та збереження сприятливих умов навколишнього

природного середовища. Її оптимізаційними складовими має виступати: підвищення якості життя і поліпшення здоров'я населення, підтримання екологічної рівноваги на території відповідно до прийнятих міжнародних правових екологічних вимог, а також національних і локальних нормативно-правих актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року : Аналітична доповідь. Київ : Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 84 с.
2. Анісімова Г. В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства в контексті природно-правової доктрини : автореф. на здобуття д-ра. ю. н. : 12:00:06 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 45 с.
3. Балусєва О. В. Методологія управління сталим розвитком міста на еколого-економічних засадах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.06. Дніпропетровськ, 2014. 36 с.
4. Балусєва О. В., Кумачова А. С. Особливості комплексної державної політики розвитку «зеленої» економіки в Україні в умовах системних змін. Інвестиції: практика та досвід. 2016. №24. С. 130–135.
5. Балусєва О. В., Кумачова А. С. Проблеми та перспективи залучення приватних інвестицій у «зелені» проекти на сучасному етапі. Економіко-культурологічне позиціонування України в світовому глобалізованому просторі: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (14–15 лютого 2016 року). Кошице, Академічне товариство ім. М. Балудянського, 2016. С. 14–16.
6. Балюк Г. Проблеми законодавчої регламентації та реалізації в Україні екологічної складової концепції сталого розвитку / Г. Балюк // Право України. – 2017. – № 2. – 312 с.
7. Балюк Г. Проблеми законодавчої регламентації та реалізації в Україні екологічної складової концепції сталого розвитку / Г. Балюк // Право України. – 2015. – № 2. – С. 85–94.

8. Бобровський А. Л. Екологічна оцінка та екологічна експертиза : [Підручник для студ. вищих навч. закладів]. / А. Л. Бобровський. – Рівне : 2015. – 527 с.
9. Буканов Г.М. Формування та реалізація державної екологічної політики на регіональному рівні : автореф. на здобуття д-ра. держ. упр. : 25:00:02 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2021. 43 с.
10. В Україні планують запровадити принцип забруднювач платить : [Електронний ресурс]. – Режим доступу у: <http://www.epravda.com.ua/news/2014/08/15/483344/>.
11. Взаємодія громадськості з органами державної влади в екологічній сфері: оцінка сучасного стану: Аналітична записка [Електронний ресурс] / Г. О. Палій. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1435/>
12. Висновки робочої групи щодо стану відповідності законодавства України у сфері якості атмосферного повітря вимогам права ЄС у сфері охорони довкілля [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://www.zhiva-planeta.org.ua/upload/stan-vidpovidnosti-zakonodavstva-ukraini-u-sferi-yakosti-atmosfernogo-povitrya.pdf>.
13. Водний кодекс України : від 6 червня 1995 р. № 213/95-ВР [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : . – 1995. – № 24. – Ст. 189.
14. Гаєвський І. В. Механізми формування та реалізації державної екологічної політики в умовах сталого розвитку : дис. на здобуття к. держ. упр. : 25:00:02 / Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. Київ, 2020. 222 с.
15. Галушкіна Т. П. Економіка природокористування : навч. посіб. Харків : Бурун Книга, 2009. 479 с.
16. Головка А.Л. Теоретико-правові засади природоохоронної діяльності : дис. на здобуття д-ра. філософ. : 081 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 289 с.

17. Губський Б. В. Внутрішні і зовнішні фактори економічної безпеки України. Проблеми забезпечення економічної безпеки і сталого розвитку України: матер. круглого столу / Відп. ред. Пирожков С. І, Губський Б. В., Сухоруков А. І. К.: НІУРВ, 2018. С.17-18.
18. Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://sfd.archives.gov.ua/page4.html>.
19. Державні санітарні правила охорони атмосферного повітря населених місць (від забруднення хімічними та біологічними речовинами) : затверджених наказом МОЗ від 09 липня 1997 р. № 201 [Електронний ресурс] / Урядовий кур'єр. – 1997. – № 84.
20. Джигирей В. С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: [Навчальний посібник]. / В. С. Джигирей. – К.: Т-во Знання :, КОО, 2017. – 422 с.
21. Діяльність ДУ «Держгрунтохорона» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Інституту охорони ґрунтів України. – Режим доступу: <http://www.ioгу.gov.ua/pro-du-derzhgruntohorona/dijalnist/>
22. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети : [Монографія]. / М. І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2016. – С.17.
23. Екологічне право України : [Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х. : Право, 2015. – 37с.
24. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605-р [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80>.
25. Заржицький О. С. Правові аспекти регіональної екологічної політики : монографія. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2013. 489 с.

26. Заржицький О.С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти) : [Монографія] / О.С. Заржицький. – Д. : Національний гірничий університет, 2018. – 200 с.
27. Земельний кодекс України : від 25 жовтня 2001 року № 2768-III [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр>.
28. Зеркалов Д. В. Екологічна безпека та охорона довкілля : [Підручник] / Д. В. Зеркалов. – К. : Основа, 2016. – 517 с.
29. Зеркалов Д. В. Проблеми екології сталого розвитку : [Монографія]. / Д.В. Зеркалов. – К.: Основа, 2019. – 430 с.
30. Ільїн А. Альтернативна енергетика України: сонце, вітер і вода [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/353701/alternatyvna-energetyka-ukrayiny-sontse-viter-i-voda>.
31. Качинський А. Б., Хміль Г. А. Екологічна безпека України: аналіз, прогноз, оцінка та державна політика. К: НІСД, 2017. С.4-29 .
32. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс від 07 грудня 1984 року № 8073-Х [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
33. Кодекс України про надра : від 27 липня 1994 р. № 133/94-ВР [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр>.
34. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс від 02 жовтня 2012 року № 5403VI [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/5403-17>.
35. Коломенов О.М. Формування та реалізація державної екологічної політики України : автореф. на здобуття к. держ. упр. : 25:00:02 / Національний університет цивільного захисту України, 2014. 23 с.
36. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] / Офіційний

- сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page>.
37. Концепція загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.09.2004 № 675-р [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/675-2004-%D1%80>.
38. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 № 932-р [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2017-%D1%80>.
39. Концепція створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 № 825-р [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/825-2018-%D1%80#Text>
40. Коробко М. Перша Всеукраїнська конференція екологічної громадськості: влада не спрацьовує з громадськістю для подолання екологічної кризи. Погляд громадськості: Екологічна політика в Україні. Матеріали Першої всеукраїнської конференції екологічної громадськості (Київ, 15-16 грудня 2018 р.). К.: Інфотерра, 2018. С. 277
41. Костицький В. В. Екологічне право України : [Підручник]. / В. В. Костицький. – Дрогобич : Коло, 2018. – 360 с.
42. Кравченко С. М. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища : [Підручник] / С. М. Кравченко. А. О Андрусевич. Дж. Бонайн; під заг. ред. С. М. Кравченко. – Л. : 2019. – 336 с.
43. Кременчуцький міський екологічний бюлетень Світ довкілля : [Електронний ресурс] / – Кременчук : 2015. випуск №31 вересень. – 36 с.

- Режим доступу: <https://www.kremen.gov.ua/downloadtmp/cloud/590915-11-25-16-52-56-740.pdf>.
44. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
45. Крисаченко В.С., Хилько М.І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. К.: Знання України, 2014. – 598 с.
46. Крук В.Ю. Екологічна політика України: сучасний стан та перспективи розвитку (регіональний аспект). Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. ОРІДУ. 2016. Вип. 2(26). С. 264- 270.
47. Кумачова А. С. Щодо питання імплементації угоди з ЄС в контексті формування державної політики розвитку «зеленої» економіки в Україні. Україна та ЄС: можливості та перспективи співпраці : збірник матеріалів, доповідей Інтернет-конференції в рамках проекту «Кафедра Жана Моне «Аналіз та застосування європейського досвіду демократії та належного врядування в Україні», 18–19 травня 2017 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2017. С. 138–141.
48. Кумачова А.С. Механізми формування та реалізації державної політики розвитку «зеленої» економіки в Україні України : дис. на здобуття к. держ. упр. : 25:00:01 / дис. на здобуття к. держ. упр. : 25:00:02 / Донський державний університет управління Міністерства освіти і науки України. Маріуполь, 2019. 275 с.
49. Лісовий кодекс України : від 21 січня 1994 р. № 3852-ХІІ [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.
50. Малиш Н. А. Макроекономічний механізм формування та реалізації державної екологічної політики України : автореф. на здобуття д-ра. держ. упр. : 25:00:02 / Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2011. 38 с.

51. Малишко М. Конституційні основи екологічного права та їх місце в екологічній правовій системі / М. Малишко // Право України. – 2017. – № 2. – С. 44–51.
52. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України : дані щодо зміни клімату та озонового шару / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://mepr.gov.ua/timeline/Zmina-klimatu-ta-ozonoviy-shar>.
53. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 № 820-р [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80>.
54. Олійник Я. Б. Основи екології : [Підручник]. / Я. Б. Олійник. – К. : Знання. 2012. – 558 с.
55. Островерх О. О. Природоохоронне законодавство та охорона праці : [Конспект лекцій] / О. О. Островерх. Т. М. Ковалевська. – Х. : НУЦЗУ. 2011 – 162 с.
56. Перга Т. Ю. Глобальна екологічна політика та Україна : [Монографія]. / Тетяна Юріївна Перга. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. – 288 с.
57. Перелік видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1147 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF>.
58. Порядок затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11.05.2011 № 560 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2011-%D0%BF>.

59. Порядок планування та фінансування природоохоронних заходів, затверджений наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 12.06.2015 № 194, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 18.08.2015 за № 994/27439 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0994-15>.
60. Про аквакультуру : Закон України від 18 вересня 2012 р. № 5293-VI [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5293-17>.
61. Про відходи : Закон України від 05 березня 1998 року № 187/98-ВР [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр>
62. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів. у тому числі на місцевому рівні : Закон України [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5456-17>
63. Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 963-IV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15>.
64. Про екологічне страхування : Проект Закону України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13685&pf35401=26220>
65. Про екологічний аудит : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1862-IV / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15>.
66. Про екологічну мережу : Закон України від 24 червня 2004 року № 1864-IV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>.

67. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24 лютого 1994 року № 4004-XII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.
68. Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами : Закон України від 14 вересня 2000 року № 1947-III [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1947-14>.
69. Про затвердження переліку найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2001 р. № 1598 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1598-2001-п>.
70. Про затвердження плану першочергових заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу на 2010 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.05.2010 № 1073 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1073-2010-р>
71. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13 липня 2000 року № 1908-III [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1908-14>.
72. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 02 лютого 2000 року № 1478-XIV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>.
73. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 року [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

74. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18 січня 2000 року № 2245-III [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2245-14>.
75. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України №2818-VI [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.
76. Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки : Постанова Верховної Ради України № 188/98-ВР від 05 березня 1998 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/188/98-вр>.
77. Про охорону атмосферного повітря : Закон України № 2707-XII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>.
78. Про охорону земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.
79. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України №1264-XII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
80. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 27 лютого 1991 року № 791а-XII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12>.
81. Про природно-заповідний фонд України : Закон України № 2456-XII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

82. Про ратифікацію Рамкової угоди між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств : Закон України від 03.09.2008 № 360-VI [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/360-17>.
83. Про регулювання містобудівної діяльності : Закону України [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>.
84. Про рослинний світ : Закон України від 09 квітня 1999 року № 591-XIV / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/591-14>.
85. Про статус і соціальний захист громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28 лютого 1991 року № 796-XII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12>.
86. Про тваринний світ : Закон України від 13 лютого 2001 року № 2894-III [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>.
87. Публікація документів Державної Служби Статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnav_ser_u.htm.
88. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Полтавській області у 2019 році [Електронний ресурс] / Міністерство екології та природних ресурсів України. – К. : 2015. – Режим доступу: www.menr.gov.ua/dopovidi/regionalni.
89. Сахаєв В.Г. Економіка природокористування: пошуки і перспективи // Природний камертон. Серія: Природа. Людина. Суспільство.2003. № 1. – С. 24–26.
90. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

91. Тішкова Н.Л. Реформування державного управління охороною навколишнього середовища в контексті Європейської інтеграції України : дис. на здобуття к. держ. упр. : 25:00:01 / : дис. на здобуття д-ра. держ. упр. : 25:00:02 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2021. 43 с.
92. Троцька М. В. Природні ресурси як об'єкти загальнодержавного та місцевого значення [Електронний ресурс] / М. В. Троцька // Право та інноваційне суспільство : електрон. наук. вид. – 2016. – №1 (6). – С. 51-59. –Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Trotska6.pdf>.
93. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
94. Федунь О., Зінько І. Європейський вектор трансформації екологічної політики в Україні [Електронний ресурс] / Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини. 2014. Випуск 35. С. 10-20.
95. Хвесик М. А. Формування моделі управління природними ресурсами в ринкових умовах господарювання : [Монографія]. / М. А. Хвесик. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2019. – 304 с.
96. Шабардіна Ю. В. Екологічна політика Європейського Союзу в контексті посилення інтеграційних процесів в Україні [Електронний ресурс] / Ю. В. Шабардіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – (Вип. 3). – С. 576-579. – Режим доступу:<http://global-national.in.ua/archive/3-2015/119.pdf>
97. Шевчук В. Я. Політика енергоефективного розвитку і зміни клімату : [Монографія]. / В.Я.Шевчук, Н.Р.Малишева, Т.Т.Ковальчук та ін. // За ред. В.Я.Шевчука. – К. : ЦП Компринт : 2016. – 218 с.
98. Шуміло О. М. Екологічне право України. Особлива частина : [навч. посіб]. / О. М. Шуміло. І. В. Бригадир. В. А. Зуєв та ін.; МВС

України. Харк. нац. університет внутр. справ. – Харків : ХНУВС. 2014. – 386 с.

99. Юрченко Л. І. Екологічна політика як врахування складних взаємин екологічної культури і екологічної безпеки / Л.І. Юрченко // Мультиверсум. Філософський альманах : Зб. наук. пр. — К., 2018. — Вип. 70. — С. 192-200.

ДОДАТКИ

Додаток А

Наукові праці автора за темою кваліфікаційної магістерської роботи

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Азербайджанський державний економічний університет (UNEC)
Білостоцький технологічний університет (Польща)
ISMA University (Латвійська республіка)
University North (Хорватія)
Varna Free University «Chernorizets Hrabar» (Болгарія)
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України
Західноукраїнський національний університет
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
Херсонський національний технічний університет
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ
Матеріали VIII Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет-конференції
за міжнародною участю
29 квітня 2021 року**

Полтава
2021

УДК 35.073:34(477)
О64

Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу
Національного університету
імені Юрія Кондратюка заборонено

Редакційна колегія:

М. І. Лахижа, д. держ. упр., професор;
В. В. Гришко, д.е.н., професор;
І. О. Кульчій, к. держ. упр., доцент.

Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні: Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції за міжнародною участю, 29 квітня 2021 р. – Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. – 196 с.

У збірнику матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції за міжнародною участю розглядаються теоретичні та правові аспекти модернізації публічного управління України з урахуванням іноземного досвіду, шляхи та методи оптимізації діяльності органів влади на регіональному рівні, іноземний досвід впровадження сучасних систем та методів управління в діяльність органів влади, організаційні та фінансові аспекти забезпечення діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, розвиток лідерства в публічному управлінні, підготовка та підвищення кваліфікації кадрів державної служби та служби в органах місцевого самоврядування.

Розрахований на фахівців публічного управління, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, викладачів, слухачів та студентів.

УДК 35.073:34(477)

*Матеріали друкуються мовами оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів
відповідають автори.*

ЗМІСТ

**СЕКЦІЯ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВІ АСПЕКТИ
МОДЕРНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

<i>Andonova, Kremena Georgieva, Bankova, Ivanka Todorova,</i> REGULATORY CONDITIONS FOR OVERCOMING DISSONANCES IN TERRITORIAL DEVELOPMENT PLANNING	10
<i>Бакуменко Валерій Данилович, Красноруцький Олексій Олександрович, Попов Сергій Афанасійович,</i> ЕКСПЕРТНА АНАЛІТИКА В ПРОЦЕСАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	13
<i>Бондарєв Владислав Віталійович,</i> ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТА ГІБРИДНИХ ВІЙН НА ПУБЛІЧНУ ПОЛІТИКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.....	14
<i>Бутенко Михайло Іванович,</i> ЗАВДАННЯ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ	16
<i>Вошко Інна Василівна,</i> РІЗНОМАНІТТЯ ПІДХОДІВ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	19
<i>Гарянін Олександр Олександрович</i> МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА	22
<i>Данілова Лариса Володимирівна,</i> СУЧАСНИЙ ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: АДАПТАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	25
<i>Демченко Володимир Миколайович,</i> ЛОГІЧНІСТЬ ДЕРЖАВНИЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У МОВНОНАЦІОНАЛЬНІЙ СФЕРІ.....	28
<i>Дракохруст Тетяна Вікторівна</i> ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	30
<i>Дурман Олена Леонідівна Шелегон Елеонора Вікторівна</i> ДЕРЖАВНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: НОРМАТИВНО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	32
<i>Жуковська Аліна Юрївна</i> ІНКЛЮЗИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	34

Продовження додатку А 1

Задорожний Володимир Петрович, МОДЕЛІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ: ДОСВІД НІДЕРЛАНДІВ.....	37
Коршечко Наталія Леонідівна ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ	39
Кириченко Тетяна Станіславівна ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ЕПІДЕМІЇ ВІЛ/СНІДУ В УКРАЇНІ.....	41
Лахижа Микола Іванович, ДОСВІД ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇН: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	44
Ломакіна Тетяна Анатоліївна ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД РЕФОРМИ ПУБЛІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	46
Лопушинський Іван Петрович, ПОЗБАВЛЕННЯ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ НЕВЛАСТИВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК МЕХАНІЗМ ДЕКОНЦЕНТРАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	48
Матюшенко Олексій Володимирович, СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ В УКРАЇНІ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ.....	50
Пасічна Ірина Олександрівна, ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	52
Писарєва Ольга Сергіївна УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	54
Пічка Олена Павлівна, ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ.....	56
Прокопенко Леонід Львович, Кульчій Інна Олексіївна, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНІВ ВЛАДИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	58
Рингач Наталія Олександрівна, ПАНДЕМІЯ, РІК ДРУГИЙ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	60
Руденко Ольга Мстиславівна, Мирошниченко Аліна Іванівна ФУНКЦІОНАЛЬНІ СКЛАДОВІ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	63

3. Реформа сфери соціальних послуг в умовах децентралізації [Електронний ресурс]: офіційний портал «Децентралізація»/ загальна інформація – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/social.html> – Назва з екрану.

4. Про соціальні послуги: Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019 [Електронний ресурс]: офіційний вебпортал Верховної Ради України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text.html> – Назва з екрану.

Пічка Олена Павлівна,
головний спеціаліст відділу фінансово-економічної роботи,
юридичного та кадрового забезпечення
Департаменту екології та природних ресурсів
Полтавської обласної державної адміністрації
ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДО
АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ

В Україні постійно здійснюється реформування та вдосконалення антикорупційного законодавства разом із законодавством про державну службу. Незважаючи на стрімке реформування державної служби, у діяльності її органів існують певні питання, що потребують застосування інших нових рішень та підходів. Таким чином, беручи до уваги ці чинники, а також зважаючи на постійні зміни у чинному законодавстві України, питання щодо притягнення державних службовців до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, є досить актуальним.

Притягнення державних службовців до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією в наукових працях досліджувала значна кількість учених, серед яких – В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, Е.Ф. Демський, О.В. Лега, В.О. Негодченко, С.В. Ківалов, І.М. Пахомов, А.О. Селіванова, Ю.М. Старілов, В.К. Шкарупа, В.В. Щербак та інші.

Здійснивши аналіз особливої частини КУпАП можна дійти висновку, що самостійними спеціальними суб'єктами адміністративних правопорушень, державні службовці Кодексом майже не розглядаються, оскільки в основному в більшості складів адміністративних правопорушень, що можуть бути здійснені останніми у зв'язку з їх спеціальним правовим статусом, суб'єктами правопорушень КУпАП визначає посадових осіб.

Продовження додатку А 1

З позицій логічного аналізу вищезазначені терміни перетинаються, тобто частина державних службовців одночасно є посадовими особами, у той же час далеко не всі посадові особи є державними службовцями і навпаки, не всі державні службовці є посадовими особами [3].

Таким чином, можна зазначити, що в переважній більшості випадків, при встановленні адміністративної відповідальності державних службовців для характеристики суб'єктів подібних правопорушень КУпАП використовує узагальнений термін посадова особа, а не більш вузький – державний службовець.

Згідно із статтею 14 КУпАП, посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, зв'язані з недотриманням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких належить до їх службових обов'язків» [1].

Отже, адміністративній відповідальності підлягає посадова особа в разі вчинення нею саме адміністративного правопорушення у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням своїх службових обов'язків. Службові обов'язки державних службовців публічного характеру, і відповідно встановлюються законодавством про державну службу. Встановлено, що невиконання (неналежне виконання) цивільним службовцям своїх службових обов'язків може спричинити не тільки адміністративну, а й кримінальну, дисциплінарну і матеріальну відповідальність [4].

Притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, має наступні наслідки: автоматичне внесення особи, притягнутої до адміністративної відповідальності, до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; припинення та трирічна заборона на зайняття посад державної служби у разі притягнення до адміністративної відповідальності працюючого державного службовця (пункт 3 частини першої статті 84 Закону України «Про державну службу»); обмеження щодо вступу на державну службу осіб, які притягалися до адміністративного стягнення, протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили (пункт 5 частини другої статті 19 Закону України «Про державну службу») [2].

Таким чином, притягнення державних службовців до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією, врегульовується нормами Кодексу України про адміністративні

Продовження додатку А 1

правопорушення та Закону України «Про запобігання корупції». Адміністративній відповідальності підлягає посадова особа в разі вчинення нею саме адміністративного правопорушення у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням своїх службових обов'язків. Відомості стосовно осіб, притягнених до адміністративної відповідальності, автоматично вносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. На державних службовців протягом трьох років з дня набрання рішенням суду законної сили поширюються обмеження щодо вступу на державну службу.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X (із змінами від 17.03.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/80731-10>.
2. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII (із змінами від 06.03.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
3. Надежденко А.О. Сутність адміністративної відповідальності державних службовців / А.О. Надежденко, Д.В. Оробченко. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/35.pdf.
4. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. С. 141.

Прокопенко Леонід Львович,

доктор наук з державного управління, професор,

ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Кульчій Інна Олексіївна,

**Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка», доцент кафедри публічного
управління, адміністрування та права, кандидат наук з
державного управління**

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНІВ ВЛАДИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Глобальна інформатизація стрімко прискорила інтегративні процеси у світовому масштабі з їх позитивними й негативними впливами на всі держави і нації. Цивілізація увійшла в інформаційний етап свого розвитку, при якому технологічна система та енергетична база трансформуються в нову техно- та

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Координаційний центр з надання правової допомоги
Регіональний центр з надання безоплатної вторинної
правової допомоги у Полтавській області
Всеукраїнська асоціація об'єднаних територіальних громад
Новий болгарський університет
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Полтавська державна аграрна академія
Полтавський регіональний центр підвищення кваліфікації

АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

**Матеріали VI Всеукраїнської за міжнародною участю
науково-практичної конференції
17 листопада 2021 року**

УДК 340.11 (477) : 341.1
А28

Редакційна колегія:

І.Є.Криницький, д.ю.н., професор;
М. І. Лахижа, д. держ. упр., професор;
В.М. Божко, д.ю.н., доцент;

Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти : матеріали VI Всеукраїнської за міжнародною участю науково-практичної конференції (м. Полтава, 17 листопада 2021 року).
Полтава, 2021. 260 с.

Матеріали VI Всеукраїнської за міжнародною участю науково-практичної конференції висвітлюють теоретичні та практичні аспекти проблем адаптації правової системи України до права Європейського Союзу.

Збірник розрахований на юристів, фахівців державного управління, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, викладачів, слухачів та студентів.

УДК 340.11 (477) : 341.1

*Матеріали друкуються мовами оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.*

*Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу
Полтавського юридичного інституту Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого заборонено*

© Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, 2021

ЗМІСТ

ПАНЕЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ТА МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	11
<i>Прокопенко Леонід Львович,</i> ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС	11
<i>Anakina Tetiana Mykolayivna,</i> SOLIDARITY AS THE PRINCIPLE OF THE EU MIGRATION LAW.....	14
<i>Ivanka Bankova,</i> PECULIARITIES OF CONFLICTS IN ORGANIZATIONS ACCORDING TO THEIR FUNCTIONAL SIGNIFICANCE	17
<i>Білоусов Микола Сергійович,</i> ПОНЯТТЯ ДІТЕЙ-МІГРАНТІВ БЕЗ СУПРОВОДУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ).....	21
<i>Бойко Ірина Володимирівна,</i> «ЛИШЕ ОДИН РАЗ» ЯК ПРИНЦИП АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ.....	24
<i>Гонділ Валентина Вікторівна,</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДБОРУ НА ПУБЛІЧНУ СЛУЖБУ В КРАЇНАХ ЄС ТА УКРАЇНІ	26
<i>Варушка Юлія Анатоліївна,</i> <i>Долинська Марія Степанівна,</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НОТАРІАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	31
<i>Козаченко Анатолій Іванович,</i> ВИТОКИ ТА ДЖЕРЕЛА УКРАЇНСЬКОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ТРАДИЦІЇ.....	34
<i>Кондратєнкова Ірина Володимирівна,</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИКА ПРАВОВОГО І ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ: ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	36
<i>Константий Олександр Володимирович,</i> ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ	39
<i>Купченя Лідія Іванівна,</i> ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС.....	41

Міщенко Катерина Семенівна, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ДО ПИТАНЬ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	44
Носков Олексій Миколайович, АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ІНТЕГРАЦІЇ.....	46
Полич Валерія Павлівна, ЄВРОПЕЙСЬКА ЕКОЛОГІЧНА АГЕНЦІЯ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЄС	49
Сениця Тетяна Володимирівна, «СІМЕЙНА ВІДПУСТКА» ЧОЛОВІКІВ У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	52
Сидоренко Анна Сергіївна, ВАКЦИНАЦІЯ ПРОТИ COVID-19 ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ: НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ.....	54
Трегубенко Галина Петрівна, Пічка Олена Павлівна, ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ АДАПТАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС.....	58
Чериченко Ганна Анатоліївна, АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ДОКУМЕНТУВАННЯ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	61
Черницька Валентина Василівна, АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ОКРЕМІ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	64
ПАНЕЛЬ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ.....	
Баранов Олександр Олександрович, Бондаренко Ірина Дмитрівна, ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ: ЗМІНА ПАРАДИГМИ У ПРАВОСУДДІ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	67
Черчатий Олександр Іванович, ПАРТНЕРСТВО СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ З ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ: НОВІ ФОРМИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОВАДЖЕННЯ.....	72
Барило Юлія Віталіївна, ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ – НОВИЙ ПІДХІД РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНЕ НЕПОВНОЛІТНІМИ	79

Трегубенко Галина Петрівна,

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка» старший викладач кафедри публічного управління,
адміністрування та права*

Пічка Олена Павлівна,

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка», здобувач освітнього ступеня «магістр»;
Департамент екології та природних ресурсів Полтавської обласної
державної адміністрації, головний спеціаліст відділу бухгалтерського
обліку, економіки природокористування, управління персоналом
та правового забезпечення*

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ АДАПТАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС

У сучасний період інтеграції нашої держави у русло демократичних процесів світового розвитку та адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що є пріоритетним напрямком української зовнішньої політики, істотного значення набуває правове забезпечення конституційних прав людини і громадянина, серед яких особливе місце займають екологічні права.

Статтею 3 Конституції України встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь, і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Життя громадян знаходиться в прямій залежності від навколишнього природного середовища, адже поза ним людина існувати не може. Саме тому одним з основних обов'язків держави є забезпечення реалізації громадянами їх фундаментальних прав – екологічних, тобто таких, які виникають під час взаємодії людини з природою.

Важливе місце в процесі забезпечення вказаних прав належить органам державної влади та їх посадовим особам як суб'єктам державно-владної та виконавчо-розпорядчої діяльності. Крім права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, є важливими також право на вільний доступ до інформації про стан природного довкілля і про якість продуктів харчування, і права власності на природні ресурси. Дані права закріплені в статтях 13 і 50 Конституції України [1]. Право власності на природні ресурси є основою для виникнення інших екологічних прав, у тому числі таких важливих, як право використання природних ресурсів. Таким чином інститут природокористування, який взаємопов'язаний з матеріальною сферою життя і процесом створення матеріальних благ суспільства, виявляється похідним від екологічних прав громадян, зокрема, від права власності на природні ресурси.

Екологічні права є суб'єктивними, тобто такими, що належать не лише всім громадянам, але й кожному з них окремо, дають їх власникам широкі й реальні можливості для відповідних дій у сфері взаємодії людини та природи.

Таким чином, під екологічними правами громадян необхідно розуміти закріплену в законодавстві та гарантовану правом сукупність юридичних можливостей та засобів,

Продовження додатку А 2

спрямованих на задоволення потреб та інтересів громадян у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки.

Крім найбільш важливих для людини і громадянина екологічних прав, Конституцією України закріплено і відповідні обов'язки, а саме визначено, що обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, особливо після Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу є головною метою екологічного законодавства України.

Відносини у галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні регулюються нормами Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та іншими Законами України та підзаконними нормативно-правовими актами. Цей Закон визначає соціальні, правові та економічні основи охорони навколишнього природного середовища в інтересах поколінь [2].

Вирішення екологічних проблем в Україні можливе тільки в умовах активного й широкого співробітництва всіх країн у цій сфері. Україна є учасницею більше 20 міжнародних конвенцій та багатосторонніх угод, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Участь України у міжнародних зобов'язаннях, що випливають із зазначених угод, потребує покращення вітчизняного законодавства згідно із нормами міжнародного права, і відповідно з урахуванням сталої міжнародної практики під час розроблення нових адаптованих нормативно-правових актів.

Відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (далі – Програма) дана Програма визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та 60 Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі [3].

Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. У Програмі окреслюється ряд положень, які є важливими для адаптації, в тому числі і екологічного законодавства, сама адаптація законодавства визначається як «процес приведення нормативно-правових актів України у відповідність до *acquis communautaire*», тобто до правової системи Європейського Союзу, котра включає акти законодавства Європейського Союзу, прийняті в рамках Європейського Співтовариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці.

Адаптація є послідовним і тривалим процесом, що на сучасному етапі в сфері екологічних правовідносин покликаний привернути увагу та привести у відповідність, уніфікувати екологічну термінологію, закріпити її у законодавстві; переглянути та уточнити переклад Директив українською мовою; внести необхідні відповідні зміни до ряду законів України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природнозаповідний фонд», «Про екологічну мережу», «Про екологічну експертизу», «Про відходи» тощо. Доцільно опрацювати функції екологічного управління, здійснити заходи щодо впорядкування державного управління в сфері природокористування та охорони довкілля.

Продовження додатку А 2

Елементом адаптації екологічного законодавства має стати створення механізму та прийняття порядку обміну на міжнародному рівні екологічною інформацією щодо прогнозування стихійних лих, природних катастроф, інших негативних факторів та ліквідації їх наслідків між зацікавленими компетентними органами України та відповідними органами сусідніх держав.

Література:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР. Редакція від 01.01.2020 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. Редакція від 01.01.2021 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-ІV. Редакція від 04.11.2018 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>.

Додаток Б

Проект Порядку планування та фінансування природоохоронних заходів з фонду охорони навколишнього природного середовища Полтавської області, розроблений розроблений на основі Порядку планування та фінансування природоохоронних заходів, затвердженого наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 12.06.2015 № 194

ПОРЯДОК

планування та фінансування природоохоронних заходів з фонду охорони навколишнього природного середовища Полтавської області, розроблений розроблений на основі Порядку планування та фінансування природоохоронних заходів, затвердженого наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 12.06.2015 № 194

I. Загальні положення.

1.1. Цей Порядок планування та фінансування природоохоронних заходів з фонду охорони навколишнього природного середовища Полтавської області (далі – Порядок) визначає процедуру планування та фінансування природоохоронних заходів за відповідною екологічною програмою за рахунок бюджетних коштів фонду охорони навколишнього природного середовища Полтавської області (далі – Фонд) та контролю за їх використанням.

1.2. З Фонду фінансуються виключно заходи, визначені Переліком видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1147 (зі змінами) (далі – Захід).

1.3. Замовником природоохоронного заходу може бути юридична особа, яка має намір здійснити конкретний Захід за рахунок бюджетних коштів Фонду (далі – Замовник): місцева державна адміністрація, орган місцевого самоврядування, інші юридичні особи усіх форм власності. Замовник не може бути виконавцем природоохоронних заходів, які фінансуються з Фонду.

II. Порядок подання запитів для здійснення Заходів за відповідною екологічною програмою.

2.1. Видатки для реалізації за відповідною екологічною програмою на кожний бюджетний період планує Полтавська обласна державна адміністрація шляхом подання Полтавській обласній раді на затвердження проєкту Переліку природоохоронних заходів для фінансування з фонду охорони навколишнього природного середовища Полтавської області (далі – Перелік).

Продовження додатку Б

2.2. Основою для розгляду та включення Заходу до проєкту Переліку є запит про виділення коштів для здійснення природоохоронного заходу з фонду охорони навколишнього природного середовища Полтавської області (далі – Запит) (додатки 1, 2 до Порядку), який протягом строку з 01 жовтня минулого року по 30 вересня поточного року подається Департаменту екології та природних ресурсів Полтавської обласної державної адміністрації (далі – Департамент) Замовником або особою, яка у встановленому порядку уповноважена Замовником подати Запит.

Обов'язковими додатками до Запиту є:

1) засвідчений у встановленому порядку витяг із відповідної екологічної програми, до якої включений відповідний Захід;

2) перелік робіт із реалізації Заходу за встановленою формою (додаток 3 до Порядку);

3) кошторис витрат із реалізації заходу за встановленою формою (додаток 4 до Порядку);

4) зведений кошторисний розрахунок вартості об'єкта будівництва з реалізації Заходу, складений згідно з вимогами Порядку затвердження проєктів будівництва і проведення їх експертизи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2011 р. № 560 (зі змінами) (далі – Порядок № 560), та іншого законодавства, яким врегульовані правовідносини у сфері будівництва;

5) локальні кошториси вартості окремих видів робіт та витрат з реалізації Заходу, складені згідно з вимогами законодавства, яким врегульовані правовідносини у сфері будівництва в разі подання Запиту на виконання робіт;

б) довідка про надходження та використання коштів із реалізації Заходу в попередніх роках (для заходів, фінансування яких проводилося в попередні роки) (додаток 5 до Порядку);

7) експертний звіт експертизи проєктів будівництва (у випадках, визначених статтею 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» або Експертний звіт державної експертизи інвестиційного проєкту (у випадках, визначених Законом України «Про інвестиційну діяльність»), які видані відповідно до Порядку № 560;

8) висновок з оцінки впливу на довкілля, який наданий відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» (для об'єктів та видів діяльності, які підлягають оцінці впливу на довкілля);

9) засвідчена у встановленому порядку копія проєкту організації території національного природного парку та охорони його природних комплексів чи засвідчена у встановленому порядку копія проєкту організації території регіонального ландшафтного парку та охорони його природних

Продовження додатку Б

комплексів та висновок науково-технічної ради (далі – Висновок НТР) (якщо Захід запланований на території об'єкта природно-заповідного фонду).

Для територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які не є юридичними особами і в яких не створюються науково-технічні ради, Висновок НТР видається науково-технічною радою найближчого об'єкта природно-заповідного фонду, у якому створена науково-технічна рада;

10) обґрунтування ціни товарів, робіт, послуг (прайс-листи, рахунки тощо);

11) паспорт об'єкта поводження з відходами (місця видалення відходів (МВВ), об'єкта утворення відходів (ОУВ), об'єкта оброблення та утилізації відходів (ООУВ) – якщо Захід запланований на території об'єкта поводження з відходами;

12) звіт про стратегічну екологічну оцінку, підготовлений відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» (для документів державного планування, об'єктів та видів діяльності, що підлягають стратегічній екологічній оцінці);

13) матеріали оцінки впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей господарської та іншої діяльності підготовлені відповідно до вимог статті 51 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

2.3. У випадку, якщо Департамент є Замовником Заходу, останній включається до Переліку за умови його обґрунтування (із зазначенням: мети, цілі Заходу; набору робіт, які будуть виконуватися в рамках Заходу; вартості робіт, що підтверджена комерційною пропозицією або проєктною документацією з відповідними висновками до неї; законів України та підзаконних нормативно-правових актів, якими визначено необхідність їх проведення) керівником профільного структурного підрозділу Департаменту шляхом подання відповідної доповідної записки керівнику (виконувачу обов'язків керівника) Департаменту.

2.4. Відповідальним за достовірність і повноту інформації, яка міститься в Запиті та в документах, що додані до нього, є Замовник Заходу в особі керівника.

III. Порядок розгляду Запитів та формування проєкту Переліку.

3.1. Попередній розгляд Запиту, що надійшов до Департаменту, здійснюється протягом 30 календарних днів з дня реєстрації Запиту в Департаменті.

Продовження додатку Б

Попередній розгляд Запиту включає перевірку комплектності пакета документів та правильність його оформлення згідно з розділом II цього Порядку.

3.2. У разі, якщо Запит поданий із порушенням вимог законодавства і розділу II цього Порядку, протягом 30 календарних днів з дня реєстрації цього Запиту Департамент письмово інформує Замовника про необхідність доопрацювання Запиту із зазначенням підстав.

Підставами для письмового інформування Замовника про необхідність доопрацювання Запиту є:

подання Замовником неповного пакета документів, визначених в розділі II цього Порядку;
виявлення недостовірних відомостей в поданих Замовником документах;
невідповідність Запиту та документів, поданих Замовником, вимогам цього Порядку.

Замовник має право доопрацювати Запит протягом 5 днів з дня отримання письмового повідомлення про необхідність доопрацювання Запиту. Пропущення строку на доопрацювання Запиту без поважних причин є підставою для відмови у внесенні Заходу до Переліку.

У разі усунення Замовником причин, що стали підставою для письмового інформування Замовника про необхідність доопрацювання Запиту, попередній розгляд документів повторно здійснюється Департаментом протягом 15 робочих днів з дня отримання виправленого Запиту та документів.

3.3. Підставами для відмови у внесенні Заходу до Переліку є:

невідповідність Заходу, щодо якого Замовником подано Запит та документи, вимогам Переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1147 (зі змінами) (далі – Перелік, затверджений ПКМУ № 1147);

негативний висновок за результатами проведених експертиз та обстежень або інших наукових і технічних оцінок, необхідних для внесення Заходу до проекту Переліку;

пропущення строку на доопрацювання Запиту без поважних причин.

3.4. У разі відсутності підстав для відмови у внесенні Заходу до Переліку Департамент формує екологічний висновок для здійснення природоохоронного Заходу (Додаток 6 до Порядку).

3.5. Департамент формує Інформаційну таблицю на основі систематизованих Запитів, які надійшли до Департаменту, з детальною інформацією про кожен Захід (кошторисна вартість, стан готовності,

Продовження додатку Б

запропонована сума для фінансування з Фонду та з інших джерел тощо) і подає інформаційну таблицю Полтавській обласній державній адміністрації на розгляд.

На підставі пропозицій Полтавської обласної державної адміністрації Департамент формує остаточний проєкт Переліку за напрямками використання коштів Фонду згідно з Переліком, затвердженим ПКМУ № 1147, та визначає в проєкті Переліку головних розпорядників коштів.

Остаточний проєкт Переліку Полтавська обласна державна адміністрація, за поданням Департаменту, подає на розгляд Полтавській обласній раді для погодження з постійною комісією Полтавської обласної ради з питань екології та раціонального природокористування та подальшого затвердження на черговій сесії Полтавської обласної ради.

3.6. Під час формування проєкту Переліку пріоритет надається Заходам, які:

передбачені законами України, актами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, загальнонаціональними програмами, регіональними цільовими програмами;

мають співфінансування з інших джерел у розмірі не менше 50 відсотків; мають високий ступінь готовності на момент подання Запиту.

3.7. Рішенням Полтавської обласної ради із затвердженого Переліку можуть вилучатись Заходи у разі:

відсутності договорів на виконання Заходів протягом шести місяців з дня отримання Замовником коштів;

звернення Замовника з обґрунтованою інформацією про неможливість виконання Заходу;

встановлення відповідно до законодавства юридичного факту нецільового використання коштів;

встановлення відповідно до законодавства юридичного факту недостовірності інформації, наведеної у документах чи підроблення документів;

внесення відомостей про припинення Замовника до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;

ліквідація Замовником Заходу у встановленому законодавством порядку.

IV. Порядок подання звітності про використання коштів Фонду.

4.1. Контроль за використанням коштів Фонду у межах повноважень, встановлених законодавством, здійснюють:

головні розпорядники коштів;

Департамент фінансів Полтавської обласної державної адміністрації;

Департамент;

постійна комісія обласної ради з питань екології та раціонального природокористування.

4.2. Про стан виконання Заходів, які фінансуються з Фонду звітуються:

Виконавець робіт – головному розпоряднику коштів;

Замовник – головному розпоряднику коштів;

головні розпорядники коштів щомісячно до 10 числа місяця наступного за звітним подають інформацію в письмовій формі Департаменту;

Департамент щоквартально до 25 числа місяця наступного за останнім місяцем кварталу подає інформацію в електронному вигляді (у порядку, встановленому законодавством у сфері електронного документообігу) постійній комісії обласної ради з питань екології та раціонального природокористування.

Ця інформація, за необхідності, може надаватися в письмовому вигляді.

4.3. Річний звіт про використання коштів Фонду та реалізацію Заходів затверджується постійною комісією обласної ради з питань екології та раціонального природокористування і публікується на офіційному сайті Департаменту, на офіційному вебсайті Полтавської обласної ради та офіційному вебпорталі Полтавської обласної державної адміністрації за поданням Департаменту.

Директор структурного підрозділу в
сфері екології та природних ресурсів
Полтавської обласної державної
адміністрації

ПШБ

Продовження додатку Б

Додаток 1

до Порядку планування та фінансування природоохоронних заходів (пункт 2.2 розділу II)

Запит

про виділення коштів з Фонду охорони навколишнього природного середовища
Полтавської області для здійснення природоохоронного заходу
у 20__ бюджетному році
(капітальні видатки)

1. Назва заходу _____
2. Відомості про замовника заходу:
 - 2.1. Повне найменування _____
 - 2.2. Місцезнаходження _____
 - 2.3. E-mail, телефон, факс _____
 - 2.4. Форма власності (державна, комунальна, приватна) _____
3. Характеристика природоохоронного заходу:
 - 3.1. Підстава для виконання (вказати екологічну програму, якою заплановано реалізацію цього природоохоронного заходу) _____
 - 3.2. Головні завдання заходу (короткий зміст природоохоронного заходу) _____
 - 3.3. Мета заходу (яка конкретна екологічна проблема буде вирішена) _____
 - 3.4. Ступінь готовності заходу на кінець попереднього бюджетного року (відсоток від загальної кошторисної вартості) _____
4. Проектна документація (вказати розробника, ким і коли затверджена) _____
5. Експертний звіт експертизи проєктів будівництва (у випадках, визначених статтею 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності») або Експертний звіт державної експертизи інвестиційного проєкту (у випадках, визначених Законом України «Про інвестиційну діяльність»), які видані відповідно до Порядку № 560 (вказати реквізити експертного звіту) _____
на загальну кошторисну вартість природоохоронного заходу _____ тис. грн.

Продовження додатку Б

Продовження додатку 1

6. Висновок з оцінки впливу на довкілля, який наданий відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» (вказати реквізити експертного звіту)_____.

7. Звіт про стратегічну екологічну оцінку, підготовлений відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку».

8. Матеріали оцінки впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей господарської та іншої діяльності підготовлені відповідно до вимог статті 51 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

9. Фінансування заходу:

9.1. Загальна кошторисна вартість заходу згідно з проектною документацією _____, тис. грн.

9.2. Залишок кошторисної вартості заходу на кінець поточного бюджетного року, _____, тис. грн.

9.3. Джерело фінансування у бюджетному році (бюджетний рік, на який подається запит):

Фонд охорони навколишнього природного середовища Полтавської області _____, тис. грн;

інші кошти (не заборонені чинним законодавством) _____, тис. грн.

10. Строк реалізації заходу (вказати дати його початку, закінчення та тривалість згідно з проектом)_____

11. Відомості про виконавця з заходу:

11.1. Повне найменування _____

11.2. Юридична адреса _____

11.3. E-mail, телефон, факс _____

11.4. Форма власності (державна, комунальна, приватна)_____

Керівник _____
(підпис)

(ініціали та прізвище)

М.П.

Головний бухгалтер _____
(підпис)

(ініціали та прізвище)

Додаток 2
до Порядку планування та фінансування
природоохоронних заходів
(пункт 2.2 розділу II)

Запит

про виділення коштів з Фонду охорони навколишнього природного середовища
Полтавської області для здійснення природоохоронних заходів
у 20_____ бюджетному рік
(некапітальні видатки)

1. Назва заходу _____
2. Відомості про замовника заходу:
 - 2.1. Повне найменування _____
 - 2.2. Місцезнаходження _____
 - 2.3. E-mail, телефон, факс _____
 - 2.4. Форма власності (державна, комунальна, приватна) _____
3. Характеристика заходу:
 - 3.1. Підстава для виконання (вказати екологічну програму, якою заплановано реалізацію цього заходу) _____
 - 3.2. Головні завдання заходу (короткий зміст заходу) _____
 - 3.3. Мета заходу (яка конкретна екологічна проблема буде вирішена) _____
4. Звіт про стратегічну екологічну оцінку, підготовлений відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку».
5. Фінансування заходу:
 - 5.1. Загальна кошторисна вартість заходу згідно з проектною документацією _____, тис. грн.
 - 5.2. Залишок кошторисної вартості заходу на кінець поточного бюджетного року, _____, тис. грн.
 - 5.3. Джерело фінансування у бюджетному році (бюджетний рік, на який подається запит):
Фонд охорони навколишнього природного середовища Полтавської області _____, тис. грн;
інші кошти (не заборонені чинним законодавством) _____, тис. грн.

Продовження додатку Б

Продовження додатку 2

6. Строк реалізації заходу (вказати дати його початку, закінчення та тривалість згідно з проектом) _____

7. Відомості про виконавця заходу:

7.1. Повне найменування _____

6.2. Юридична адреса _____

6.3. E-mail, телефон, факс _____

6.4. Форма власності (державна, комунальна, приватна) _____

Керівник _____

(підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

М.П.

Головний бухгалтер _____

(підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

Продовження додатку Б

Додаток 3
до Порядку планування та
фінансування природоохоронних
заходів (пункт 2.2 розділу II)

Перелік робіт з реалізації заходу

«_____»
для фінансування з Фонду охорони навколишнього природного середовища
Полтавської області _____ бюджетному році

№ з/п	Види робіт (етапи реалізації заходу)	Сума, тис. грн
1		
2		
	ВСЬОГО	(сума запланованого фінансування з Фонду)

Керівник _____

(підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

М.П.

Головний бухгалтер _____

(підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

Продовження додатку Б

Додаток 4
до Порядку планування та
фінансування природоохоронних
заходів (пункт 2.2 розділу II)

Кошторис
витрат для фінансування з Фонду охорони навколишнього природного
середовища Полтавської області

_____ (назва Заходу)
у 20_____ бюджетному році

КЕКВ	Види (етапи реалізації)	робіт	Вартість (тис. грн)
Усього			(сума запланованого фінансування з Фонду)

Керівник _____
(підпис)

(ініціали та прізвище)

М.П.

Головний бухгалтер _____
(підпис)

(ініціали та прізвище)

Продовження додатку Б

Додаток 5
до Порядку планування та
фінансування природоохоронних
заходів (пункт 2.2 розділу II)

Довідка
про надходження та використання коштів з початку реалізації Заходу

_____ (назва Заходу, рік початку будівництва)

1. Загальна кошторисна вартість заходу _____ тис. грн.
2. Кошторисна вартість будівельно-монтажних робіт _____ тис. грн.
3. Надійшло коштів з початку будівництва:
 - державний бюджет _____ тис. грн;
 - місцевий бюджет _____ тис. грн, у тому числі:
 - обласний бюджет _____ тис. грн, у тому числі Фонд охорони навколишнього природного середовища Полтавської області _____ тис. грн;
 - бюджети міст обласного значення, районні бюджети, бюджети територіальних громад, бюджети сіл, селищ, міст районного значення _____ тис. грн, у тому числі місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища _____ тис. грн;
 - власні кошти підприємств, установ, організацій _____ тис. грн;
 - інші кошти (не заборонені чинним законодавством) _____ тис. грн.

УСЬОГО:

використано _____, тис. грн;
залишок коштів на суму _____, тис. грн.

Керівник _____

(підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

М.П.

Головний бухгалтер _____

(підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

Додаток 6
до Порядку планування та
фінансування природоохоронних
заходів
(пункт 3.3 розділу III)

ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИСНОВОК
для здійснення природоохоронного заходу

в ____ році за програмою _____
(назва програми)

1. Назва природоохоронного заходу.
2. Відповідність природоохоронного заходу до Переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1147 (зі змінами) (указується конкретна структурна одиниця Переліку).
3. Підстави для виконання природоохоронного заходу (зокрема вказується нормативно-правовий акт (конкретна структурна одиниця), відповідно до якого визначається потреба у фінансуванні природоохоронного заходу).
4. Загальна вартість природоохоронного заходу згідно з експертним звітом щодо розгляду проєктної документації та обсяг коштів, який передбачається залучити у відповідний рік.
5. Мета здійснення природоохоронного заходу.
6. Доцільність здійснення природоохоронного заходу та залучення коштів для його реалізації.
7. Очікувальні якісні та (або) кількісні характеристики природоохоронного ефекту (результативні показники), зокрема у відповідний рік фінансування природоохоронного заходу.
8. Природоохоронні вимоги та екологічні умови до проведення заходу.

Керівник _____

(підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

М.П. (за наявності)